

Bijlage bij de Voortgangsrapportage 2021 Uitvoeringsagenda Stikstof Zuid-Holland

21 december 2021

Gebiedsplan Stikstof Zuid-Holland 0.1

1 Inhoudsopgave

2	Status van het Gebiedsplan0.1.....	3
3	Inleiding.....	3
4	Zuid-Hollandse Aanpak Stikstof.....	4
5	Gebiedsgerichte aanpak.....	6
5.1	Biesbosch.....	6
5.1.1	Opgave.....	7
5.1.2	Redeneerlijn	7
5.2	Duinen	7
5.2.1	Opgave.....	7
5.2.2	Redeneerlijn	8
5.3	Duinen-Eilanden	8
5.3.1	Opgave.....	8
5.3.2	Redeneerlijn	9
5.4	Nieuwkoop	9
5.4.1	Opgave.....	9
5.4.2	Redeneerlijn	9
5.5	Lopende onderzoeken.....	10
6	Stand van zaken provinciale actielijnen en landelijk beleid	11
7	Vervolgproces.....	11
7.1	Vervolgproces in de gebieden	11
7.2	Status en besluitvorming over het gebiedsplan.....	12
7.3	Afspraken volgend vanuit de Wet Stikstofreductie en Natuurherstel	12

Bijlagen:

1. Gebiedsagenda Duinen
2. Gebiedsagenda Duinen-Eilanden
3. Stand van zaken Nieuwkoop ten behoeve van het Gebiedsplan0.1

2 Status van het Gebiedsplan 0.1

Het Gebiedsplan 0.1 is een tussenproduct in het proces om te komen tot gebiedsgerichte maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel. Het geeft inzicht in de resultaten van de inventarisatiefase van de gebiedsgerichte aanpak en de richting waarin oplossingen en maatregelen worden gezocht.

De gebiedsagenda's, die in de bijlagen zijn opgenomen, geven inzicht in de gebiedsgerichte aanpak. Deze zijn wel besproken aan de gebiedstafels en vrijgegeven voor het open gesprek met de diverse partijen in het gebied.

3 Inleiding

Gebiedsplan en Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering

Onderdeel van de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (Wsn) is dat provincies gebiedsplannen opstellen voor de gebiedsgerichte uitwerking van het landelijke programma stikstofreductie en natuurverbetering.

Elke provincie stelt via de gebiedsgerichte aanpak een plan op waarin zij per Natura 2000-gebied beschrijft hoe de doelen uit de Wsn gehaald kunnen worden.

De gebiedsgerichte aanpak beschrijft hoe de verschillende overheden en gebiedspartners met elkaar samenwerken om de uitdagingen in het kader van de stikstofproblematiek het hoofd te bieden. De provincies werken nauw met elkaar samen om tot een interprovinciale aanpak van de stikstofproblematiek te komen.

Ook is er een intensieve samenwerking met het Rijk en worden rijksmaatregelen zoveel als mogelijk vertaald naar de provinciale situatie. De gezamenlijke aanpak beoogt de problematiek rondom stikstof op een duurzame en robuuste wijze op te lossen.

Inhoud gebiedsplan

Op basis van de in de Wsn genoemde informatie is door het Interprovinciaal Overleg (IPO) een inhoudsopgave opgesteld voor de provinciale gebiedsplannen. Vergelijkbare provinciale gebiedsplannen zullen het toetsingsproces, dat voorzien is in de zomer van 2022 en de zomer van 2023, makkelijker laten verlopen.

In het gebiedsplan wordt informatie uit de natuurdoelanalyses en de stikstofanalyses gebruikt om te beschrijven hoe de stikstofgevoelige leefgebieden ervoor staan en wat de opgave is.

Maatregelen uit het programma Natuur, die in en rond de Natura 2000-gebieden genomen worden, worden uitgewerkt in de beheerplannen van de Natura 2000-gebieden. In de gebiedsplannen worden deze op hoofdlijnen genoemd, om de nauwe samenhang tussen de stikstofreducerende en natuurversterkende maatregelen vast te houden.

De provincie beschrijft in het gebiedsplan welke (bron)maatregelen ingezet worden voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en hoe dit leidt tot vermindering van de stikstofbelasting. Deze maatregelen kunnen generiek zijn (geldend voor de hele provincie) of gebied specifiek (maatregelen direct rond de Natura 2000-gebieden).

Naast de analyses en de voorgenomen maatregelen worden ook de verwachte sociaaleconomische effecten beschreven en de weging van de haalbaarheid en doelmatigheid en doeltreffendheid van de maatregelen.

4 Zuid-Hollandse Aanpak Stikstof

Ruimte maken voor natuurherstel en ontwikkeling

Op 10 december 2019 hebben Gedeputeerde Staten de notitie 'Naar een gebiedsgerichte aanpak' vastgesteld. In deze notitie is aangegeven welke stappen worden gezet om te komen tot een gebiedsgerichte aanpak die leidt tot het bereiken van Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen.

De gebiedsgerichte aanpak maakt onderdeel uit van de Zuid-Hollandse aanpak Stikstof. In maart 2021 is eerste Uitvoeringsagenda Stikstof '*Ruimte maken voor natuurherstel en ontwikkeling*' vastgesteld in Gedeputeerde Staten. Er zijn vier actielijnen benoemd. De actielijnen Landbouw, duurzame verstedelijking en mobiliteit en Haven Industrieel Complex zijn gekoppeld aan de belangrijkste stikstofbronnen, transitie opgaven en behoefte aan ontwikkelruimte. De vierde actielijn Natuur is gericht op natuurmaatregelen.

Daarnaast is onderscheid gemaakt tussen een landelijke, provinciale en gebiedsgerichte aanpak.

De actielijnen versterken de gebiedsgerichte aanpak en integreren de stikstofaanpak in provinciale (beleids)programma's en uitvoeringsprogramma's. De actielijnen zijn het koppelpunt tussen Rijksmaatregelen en de uitvoering binnen de provincie.

Aanvullend Rijkspakket noodzakelijk voor aanpak stikstof

Met de Zuid-Hollandse aanpak stikstof zetten we ons in om de natuur te herstellen, waardoor we ook weer vergunningen kunnen verlenen voor economische en maatschappelijke activiteiten. Deze vergunningverlening moet mogelijk blijven gezien de grote woningbouwopgave, de urgentie van transitie in bijvoorbeeld energie en economie en vanwege het belang van het Nederlandse vestigingsklimaat. In de provincie werken wij samen met natuurorganisaties, landbouworganisaties, brancheorganisaties vanuit bouw, industrie, haven en bedrijfsleven, gemeenten, waterschappen, andere provincies en het Rijk. Met elkaar zorgen we voor een eigen pakket aan bron- en natuurherstelmaatregelen, zo mogelijk gekoppeld aan andere beleidsopgaven. Echter, deze provinciale maatregelen samen met de huidige rijksmaatregelen zijn onvoldoende om de stikstofuitstoot en -neerslag in Zuid-Holland naar het gewenste niveau te krijgen.

In veel gebieden is het bereiken van de kritische depositiewaarde (KDW) niet haalbaar zonder een aanvullend Rijkspakket. Deze gebieden kennen een hoge stikstofdepositie van bronnen die door Zuid-Holland niet zelf te beïnvloeden zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor de gebieden in de duinen. De grootste depositie in deze natuurgebieden komt namelijk van bronnen buitenaf, zoals het buitenland, ammoniak uit zee en scheepvaart. De onzekerheden rond de herkomst en omvang van ammoniak uit zee zijn niet weggenomen door dit verschijnsel onder 'overige bronnen' te scharen.

Om deze overbelasting van stikstof in deze gebieden tegen te gaan én om ontwikkelruimte te creëren is extra inzet van het Rijk noodzakelijk.

Er is daarom een dringend beroep gedaan op het Rijk om het huidige maatregelenpakket versneld uit te voeren en om ruimte te creëren voor extra substantiële bijdragen van het Rijk en zo de voorwaarden te scheppen voor noodzakelijke transitie van de landbouw en de energie-intensieve industrie. Dit aanvullend pakket moet zo zijn ingericht dat hiermee ook de enorme woningbouwopgave van de Randstad verder kan en de provincie de ruimte krijgen om regie te voeren over de realisatie van integrale oplossingen voor vitale en duurzame ontwikkeling.

Gebiedsgerichte aanpak

De gebiedsgerichte aanpak (GGA) vindt plaats in vier gebieden rond de 12 Natura 2000-gebieden met stikstofgevoelige natuur. Dit zijn: Biesbosch, Duinen, Duinen-Eilanden en Nieuwkoop.

In deze gebieden worden gebiedsagenda's gemaakt die de basis vormen voor het provinciale gebiedsplan stikstof.

Gebiedsgerichte Aanpak – Gebiedsplan Stikstof ZH

Provinciegrens overschrijdende Natura 2000 gebieden

Voor de Natura 2000-gebieden die provinciegrenzen overschrijden is altijd een provincie verantwoordelijk voor het opstellen van het beheerplan, de monitoring en de rapportage over de uitvoering van herstelmaatregelen. Deze provincie, de zogenoemde voortouwnemer, is ook verantwoordelijk voor het betrekken van de andere provincies waar het natuurgebied in ligt.

Ook voor de gebiedsplannen is een voortouwnemer afgesproken voor Natura 2000 gebieden die in twee of meer provincies liggen. We beschouwen deze gebieden als een geheel.

- De voortouwnemer levert de gebiedsbeschrijving (analyses), andere provincies kunnen hiernaar verwijzen.
- De voortouwnemer neemt het initiatief om de samenwerking te organiseren tussen de gebiedsprocessen en in de 'programmering' van de maatregelen, zodat ook die als één geheel beschreven kunnen worden.
- Gebieden die grotendeels in twee of meer provincies liggen, kunnen in elk gebiedsplan opgenomen worden. Wanneer het meer om 'snippers' gaat, kan met een verwijzing volstaan worden.
- Bij de doorrekening moeten dubbeltellingen voorkomen worden.
- Voortouwnemers nemen NIET het gebiedsproces van een andere provincie over, maar provincies trekken in de gebiedsprocessen wel gezamenlijk op, zodat er sprake is van samenhangend beleid.

In de Wsn is specifiek opgenomen dat inhoudelijke informatie over provinciegrensoverschrijdende gebieden en gebieden waar andere partijen bevoegd gezag zijn, voor verzending naar de minister wordt afgestemd.

De provincie Zuid-Holland is voortouwnemer voor de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (met Utrecht) Biesbosch (met Noord-Brabant), Grevelingen (met Zeeland) en Krammer Volkerak (met Noord-Brabant en Zeeland).

5 Gebiedsgerichte aanpak

In de Eerste Uitvoeringsagenda Stikstof (maart 2021) is voor alle 12 Natura 2000 gebieden een factsheet opgenomen met informatie over de stikstofdepositie en de stikstofbronnen.

In alle gebieden streeft de provincie naar een wenkend perspectief, of gebiedsperspectief. Gestreefd wordt brede meerwaarde te creëren van de maatregelen voor de ontwikkeling van de gebieden op lange termijn. Daarbij verbindt provincie Zuid-Holland de ecologische opgaven met sociale en economische aspecten. Een combinatie wordt gezocht met andere duurzame opgaven, zoals klimaat, natuurherstel, schone lucht, kringlooplandbouw en verduurzaming recreatie. Voor de invulling sluiten we liefst aan op bestaande ontwikkeltrajecten die gebiedspartijen al in gang hebben gezet.

De gebiedsgerichte aanpak is daarmee maatwerk. Elk gebied is uniek en elke gebiedstafel is uniek. Daarom zal ook de uitwerking, de benaming van producten of de planning afwijken van elkaar. Hieronder volgt een korte beschrijving per gebied.

5.1 Biesbosch

Voor de Biesbosch is het niet gelukt om voor de afronding van dit Gebiedsplan0.1 een door alle partijen aan de gebiedstafel intern afgestemde versie van de gebiedsagenda af te ronden.

5.1.1 Opgave

De stikstofopgave voor de Biesbosch is reëel en actueel, maar minder urgent en dwingend dan in andere Natura 2000 gebieden in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. De stikstofopgave biedt echter kansen om andere opgaven in het gebied te stimuleren en versnellen. Door doelen slim te koppelen proberen we win-win situaties te creëren.

Circa 20% van de depositie vindt zijn herkomst binnen de contour van 5 kilometer rond de Biesbosch. Dit betekent dat er lokaal beperkt mogelijkheden liggen om de depositie te verminderen. De insteek is om met specifieke lokale bronmaatregelen bij te dragen aan de benodigde depositiereductie en ruimte te creëren voor natuurherstel en nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Relevante broncategorieën in het gebied zijn landbouw, consumenten, scheepvaart, verkeer en industrie. Naast bronbeleid is integraal ruimtelijk beleid relevant voor natuurverbetering, te denken valt aan verbeteren van hydrologie, overgangszones en vitale landbouw.

5.1.2 Redeneerlijn

De stikstofaanpak is de aanleiding om te onderzoeken wat een gebiedsgerichte aanpak kan opleveren. Bij die verkenning verbreedt het vraagstuk zich als vanzelf naar andere duurzaamheidsopgaven, zoals klimaat, natuurherstel, schone lucht, landbouw en verduurzaming recreatie. Het gaat om processen die steun of richting kunnen gebruiken of waar stikstof een aanjager kan zijn om innovaties (sneller) voor elkaar te krijgen. Het is vanuit de stikstofopgave effectiever om bij lopende processen aan te sluiten en te kijken hoe de stikstofaanpak hierbinnen opgepakt kan worden, dan om aparte processen te starten vanuit de gebiedsgerichte aanpak stikstof Biesbosch. Het gaat dan met name om lopende processen voor de transitie van de landbouw, uitvoering van het Klimaat- en Schone Luchtakkoord en ontwikkelingen voor het Nationaal Park De Biesbosch.

Maatregelen die in beeld zijn en die in het vervolgproces onderzocht worden zodat een kansrijk pakket ontstaat, betreffen:

- Bedrijfsmaatregelen en transitie van de landbouw
- Uitbreiding Warmtenetten (RES Drechtsteden en RES West-Brabant)
- Verduurzaming scheepvaart en havens (met name walstroom)
- De emissies uit natuurlijke bronnen verminderen (met name ganzen)
- Duurzaam recreatief en toeristisch aanbod en gebruik (met name: bezoekersmanagement, hubs, mobiliteit op de weg en op het water)

5.2 Duinen

5.2.1 Opgave

De natuur in het Hollands Duingebied tussen Hoek van Holland en de grens met Noord-Holland staat onder druk. De te hoge stikstofdepositie heeft hier een groot aandeel in. Er ligt een grote opgave om de stikstofdruk omlaag te brengen. Van de totale stikstof depositie in het gebied van de Duinen - met een straal van 5 km rond de aanwezige Natura 2000 gebieden – wordt maximaal 20% veroorzaakt door bronnen in dit gebied zelf. Dit betekent dat regionaal beperkte mogelijkheden liggen om de depositie te verminderen. Minimaal 80% van de stikstofdepositie (de deken) is niet vanuit het gebied beïnvloedbaar. Een belangrijk deel van de depositie komt van het buitenland. Bovendien zullen naar verwachting de landelijk voorgenomen maatregelen slechts beperkt effect hebben op de depositie in de duinen omdat deze bronnen relatief ver van de duinen af liggen. Daarmee is voor deze gebiedsverkenning naast een brongerichte benadering een focus op het robuuster maken van de

natuur essentieel. De opgave voor de gebiedsgerichte aanpak (GGA) stikstof Duinen is: met alle partijen in het gebied nagaan welke maatregelen in het gebied mogelijk zijn om de natuur te versterken, de stikstofdruk te verlagen en ontwikkelingen mogelijk te maken. Deze maatregelen inbrengen in lopende programma's van gebiedspartijen en rijk. Waar nodig ook zelf initiëren van maatregelen, projecten en programma's om de doelen te bereiken.

5.2.2 Redeneerlijn

De partijen streven naar een integrale gebiedsontwikkeling: de juiste functies op de juiste plaats. Ook wordt aangehaakt op bestaande ontwikkelingen, zoals Nationaal Park Hollandse Duinen, zonering van gebruik, de realisatie van overgangszones en de noodzakelijke veranderingen die in het kader van de energietransitie nodig zijn zo weergeven dat zij maximaal aansluiten op de stikstofopgave.

Depositieverlaging van lokale stikstofbronnen wordt bereikt door a) koppelkansen te benutten, b) gebieds-specifieke maatregelen om bronnen te reduceren, c) zonering toe te passen, waardoor stikstof belastende activiteiten op afstand worden geplaatst.

Voorbeelden van de aanpak zoals gebiedspartijen die nastreven zijn showcases genoemd. Ze zijn ook vooruitgeschoven posten, om van te leren, en vaart te maken met uitvoering. Op dit moment hebben partijen de volgende showcases in ontwikkeling.

- Gebiedsontwikkeling Hoek van Holland: Reductie emissie verkeer, zonering activiteiten, kwaliteitsimpuls recreatie (strand, duinen, polder) in harmonie met natuur.
- Central Innovation District: Emissiearme woningbouw en bedrijventerreinen in combinatie met directe natuurverbetering. Pilot habitat banking, ADC-toets met saldo-plus voor natuur.
- Mient Kooltuin. Pilot integrale gebiedsontwikkeling met overgangszone, uitbreiding natuur en verbetering waterhuishouding, recreatieve buffer, sanering lokale bronnen, inzet private en publieke investeringen en instrumenten, onder meer een toolkit.
- Sanering vuilstort en natuurontwikkeling Katwijk (Coepelduynen). Sanering met natuurontwikkeling. Kwaliteitsimpuls natuur met uitstraling naar ontwikkelmogelijkheden in omgeving. Nieuwe showcases: Naast de vier bovenstaande showcases worden gebiedspartijen uitgenodigd ook andere showcases aan te dragen.

Zie voor meer informatie Gebiedsagenda Duinen, bijlage 1.

5.3 Duinen-Eilanden

5.3.1 Opgave

De natuur in de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in Goeree-Overflakkee en Westvoorne (Duinen-eilanden) en Volkerak en Grevelingen (Delta) staat onder druk. De te hoge stikstofdepositie heeft hier een groot aandeel in. Er ligt een grote opgave om de stikstofdruk omlaag te brengen. Van de totale stikstof depositie in het gebied van de Duinen Eilanden - met een straal van 5 km rond de aanwezige Natura 2000 gebieden – wordt maximaal 10-15% veroorzaakt door bronnen in dit gebied zelf. Dit betekent dat regionaal beperkte mogelijkheden liggen om de depositie te verminderen. 85-90% van de stikstofdepositie (de deken) is niet vanuit het gebied beïnvloedbaar. Een belangrijk deel van de depositie komt van het buitenland.

Insteek is met specifieke lokale bronmaatregelen bij te dragen aan de benodigde depositiereductie en ruimte te creëren voor nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Relevante bronnen categorieën in het gebied zijn landbouw, consumenten en verkeer. Naast bronbeleid is integraal ruimtelijk beleid zeer relevant voor natuurverbetering. Te denken valt aan het verbeteren van de hydrologie, bufferzones en vitale landbouw. Daarom sluiten we aan bij urgente beleidsopgaven, gebiedsprocessen, vitale

landbouw, duurzaamheids-programma's en kansen uit het gebied. Door doelen slim te koppelen proberen we win-win situaties te creëren.

Partijen laten deze gebiedsagenda zien dat zij er alles aan doen om vanuit lokaal perspectief bij te dragen aan het halen van de natuurdoelen, waarbij nadrukkelijk aandacht is voor de innovaties, die in het gebied worden toegepast om stikstofreductie te realiseren. Ook duiden zij waar de slagkracht van de gebiedsaanpak eindigt en de hulp van het Rijk en andere partijen nodig is om het benodigde resultaat te halen.

5.3.2 Redeneerlijn

De eilanden Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard en Voorne-Putten (Brielle, Hellevoetsluis, Nissewaard en Westvoorne) hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken en opgaven. Ze bieden rust en ruimte binnen een sterk verstedelijkte omgeving. De kwaliteit van de leefomgeving is hoog en tegelijkertijd bieden de aanwezigheid van bedrijvigheid en ondernemerskracht de basis voor verdere ontwikkelingen. De regio heeft ambitie om de kwaliteit van de leefomgeving te versterken en werkt in verschillende trajecten aan verduurzaming en innovatie om hieraan invulling te geven. Goede samenwerking kan de aantrekkelijkheid en (economische en sociale) leefbaarheid van de Zuid-Hollandse Delta verder versterken. Daarom pakken lokale partijen – overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven - de opgaven gezamenlijk met de provincie op. Gebiedspartijen constateren dat er in het gebied veel energie zit en er diverse koppelkansen liggen voor de stikstof aanpak door aan te sluiten bij innovatieve en integrale programma's in het gebied. Omdat de lokale invloed op stikstofreductie beperkt is, en partijen wel aan de slag willen met maatregelen, kiezen de gebiedspartijen uit efficiëntie overwegingen maar ook vanuit draagvlak voor een strategie om de stikstofreductiemaatregelen te koppelen aan bestaande trajecten.

Denkbare lokale maatregelen die in beeld zijn betreffen:

- Bedrijfsmaatregelen en transitie van de landbouw
- Stikstofreductie bij hippische bedrijven
- Versnelde verduurzaming van woningen, bedrijven, bedrijventerreinen, vakantieparken en waterzuiveringsinstallaties.
- Duurzame mobiliteit op de weg en op het water.
- Natuurlijke inrichting, overgangsgebieden en uitbreiden natuur

Zie voor meer informatie Gebiedsagenda Duinen-Eilanden, bijlage 2.

5.4 Nieuwkoop

5.4.1 Opgave

Op mondiaal/Europees/landelijk niveau is sprake van twee grote opgaven voor dit gebied: behoud en herstel van biodiversiteit en het tegengaan van klimaatverandering (door het verminderen van bodemdaling). Conform het adaptieve Plan van Aanpak van de GGA Nieuwkoopse Plassen, vastgesteld door het bestuurlijk overleg in februari 2021, vertalen gebiedspartijen die grote opgaven voor het gebiedsproces in 3 hoofdthema's: natuurherstel, stikstof en bodemdaling en CO₂-uitstoot. Andere thema's kunnen daarbij worden meegenomen in termen van meekoppelkansen. Het perspectief is een vitaal gebied met een focus op vitale natuur en vitale landbouw.

5.4.2 Redeneerlijn

Al bij aanvang van het gebiedsproces bleek dat het lastig was om de opgaven scherp te krijgen. Hoeveel stikstof moet er vanuit het gebied worden gereduceerd? Hoeveel stikstof wordt er door middel van generieke maatregelen gereduceerd? Hoe groot is de werkelijke overbelasting ten

opzichte van de meest kritische depositiewaarde? Deze en vergelijkbare vragen rondom de CO2-opgave waren en zijn lastig te beantwoorden.

Daarnaast ontstond de vraag op welke manier er van een thema-gerichte aanpak tot een geïntegreerde aanpak kan worden gekomen. Beantwoording van deze vragen is cruciaal om tot een gebiedsperspectief te komen. Om deze volgende stap te kunnen zetten, is de redeneerlijn Realisatie GGA Nieuwkoop opgesteld en in het bestuurlijk overleg vastgesteld.

In de redeneerlijn onderscheiden gebiedspartijen globaal 3 “ringen” rondom de Plassen (afgebakend langs poldergrenzen):

1. Een “kern”, waar het primair gaat om het halen van de Natura 2000-instandhoudingsdoelen, met hoge prioriteit bij vermindering van stikstofuitstoot en bodemdaling/CO2 en een grote inzet op extra biodiversiteit.
2. Een binnenste “ring” die substantieel bijdraagt aan stikstofdepositie en bodemdaling, en een wens om landbouw en natuur beter met elkaar in evenwicht te brengen. Op sommige plaatsen in de provincie Zuid-Holland is ook nog sprake van een (beperkte) resterende NNN-opgave.
3. Een buitenste “ring” waar zowel de stikstof- als de bodemdaling opgave kleiner zijn dan in de twee binnenste ringen, maar nog steeds groter dan alléén generiek.

Daarmee is de redeneerlijn NIET gericht op het afdwingen van ontwikkelingen, maar WEL op het uitnodigen en ondersteunen van agrariërs om de gewenste transitie(s) te kunnen maken. Ook is de redeneerlijn GEEN blauwdruk voor het verdere gebiedsproces, maar WEL een hulpmiddel.

Er zijn vijf bedrijfsmodellen ontwikkeld, variërend van intensief met verschonende techniek tot een natuurboerderij, die worden doorgerekend op o.a. stikstofeffecten en financiën. Daarnaast zijn er vijf hoofdrichtingen bedacht voor de ontwikkeling van het gebied op basis van een toedeling van de verschillende bedrijfsmodellen over het gebied. Deze hoofdrichtingen worden doorgerekend op doelrealisatie en kosten, en op realisatie koppelkansen. Op basis van de rekenuitkomsten wordt het bestuurlijk overleg gevraagd de bandbreedte te bepalen (aantal hoofdrichtingen) die vervolgens op polderniveau worden uitgewerkt.

De inzet is om te komen tot een gebiedsperspectief (zomer 2021) dat de uitdaging bij het gebied legt en vervolgens tot een gebiedsplan met bijbehorend uitvoeringsprogramma (najaar 2022): een ruimtelijk beeld van het toekomstig gebruik, uitgaande van de opgaven en rekening houdende met wensen, ideeën en mogelijkheden van partijen. Het in te zetten instrumentarium en de governancestructuur maken hier ook onderdeel van uit.

Zie voor meer informatie Stand van zaken Nieuwkoop ten behoeve van het Gebiedsplan 0.1, bijlage 3.

5.5 Lopende onderzoeken

Tegelijkertijd met de ontwikkeling van de gebiedsagenda's loopt er nog een aantal essentiële onderzoeken en wordt een nieuw kabinet verwacht met de nodige nieuwe plannen voor stikstof. Daarnaast wordt het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering ontwikkeld waarin kaders voor de gebiedsplannen en het proces worden opgenomen.

Doelen voor gebieden

In de Wsn zijn doelen benoemd voor Nederland.

- 2035: 74% van het areaal stikstofgevoelige natuur voldoet aan de KDW
(Dit komt globaal overeen met 50% reductie van alle binnenlandse stikstofuitstoot)

- 2030: 50% van het areaal stikstofgevoelige natuur voldoet aan KDW
- 2025: 40% van het areaal stikstofgevoelige natuur voldoet aan KDW

Deze kunnen niet direct vertaald worden naar doelstellingen per gebied. Stikstofdoelen per gebied moeten voor (een groot deel) ook gerealiseerd worden via de generieke aanpak, die per definitie een ander effect zal hebben op elk Natura 2000 gebied. Daarom loopt er een landelijk onderzoek naar de vertaling van landelijke naar gebiedsgerichte doelstellingen. De verwachting is dat dit onderzoek Q1 2022 is afgerond.

Stikstofanalyses

Naar verwachting zal in januari een nieuwe AERIUS-release plaats vinden. In Q1 2022 zullen nieuwe stikstofdata beschikbaar zijn. In deze data zal ook onderscheid worden gemaakt tussen depositie van bronnen binnen de provincie en bronnen buiten de provincie, zoals vanuit de Wsn wordt gevraagd.

Natuurdoelanalyses

De natuurdoelanalyses zijn een belangrijk onderdeel van de gebiedsgerichte aanpak en vormen belangrijke input voor het vaststellen van de (natuur)maatregelen. De eerste natuurdoelanalyses voor Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Solleveld & Kapittelduin zijn inmiddels afgerond. De verwachting is dat de overige Natuurdoelanalyses in Q1 2022 afgerond worden.

6 Stand van zaken provinciale actielijnen en landelijk beleid

Algemeen

De ontwikkeling van de provinciale actielijnen zijn cruciaal voor uitvoering van maatregelen waar de provincie zich aan verbindt en voor de verbinding met het Rijksmaatregelenpakket.

In de volgende versie van het gebiedsplan zal deze paragraaf verder worden gevuld. Voor deze versie van het gebiedsplan wordt verwezen naar de voortgangsrapportage 2021 voor Provinciale Staten van 20 december 2021.

Haven Industrieel Complex

De actielijn Haven Industrieel Complex (HIC) is ook een gebiedsproces, maar niet zoals in de gebiedsgerichte aanpak stikstof gevormd rond een Natura 2000 gebied.

De inzet op het HIC is gericht op stikstofreductie. Deze reductie moet vervolgens een bijdrage leveren aan ruimte voor economische ontwikkeling en realisatie van projecten in het kader van het Klimaatakkoord. Juist ook voor verduurzamingsprojecten is het van belang dat de vergunningverlening weer op gang komt. Tezamen met regionale partners is een gebiedsgerichte aanpak ontwikkeld, die eind 2020 is vastgesteld door de Regiegroep Havenvisie.

7 Vervolgproces

7.1 Vervolgproces in de gebieden

In de gebieden zal samen met gebiedspartners verder worden gewerkt aan de gebiedsagenda's. Daarnaast worden maatregelen uitgevoerd of versneld uitgevoerd waar dat al kan. In de gebieden zal

verder worden besproken hoe de afspraken in de gebiedsagenda's worden vastgelegd en hoe de besluitvorming over de gebiedsagenda's zal plaats vinden.

- In Q1 2022 worden in de gebieden denkbare maatregelen nader onderzocht op effectiviteit en kansrijkheid
- De resultaten van de natuurdoelanalyses worden verwerkt in pakken maatregelen gericht op natuurverbetering, en het wegnemen van risico's op achteruitgang
- Organisatorisch worden de verder de aansluiting gemaakt met bestaande gebiedsprocessen, en worden middelen vrijgemaakt om deze stappen te zetten.

7.2 Status en besluitvorming over het gebiedsplan

Het gebiedsplan heeft in de Wsn geen planologisch juridische status; het is geen planvorm. In de aankomende omgevingswet wordt gebiedsplan zelf niet genoemd. De inhoud wel, die komt overeen met de inhoud van het gebiedsplan dat in de Wsn is genoemd.

Het beeld is dat de afspraken in het nieuwe kabinet kunnen leiden tot nieuwe afspraken over het gebiedsplan die van invloed zijn op de status en de besluitvorming. Tussen IPO en Rijk is daarom afgesproken in afwachting van kabinetsformatie besluitvorming over de gebiedsplannen nu niet in detail verder uitwerken.

Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering

Het Rijk verwacht dat het programma Stikstofreductie en Natuurherstel in april 2022 ter visie wordt gelegd en medio september 2022 naar de Tweede Kamer kan worden gestuurd ter vaststelling. In dit programma worden de kaders voor de gebiedsplannen vastgesteld.

7.3 Afspraken volgend vanuit de Wet Stikstofreductie en Natuurherstel

Binnen twee jaar na inwerkingtreding van de Wsn (1 juli 2021) overleggen Gedeputeerde Staten het gebiedsplan aan de minister. Dit betekent vóór 1 juli 2023.

Het proces om tot deze gebiedsplannen te komen wordt inmiddels voortvarend en gecoördineerd opgepakt. De coördinatie betreft zowel samenwerking van de verschillende bestuurlijke partners, Rijk, IPO, VNG en UvW, als die tussen de provincies onderling.

In het bestuurlijk overleg tussen IPO, VNG, UvW en het Rijk op 1 juli 2021 zijn de volgende beslismomenten voor de komende periode vastgesteld:

1 Beslismoment dec 2021/feb 2022

- Scenario's bouwen met mogelijke maatregelen (inclusief eerste inzichten/uitkomsten uit de gebiedsprocessen);
- Richtinggevende uitspraak over monitoringsplan.

2 Beslismoment zomer van 2022

- Ex ante evaluatie (doorberekening) van de pakketten van mogelijke maatregelen op doelbereik;
- Besluit over de tweede iteratiestap, op basis van de inzichten uit de ex ante evaluatie;
- Bestuurlijke afspraken maken, vooruitlopend op vaststellen gebiedsplannen.

3 Beslismoment zomer 2023

- Formele datum vaststellen gebiedsplannen (binnen twee jaar na vaststelling van de wet), met ruimte voor aanpassingen: adaptieve aanpak.

4 Beslismomenten 2023-2025

- Uitvoering van de gebiedsplannen, mogelijk besluitvorming over aanpassingen (adaptief programma) op basis analyses/monitoring/actuele ontwikkelingen;
- Tussendoelen (en herijking plannen);
- Voorbereiding volgende tranche.

Gebiedsagenda Stikstof Duinen 0.1

Input voor het provinciaal Gebiedsplan Zuid-Holland vanuit de gebiedsgerichte aanpak stikstof Duinen

13 december 2021

Inhoud

1. Inleiding.....	3
1.1 Status van de Gebiedsagenda 0.1	3
1.2 Aanleiding.....	3
1.3 Status van de gebiedsagenda i.r.t. het programma stikstofreductie en natuurverbetering ..	3
1.4 Opgave GGA Stikstof Duinen.....	4
1.5 Doel van de gebiedsagenda stikstof Duinen	4
2. Redeneerlijn	5
2.1 Gebiedsvisie.....	5
2.2 Interventies op hoofdlijnen.....	5
2.3 Showcases (pilots)	6
3. Natuur.....	7
3.1 Analyse natuur.....	7
3.2 Natuurmaatregelen	8
3.2.1 Natuurmaatregelen GGA Duinen	8
3.2.2 Resultaten natuurdoelanalyse Solleveld en Kapittelduinen	9
3.3 Vervolg.....	10
4. Stikstof.....	11
4.1 Analyse	11
4.2 Maatregelen	13
4.3 Vervolg.....	15
5. Ontwikkelbehoeften.....	17
5.1 Analyse	17
5.2 Maatregelen	17
6. Vervolg.....	18
6.1 Wat kunnen we vanuit het gebied?	18
6.2 Wat verwachten we van het Rijk?.....	18
7. Structuur en organisatie.....	20
7.1 Welke samenwerking is nodig in de GGA?.....	20
7.2 Menskracht/ middelen	20
7.3 Planning	20
Bijlage I - Omgevingsanalyse	22
Bijlage II – Ontwikkelbehoeften	23

1. Inleiding

1.1 Status van de Gebiedsagenda 0.1

De Gebiedsagenda 0.1 is een tussenproduct in het proces om te komen tot gebiedsgerichte maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel. In de gebiedsagenda zijn de resultaten van de inventarisatiefase opgenomen en de richting waarin oplossingen en maatregelen worden gezocht. Er heeft een brede inventarisatie naar maatregelen plaatsgevonden, die verder uitgewerkt en onderzocht worden. De resultaten hiervan landen in de Gebiedsagenda0.5, die medio mei 2022 wordt afgerond.

Deze Gebiedsagenda 0.1 is besproken in de bestuurlijke gebiedstafel op 2 december 2021 en vrijgegeven als basis voor verdere gesprekken met de gebiedspartners.

De gebiedsgerichte aanpak Duinen maakt deel uit van de Zuid-Hollandse aanpak stikstof. In veel gebieden in Zuid-Holland is het bereiken van de benodigde stikstofreductie niet haalbaar zonder een aanvullend Rijkspakket. Deze gebieden kennen een hoge stikstofdepositie van bronnen die door Zuid-Holland niet zelf te beïnvloeden zijn. Dit geldt met name voor de gebieden in de duinen.

1.2 Aanleiding

In Nederland is al decennialang sprake van een te hoge stikstofbelasting op een groot aantal Natura 2000-gebieden met voor stikstof gevoelige habitats. Een teveel aan stikstof (ammoniak en stikstofoxiden) in deze gebieden heeft negatieve effecten op de kwaliteit van de natuur en als gevolg daarvan op de biodiversiteit. Dit vinden wij vanuit onze verantwoordelijkheid voor biodiversiteit zeer onwenselijk, heeft grote maatschappelijke gevolgen en werpt barrières op voor economische en maatschappelijke ontwikkelingen. De sleutel voor het oplossen van de stikstofproblematiek ligt in een aanpak die zich richt op stikstofreductie en natuurverbetering.

1.3 Status van de gebiedsagenda i.r.t. het programma stikstofreductie en natuurverbetering

Om die reden zijn er in de Wet stikstofreductie en natuurverbetering – ter wijziging van de Wet natuurbescherming en straks de Omgevingswet – resultaatsverplichtende omgevingswaarden opgenomen gericht op de vermindering van de depositie van stikstof op daarvoor gevoelige habitats in Natura 2000-gebieden, ter ondersteuning van het bereiken van instandhoudingsdoelstellingen van die habitats. Daarmee is de structurele aanpak van het stikstofprobleem nu ook wettelijk verankerd.

Een belangrijk instrument om deze omgevingswaarden en instandhoudingsdoelstellingen te bereiken is het programma stikstofreductie en natuurverbetering, dat de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (hierna: de minister) op grond van deze wetswijziging moet vaststellen. Dit programma borgt dat maatregelen die nodig zijn voor stikstofreductie en natuurverbetering worden getroffen en voorziet in een integrale aanpak die voor de langere termijn borgt dat getroffen maatregelen in samenhang bezien ook het beoogde effect zullen hebben.

Naast dit programma, wordt op basis van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering door de provincies gewerkt aan een provinciaal gebiedsplan voor een gebiedsgerichte uitwerking van de landelijke omgevingswaarde en het programma stikstofreductie en natuurverbetering.

Om deze gebiedsagenda van de gebiedsgerichte aanpak stikstof Duinen goed te laten aansluiten bij de provinciale en landelijke maatregelen zijn de volgende stappen ingepland. De provincie Zuid-Holland maakt, mede op basis van de eerste gebiedsagenda die is opgesteld in het kader van de gebiedsgerichte aanpak een provinciaal gebiedsplan, versie 0.1. De provinciale gebiedsagenda's zullen gezamenlijk met het landelijke programma in de zomer van 2022 door het PBL worden doorgerekend. In het najaar van 2022 wordt gewerkt aan een update van het provinciale

gebiedsplan. De consequenties van deze update voor de gebiedsgerichte aanpak in de Duinen zal worden afgestemd met uw bestuurlijke tafel. In 2023 zal vervolgens de besluitvorming plaatsvinden.

1.4 Opgave GGA Stikstof Duinen

De natuur in het Hollands Duingebied tussen Hoek van Holland en de grens met Noord-Holland staat onder druk. De te hoge stikstofdepositie heeft hier een groot aandeel in. Er ligt een grote opgave om de stikstofdruk omlaag te brengen. De stikstofdepositie in het gebied Duinen bedraagt gemiddeld rond de 1600 mol/N/ha/jaar. Om de instandhoudingsdoelstelling van de natuur niet in gevaar te brengen moet de depositie globaal worden gehalveerd. Gemiddeld zou de depositie moeten worden teruggebracht tot ca 900 mol/ha/jaar. Voor de meest kritische habitat zelfs naar 700 mol/ha/jaar.

Van de totale stikstof depositie in het gebied van de GGA Duinen - met een straal van 5 km rond de aanwezige N2000 gebieden – wordt maximaal 20% veroorzaakt door bronnen in dit gebied zelf. Dit betekent dat regionaal beperkte mogelijkheden liggen om de depositie te verminderen. 80% van de stikstofdepositie (de deken) is niet vanuit het gebied beïnvloedbaar. Dit wordt ook door de minister erkend. Bovendien zullen naar verwachting de landelijk voorgenomen maatregelen (zoals de 100 km/uur en landbouwmaatregelen) slechts beperkt effect hebben op de depositie in de duinen omdat deze bronnen relatief ver van de duinen af liggen. Dat maakt dat deze gebiedsverkenning naast het terugbrengen van de stikstofdepositie zich richt op het verbeteren van de bestaande natuur en de aanleg van overgangsgebieden.

Opgave gebiedsgerichte aanpak (GGA) stikstof Duinen: met alle partijen in het gebied nagaan welke maatregelen in het gebied mogelijk zijn om de natuur te versterken, de stikstofdruk te verlagen en ontwikkelingen mogelijk te maken. Deze maatregelen inbrengen in lopende programma's van gebiedspartijen en rijk. Waar nodig ook zelf initiëren van maatregelen, projecten en programma's om de doelen te bereiken.

1.5 Doel van de gebiedsagenda stikstof Duinen

Deze gebiedsagenda van de gebiedsgerichte aanpak stikstof Duinen beschrijft een aanzet voor de gebiedsspecifieke maatregelen die er in en om de Duinen kunnen worden genomen om de doelstellingen van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering dichterbij te brengen. De agenda richt zich op het verminderen van de depositie van stikstof en het verbeteren van de natuur in de Duinen die gevoelig zijn voor stikstof. In de komende maanden zal de gebiedsagenda verder worden uitgewerkt.

Het stikstofvraagstuk vraagt om een voortvarende en daadkrachtige aanpak. Een deel van de maatregelen die in de agenda worden opgenomen is nu al in uitvoering of in voorbereiding. Met de uitvoering van maatregelen wordt dus niet altijd gewacht op de vaststelling van het gebiedsplan.

2. Redeneerlijn

Gebiedsgerichte aanpak is maatwerk. De situatie in en rond het Hollands duingebied is uniek met grote natuurwaarden, in een gebied dat omringd wordt door steden zoals Rotterdam, Den Haag en Katwijk en Noordwijk. Gebiedspartijen hebben daarom gezamenlijk hun visie geformuleerd, van waaruit zij gezamenlijk willen optrekken.

2.1 Gebiedsvisie

- De partijen aan de gebiedstafel Duinen werken vanuit een verantwoordelijkheid voor biodiversiteit én voor leefbaarheid en economie in en rond het Hollandse Duingebied.
- De partijen geven uitvoering aan Wet Stikstofreductie en Natuurherstel vanuit eigen mogelijkheden (20% bronnen in invloedssfeer) en verantwoordelijkheden (beschikbare beleidsinstrumenten en middelen).
- Stikstofaanpak moet op juiste schaalniveau plaatsvinden, waar sturing mogelijk is, en door sectoren en overheden gezamenlijk. Door lokaal te doen wat mogelijk is, kunnen we een geloofwaardig appel te doen op het Rijk om haar verantwoordelijkheid te nemen.
- Doordat de hoge stikstofbelasting in het Hollands duingebied en de beperkte mogelijkheden dit op korte termijn aan te pakken is directe natuurverbetering onderdeel van de aanpak van de GGA.

2.2 Interventies op hoofdlijnen

- De partijen streven naar een **integrale gebiedsontwikkeling**: de juiste functies op de juiste plaats. Ook wordt aangehaakt op bestaande ontwikkelingen, zoals Nationaal Park Hollandse Duinen, zonering van gebruik, de creatie van overgangszones (bijvoorbeeld de Bonnenpolder en Mient Kooltuin) en de noodzakelijke veranderingen die in het kader van de energietransitie nodig zijn zo weergeven dat zij maximaal aansluiten op de stikstofopgave.
- **Directe natuurverbetering**: We werken aan directe verbetering van de staat van instandhouding door:
 - a) Kwaliteitsverhoging bestaande gebieden, onder meer door verbetering van de andere noodzakelijke milieucondities (versterken) die voorvloeien uit Natura 2000 vereisten en
 - b) Toevoegen stikstofgevoelige habitats (vergroten, habitat banking¹ eventueel i.c.m. ADC toets), ervan uitgaande dat hierdoor de uiteindelijke natuuropgave niet groter zal worden.N.B. Directe natuurverbetering in de Hollandse Duinen is alleen kansrijk wanneer tegelijkertijd wordt gewerkt aan stikstofreductie.
- **Depositieverlaging van lokale stikstofbronnen** door: a) meekoppelkansen te benutten (bijvoorbeeld energietransitie), b) gebieds-specifieke maatregelen om bronnen te reduceren, c) zonering toe te passen, waardoor stikstof belastende activiteiten op afstand worden geplaatst. Dit zal veelal gerealiseerd kunnen worden door innovatie te faciliteren, in combinatie met publieke facilitatie en regelgeving. Het vraagt om inspanning van zowel overheden als bedrijfsleven en de recreatieve sector. Sectoren zetten in op nieuwe technologieën binnen hun bedrijven, overheden zetten daar publieke instrumenten

¹ Onder habitat banking of een natuurbank verstaan we de realisatie van natuur die onder bepaalde voorwaarden ingezet kan worden voor compensatie van nadien uit te voeren projecten.

tegenover: subsidies en passende regelgeving. Waar noodzakelijk worden activiteiten verplaatst of gesaneerd.

- **Juiste maatregelen op juiste plaats:** GGA Duinen gaat aan de slag met lokaal beïnvloedbare bronnen (20%). Doet appel op het Rijk om de achtergrond depositie aan te pakken (80%). Uitwerking longlist-shortlist naar pakket maatregelen agrarische sector (in GGA Duinen wordt dit onderverdeeld in de glastuinbouw, akkerbouw (o.a. bollenteelt) en veeteelt), wonen & infrastructuur, recreatie en industrie.

2.3 Showcases (pilots)

De showcases zijn voorbeelden van de aanpak zoals gebiedspartijen die nastreven. Ze zijn ook vooruitgeschoven posten, om van te leren, en vaart te maken met uitvoering. Zo is op 2 september een kennissessie gehouden o.b.v. de showcases. De lessen daarvan zijn verwerkt in deze gebiedsagenda. Op dit moment hebben partijen de volgende showcases in ontwikkeling.

- **Gebiedsontwikkeling Hoek van Holland:** Reductie emissie verkeer, zonering activiteiten, kwaliteitsimpuls recreatie (strand, duinen, polder) in harmonie met natuur.
- **Central Innovation District:** Emissiearme woningbouw en bedrijventerreinen in combinatie met directe natuurverbetering. Pilot habitat banking, ADC-toets met saldo-plus voor natuur.
- **Mient Kooltuin.** Pilot integrale gebiedsontwikkeling met overgangszone, uitbreiding natuur en verbetering waterhuishouding, recreatieve buffer, sanering lokale bronnen, inzet private en publieke investeringen en instrumenten, onder meer toolkit.
- **Sanering vuilstort en natuurontwikkeling Katwijk (Coepelduynen).** Sanering met natuurontwikkeling. Kwaliteitsimpuls natuur met uitstraling naar ontwikkelmogelijkheden in omgeving.

Nieuwe showcases:

Naast de vier bovenstaande showcases worden gebiedspartijen uitgenodigd ook andere showcases aan te dragen.

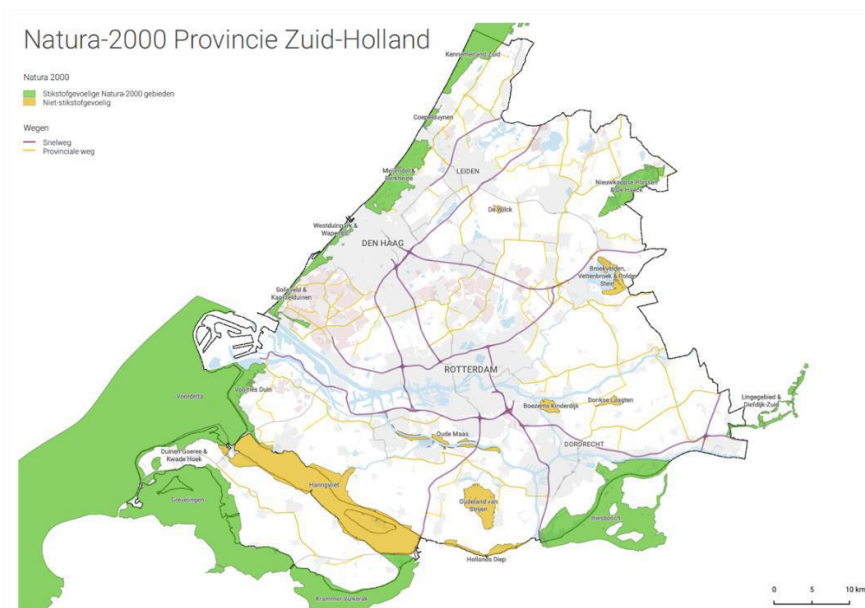
3. Natuur

3.1 Analyse natuur

Om de staat van de natuur, en mogelijkheden voor natuurherstel te inventariseren wordt in elk Natura 2000-gebied dat aangewezen is voor stikstofgevoelige natuur een natuurdoelanalyse uitgevoerd (zie figuur 1 voor de (niet-) stikstofgevoelige natuurgebieden in de provincie Zuid-Holland).

Het doel van de natuurdoelanalyse is:

1. Kwantificeren van de opgave: wanneer is het doel gehaald.
2. Inventariseren: wat is de huidige staat van de natuur. Aantal hectares kwalificerend habitat (oppervlakte) en een beoordeling van de kwaliteit van de aangewezen habitattypen (toetsing volgens LNV-profiel documenten).
3. Maatregelenpakketten: welke maatregelen zijn nodig om aan de opgave te voldoen. Deze maatregelen worden ingedeeld in drie typen:
 - a. Systeemmaatregelen: maatregelen vanuit het natuurlijke systeem
 - b. Procesmaatregelen: maatregelen om de juiste uitgangssituatie te creëren
 - c. Patroonmaatregelen: lokale ingrepen die directe invloed hebben op de ontwikkeling van de vegetatie

Figuur 1 - Natura2000-gebieden in de provincie Zuid-Holland (groen: stikstofgevoelig; oranje: niet stikstofgevoelig)

Momenteel is de natuurdoelanalyse van Solleveld & Kapittelduinen gereed. De natuurdoelanalyses van de andere Natura 2000-gebieden in de Hollandse Duinen zullen de aankomende maanden worden afgerond. De resultaten hiervan zullen in de volgende versie van de gebiedsagenda worden opgenomen.

Het schema hiervan is als volgt:

N2000-gebied	Datum gereed
Solleveld & Kapittelduinen	Gereed 7 oktober 2021
Westduinpark & Wapendal	Planning Q1 2022

Meijendel & Berkheide	Planning Q1 2022
Coepelduynen	Planning Q1 2022
Kennemerland-zuid (onderdeel Z-H)	Planning Q1 2022

3.2 Natuurmaatregelen

3.2.1 Natuurmaatregelen GGA Duinen

Met het Rijk is het zo geheten Programma Natuur opgezet om de kwaliteit van de natuur te verbeteren en de nodige inspanningen te kunnen bekostigen. Het Programma Natuur wordt uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma voor de periode 2021-2030. Ook wordt gezamenlijk gewerkt aan een agenda 'natuurinclusief' waarin voor de langere termijn de ambities en kansen voor een natuurinclusieve samenleving in beeld worden gebracht, met versterkte aandacht voor de natuur in onze nabije omgeving en niet alleen in Natura 2000 gebieden.

Op basis van de uitkomsten van de natuurdoelanalyses zullen in overleg met de partners maatregelpakketten voor de Natura 2000-gebieden worden bepaald. Ook wordt geïnventariseerd welke natuurmaatregelen rondom de Natura 2000-gebieden kunnen worden genomen om de doelstellingen te halen. Op basis van deze gegevens wordt een pakket van maatregelen opgesteld.

Met het Rijk is een Specificieke Uitkeringsovereenkomst (SPUK) vanuit Programma Natuur gesloten op basis waarvan de gelden beschikbaar worden gesteld ten behoeve van directe natuurverbetering.

Natuur in de Hollandse Duinen is kwetsbaar door recreatieve druk vanuit omliggende steden en te hoge stikstofdepositie. Er moet dus geïnvesteerd worden in de natuur zelf (kwaliteitsverhoging bestaande gebieden en toevoegen stikstofgevoelige habitats, stimuleren natuurlijke processen), maar ook in de gebieden rondom N2000 om natuur te versterken en de recreatie toegankelijk te maken (bufferwerking/ overgangszones, opvang van recreatie).

Op dit moment wordt hard gewerkt aan het tot stand brengen van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Gebiedspartijen zien deze status als een prima manier om het omgaan met kwetsbare natuur in goed banen te leiden: recreatieve mogelijkheden te vergroten en natuur te beschermen en te herstellen. Gerichte zonering van activiteiten, zoals overgangszones, managen van mobiliteit in de gebieden en naar de kust, het vergroten van beleefmogelijkheden bijvoorbeeld bij de poorten, zijn daar onderdeel van.

3.2.2 Resultaten natuurdoelanalyse Solleveld en Kapittelduinen

Solleveld en Kapittelduinen is een 827 ha groot Natura 2000-gebied gelegen in de duinen aan de rand van de gemeente Westland en Rotterdam (zie figuur 2). Het gebied is aangewezen voor 11 habitattypen duinlandschap en twee habitatrictlijnsoorten.

Hieronder zijn de uitkomsten van de **natuurdoelanalyse** Solleveld & Kapittelduinen in hoofdlijnen weergegeven.

Kwantificeren opgave

Uit de natuurdoelanalyse blijkt dat voor een aantal habitattypen er een tekort aan oppervlak aanwezig is ten opzichte van de theoretische doelstelling² (zie tabel 1, kolom 3). Dit geldt met name voor de habitattypen embryonale duinen, kalkarme grijze duinen en Duinbossen (subtype binnenduinrand). Zie tabel 1 voor de beschrijving van de kwantitatieve opgave per habitatype.

Figuur 2 - Kaart met begrenzing van N2000-gebied Solleveld & Kapittelduinen

Tabel 1 – Kwantitatieve opgave N2000 Solleveld en Kapittelduinen (in ha)

Habitat	Omschrijving	Meest recente kartering (2010+) (ha)	Theoretisch doel (LNV/WUR) (ha)	Theoretische restopgave (ha)
H2110	Embryonale duinen	1,66	7,77	6,11
H2120	Witte duinen	66,06	48,13	-
H2130A*	Grijze duinen (kalkrijk)	59,22	66,72	7,50
H2130B*	Grijze duinen (kalkarm)	89,82	136,40	46,58
H2150*	Duinheiden met struikhei	2,08	3,00	0,92
H2160	Duindoornstruwelen	111,42	122,94	11,52
H2180A	Duinbossen (droog)	65,70	61,23	-
H2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	102,96	129,84	26,88
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	2,64	3,76	1,12
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	2,74	3,54	0,8
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	0,20	0,07	-

Kwalitatieve opgave

Verder blijkt uit de natuurdoelanalyse dat de grootste ecologische knelpunten worden gevormd door:

- Een beperkte dynamiek: onvoldoende verstuing van kalkrijk zand;
- De stikstofdepositie: verzuring en vermesting van de bodem;
- De menselijke verstoringen in het gebied:
 - Aanpassingen in de kustbescherming, vergraven van de bodem, ophogen met grond/zand van buiten het gebied;

² De verdeling van het theoretisch doel en de theoretische restopgave kunnen naar aanleiding van de landelijke discussie over de verdeling van de opgaven over regio's nog wijzigen.

- Strandbebouwing en recreatiedruk.

Hiervoor zijn in de natuurdoelanalyse onder andere de volgende **maatregelen** voorgesteld in de Natuurdoelanalyse:

Maatregelen gericht op beheer binnen het gebied:

- Verbeteren van de dynamiek in de zeereep;
- Gebied inrichten gebaseerd op een robuust systeem en natuurlijke zonering;
- Data en monitoring verbeteren.

Maatregelen waarbij samenwerking met de regio nodig is:

- Aanpassen van het strandbeheer, het strand als onderdeel van het natuurlijke systeem;
- Vermindering stikstofdepositie;

Opgaves die niet binnen het gebied gehaald kunnen worden:

- De opgave Duinbos uitwisselen met andere Natura 2000-gebieden of realiseren op locatie buiten huidige Natura 2000-grenzen
- Kalkarm grijs duin; doeluitwisseling met andere duingebieden is nodig, omdat er niet voldoende geschikte bodem aanwezig is om nieuw oppervlakte te creëren binnen de grenzen van het Natura 2000-gebied of in de directe omgeving.

3.3 Vervolg

De eerste horde die we met elkaar willen nemen is om met natuurmaatregelen verdere achteruitgang van natuur te minimaliseren. Daarbij is het belangrijk om te onderzoeken welk perspectief de natuurmaatregelen geven op natuurverbetering.

Natuurdoelanalyses

Afronding van de Natuurdoelanalyses en hieruit voortkomende noodzakelijke maatregelen die zijn voorgesteld zijn een belangrijke stap om achteruitgang van natuur in de Hollandse Duinen te beperken of zelfs te voorkomen en om herstel in te zetten.

Programma Natuur

De provincie heeft met het Rijk afspraken kunnen maken over de eerste tranche (2021-2023) van de gelden die in het kader van het programma Natuur worden vrijgemaakt. De eerste tranche is bedoeld voor maatregelen die op korte termijn in uitvoering kunnen worden gebracht. Het betreffen veelal extra beheermaatregelen in de natuurgebieden. In het kader van de eerste tranche zal de Bonnenpolder worden aangekocht en ingericht. [De Bonnenpolder](#) nabij Hoek van Holland is een project waarbij 128 ha nieuwe natuur wordt gecreëerd ten behoeve van natuurherstel. Het is een voorbeeld van een overgangszone die nu al gerealiseerd wordt tussen het Natura 2000 gebied Solleveld & Kapittelduinen en stedelijk gebied.

De komende tijd wordt gewerkt aan de tweede tranche (2023-2030) van projecten. Deze tweede tranche is nadrukkelijk ook bedoeld voor maatregelen die minder snel in uitvoering kunnen worden gebracht maar wel van belang zijn om de kwaliteit/kwantiteit van de natuur positief te beïnvloeden. Met de betrokken partijen wordt gewerkt aan een structurele verbetering om deze tweede tranche optimaal te benutten. Vanuit de gebiedsgerichte aanpak kunnen kansen worden geïdentificeerd om mee te nemen in deze tweede tranche. Nadrukkelijk zal in de tweede tranche de mogelijkheden om overgangsgebieden te creëren worden meegenomen. Overgangsgebieden zijn belangrijk om als buffer te fungeren tussen het natuurgebied en de gebieden met hoge stikstofemissie (stad, industrie, agrarisch gebied, enz.).

4. Stikstof

4.1 Analyse

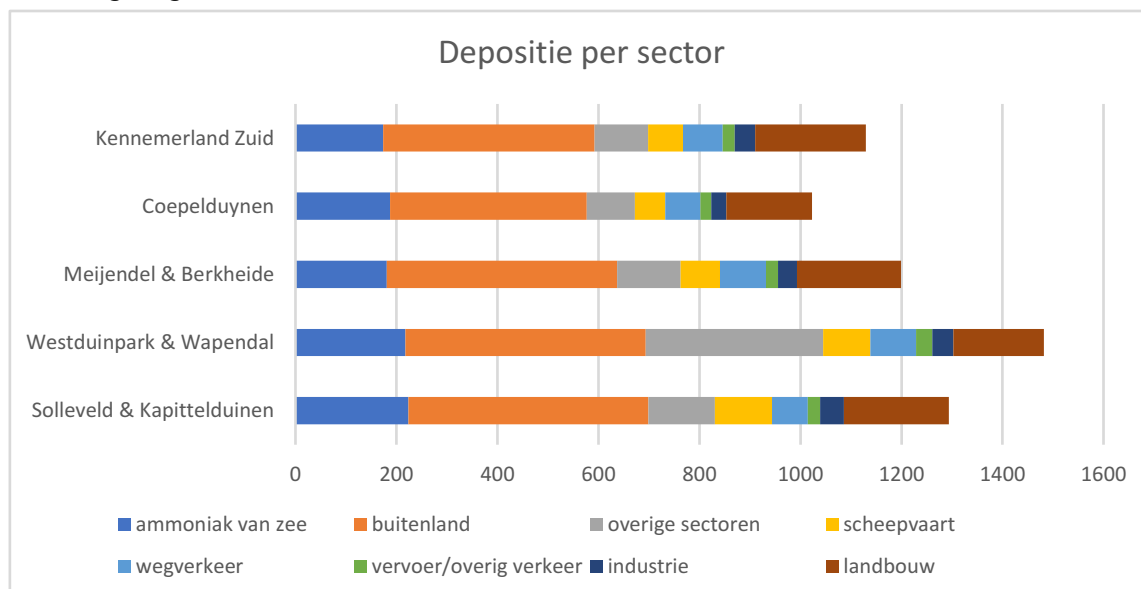
Met behulp van AERIUS is een analyse gemaakt van de stikstofdepositie in de N2000 gebieden in de Duinen. Er is gekeken naar de hoogte van de stikstofdepositie, de kritische depositiewaarde (KDW) van de verschillende habitats, het oppervlak dat onder KDW en boven KDW wordt belast, het type bron van de depositie en de afstand van deze bron. In de bijlage zijn de resultaten van de analyses opgenomen.

De belangrijkste conclusies uit de analyse zijn:

- De gemiddelde stikstofdepositie ligt fors hoger dan het niveau van de meest kritische depositiewaarden.
- Een ruwe schatting leert dat 40% van de hexagonalen geen overschrijding van de depositie kennen en dus onder de KDW zitten. Door autonome processen (o.a. energietransitie) zal dit percentage stijgen in de periode tot 2030.
- De helft van de stikstofdepositie komt uit het buitenland en uit zee en is niet rechtstreeks te beïnvloeden vanuit de GGA.
- Maximaal 20% van de stikstofdepositie binnen een straal van 5 kilometer komt uit de regio.
- De overige depositie komt uit de Nederlandse deken.
- Lokaal relevante sectoren zijn de landbouw (glastuinbouw, akkerbouw (o.a. bollenteelt) en veeteelt), verkeer en consumenten (wonen). De invloed van de sectoren verschilt per Natura 2000 gebied.

Huidige stikstofdepositie en bronnen

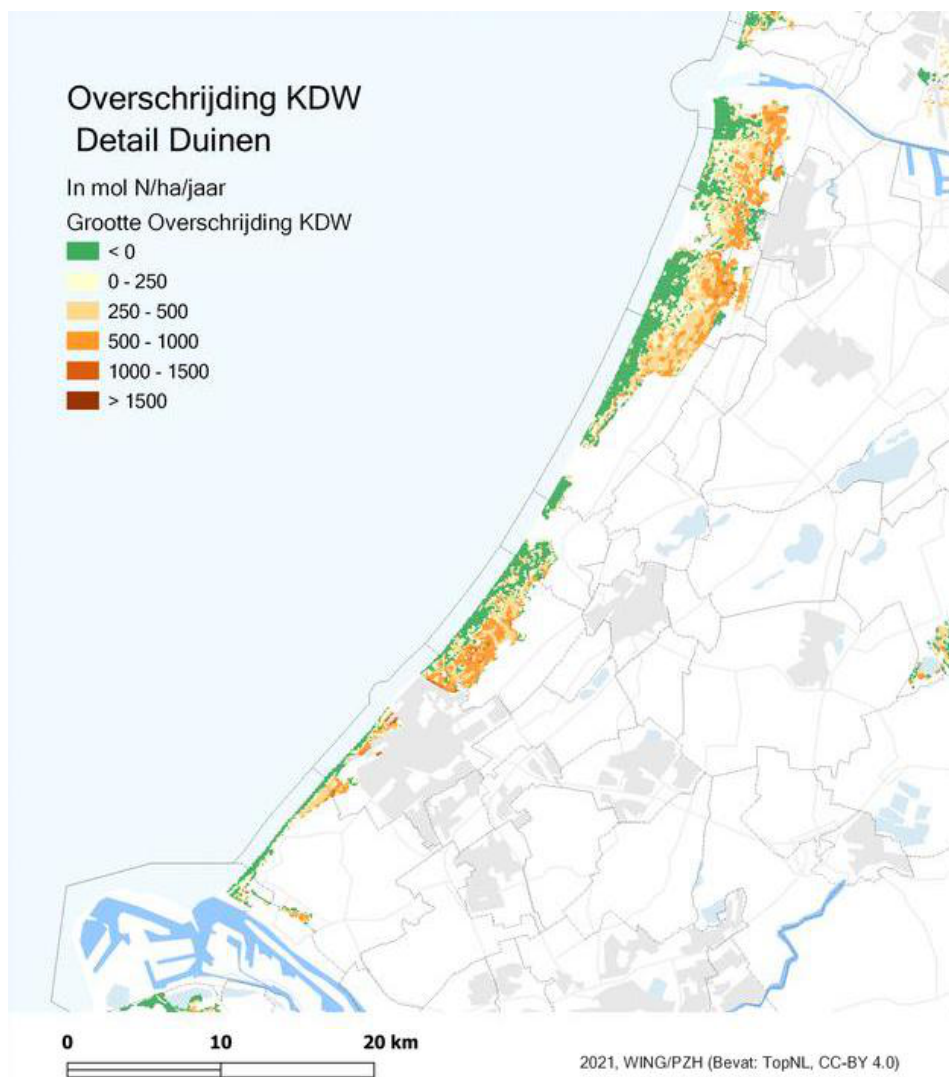
In figuur 3 is de gemiddelde totale depositie in de verschillende gebieden weergegeven, evenals de sectoren waaruit de depositie afkomstig is. In de duingebieden valt op dat landbouw relatief minder bijdraagt aan de totale depositie vergeleken met andere Natura 2000-gebieden, terwijl verkeer en consumenten (wonen) relatief meer bijdragen. Dit is logisch gezien de ligging van het duingebied in een omgeving waar veel mensen wonen, werken en recreëren.

Figuur 3 - Totale gemiddelde depositie (mol/ha/jaar) en verdeling over sectoren voor de vijf duingebieden. Bron: AERIUS Monitor (versie M20, o.b.v. data 2018).

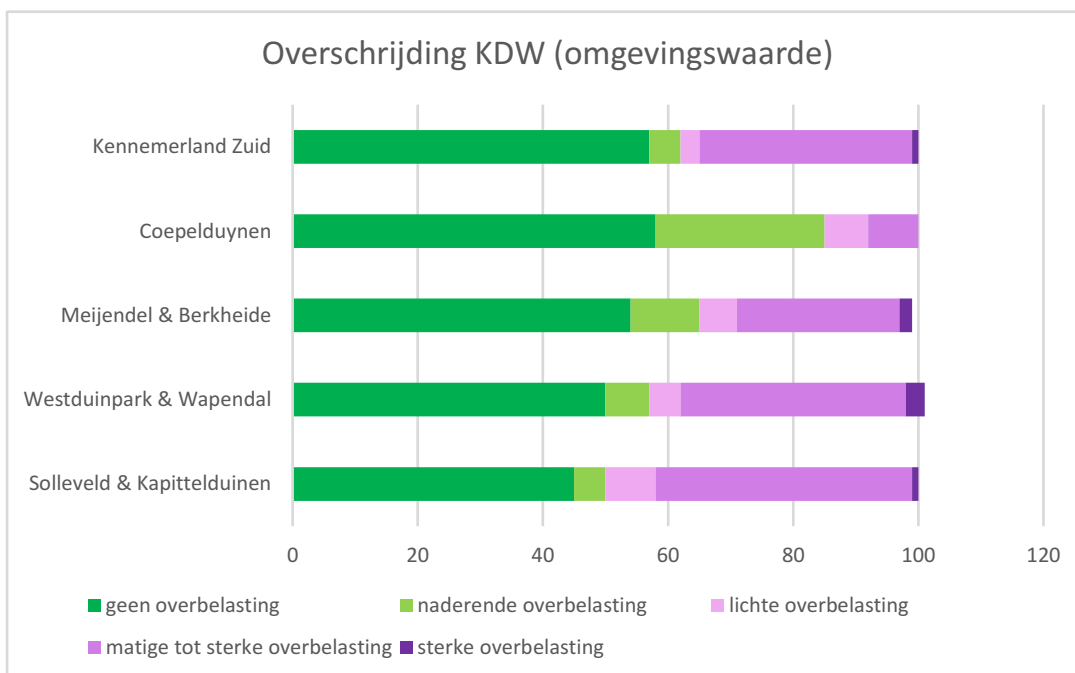
Overschrijding van de kritische depositiewaarde

In onderstaande kaart is weergegeven in welke mate de kritische depositiewaarde wordt overschreden. Met name aan de binnenduinrand kan de overschrijding fors oplopen tot honderden molen per ha per jaar.

Figuur 4 - Overschrijding van de KDW in GGA Duinen. Data uit Aerius Monitor (M20) gebaseerd op depositiedata uit 2018.

In figuur 5 is de overschrijding van de kritische depositiewaarde per gebied weergegeven. Op een zeer gering oppervlak (0-3% van het oppervlak per gebied) is sprake van een sterke overbelasting (depositie > 2x de KDW). Over 50-85% van het oppervlak per gebied wordt de kritische depositiewaarde niet overschreden. Het gaat om gemiddelde waarden. Per gebied is de situatie verschillend.

Figuur 5 - Overschrijding van de kritische depositiewaarde per gebied. Gebaseerd op AERIUS Monitor (versie M20, o.b.v. data 2018). Geen overbelasting: > 70 mol onder de KDW; naderende overbelasting: < 70 mol onder de KDW; lichte overbelasting: < 70 mol boven de KDW, matige tot sterk overbelasting: > 70 mol boven de KDW, maar minder dan 2x de KDW; sterke overbelasting: > 2x de KDW.

4.2 Maatregelen

Om tot kansrijke maatregelen te komen om de depositie uit de directe omgeving van de natuurgebieden te verlagen is het volgende proces doorlopen (zie ook figuur 6):

Al gedaan:

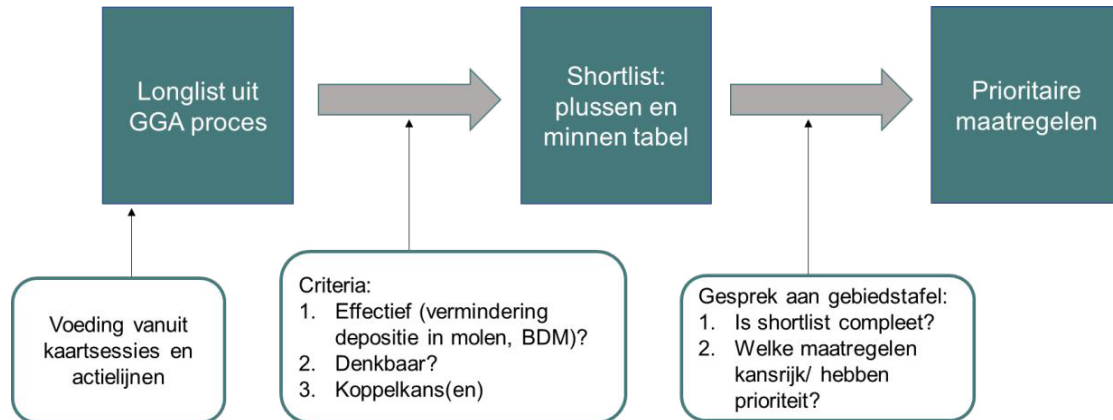
- Gestart is met het opstellen van een longlist van mogelijke maatregelen. Mogelijke maatregelen zijn opgehaald in een aantal kaartsessies waarbij kenners van het gebied met elkaar mogelijkheden hebben verkend.
- Met behulp van een rekentool, de Bron Depositie Matrix (BDM) is gekeken naar de effectiviteit van een aantal maatregelen vanuit de longlist. De komende maanden zullen alle mogelijke maatregelen worden bekeken. Ook wordt gekeken naar de schaal waarop een dergelijke maatregel het meest effectief is (landelijk, alle Natura 2000-gebieden in PZH, duinen, op één plaats).

Vervolg:

- In het vervolgproces wordt een eerste inschatting gemaakt van de kosten van invoering van een maatregel en de maatschappelijke impact die een maatregel heeft. Lage kosten en lage maatschappelijke impact maakt een maatregel aantrekkelijk, hoge kosten en hoge maatschappelijke impact onaantrekkelijk. Dit leidt tot een eerste lijst met denkbare maatregelen.
- Vervolgens maken we de stap naar kansrijke maatregelen. Hiertoe wordt de totale lijst in drieën gedeeld: 1) een lijst met prioritaire maatregelen, 2) een lijst met maatregelen die op termijn mogelijk interessant kunnen zijn, en 3) een lijst met maatregelen die voorlopig niet in aanmerking komen om uitgevoerd te worden.
- De volgende stap behelst het samen met de sectoren nader verkennen van de kansrijke mogelijkheden. Daarbij wordt gezocht naar synergie met innovatiebehoeften en -

mogelijkheden bij de bedrijven, en wordt gekeken welke publieke instrumenten daar eventueel naast gezet moeten worden om de stap mogelijk te maken. Deze stap zal leiden tot concrete voorstellen en projecten in uitvoering.

- Nadat ook deze stap is doorlopen kunnen we vanuit het gebied aangeven welke stikstof reductie vanuit het gebied toegezegd kan worden en op welke termijn.

Figuur 6 - Proces om te komen tot kansrijke maatregelen

Kwantificeren van maatregelen – de Bron-Depositie Matrix

Binnen de gebiedsgerichte aanpak is een methode ontwikkeld om snel en flexibel maatregelen op orde grootte door te rekenen. Voor maatregelen is gekeken welke impact op reductie in stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden ze hebben, zowel lokaal als gemiddeld op een Natura 2000-gebied.

Hiervoor is gebruik gemaakt van een uitsnede van Aerius voor de provincie Zuid-Holland. Met behulp van deze database kunnen gemakkelijk verschillende maatregelen in de gehele provincie Zuid-Holland op hun effecten op depositie in de Natura 2000 gebieden Hollandse Duinen worden doorgerekend en in kaarten worden weergegeven. De resultaten worden weergegeven afgerond op hele molen, de relevante eenheid voor interpretatie, rekening houdend met achterliggende aannames. Effecten achter de komma kunnen we als niet relevante effecten bestempelen, omdat de berekeningen niet op dit precisie niveau gericht zijn. De berekeningen met de Bron-Depositie Matrix geven een eerste inzicht in de effectiviteit van maatregelen. Voor mogelijke ontwikkelruimte of impact op vergunningen is een aanvullende berekening van de kansrijk geachte maatregelen met Aerius nodig.

Eerste vingeroefening Bron-Depositie Matrix

Met behulp van de Bron-Depositie Matrix is een aantal eerste maatregelen doorgerekend, afkomstig uit de longlist die met gebiedspartijen tot stand is gekomen. Bij het doorrekenen van eerste maatregelen met behulp van de Bron-Depositie Matrix is afgegaan op grotere stikstofbronnen en het doorrekenen van maatregelen die op het eerste gezicht het meest kansrijk leken.

Tabel 2 toont deze eerste resultaten van berekeningen met de Bron-Depositie Matrix (kolom effectiviteit). Daarbij is gebruik gemaakt van de indeling: niet significant (N.S), relevant (+), en zeer relevant (++)

Tabel 2 - Eerste doorgerkende maatregelen met de Bron-Depositie Matrix. Afkortingen Natura 2000 gebieden: Solleveld & Kapittelduinen (S&K), Meijendel & Berkheide (M&B), Westduinpark & Wapendal (W&W), Coepelduynen (C), Kennemerland-Zuid (K-Z).

Locatie	Maatregel/ scenario	Effectiviteit (N.S., +, ++)	Denkbaar (-, 0, +, ++)	Koppelkans
Woningbouw				
S&K, M&B, C	Woning van gas af 1km	+	+	Energietransitie
S&K, M&B, C	Woning van gas af 5km	+	+	Energietransitie
W&W	Woning van gas af 1km	++	+	Energietransitie
W&W	Woning van gas af 5km	++	+	Energietransitie
K-Z	Woning van gas af 1km	N.S.	+	Energietransitie
K-Z	Woning van gas af 5km	N.S.	+	Energietransitie
Agrarische sector				
S&K, M&B, W&W, C, K-Z	Veeteelt: Luchtwater in straal van 3km	++	+	Landbouwtransitie
S&K, M&B, C, K-Z	Veeteelt: Mestgift verminderen binnen 1 km	++	0	
W&W	Veeteelt: Mestgift verminderen binnen 1 km	+	0	
S&K, M&B, W&W, C, K-Z	Scenario: Depositie paardenhouderijen met de helft verminderd	+ (plaatselijk ++)	Nader onderzoeken	

4.3 Vervolg

Deze eerste inventarisatie van doorberekende maatregelen vormt een inhoudelijke basis om samen met gebiedspartijen en de provinciale actielijnen tot een verkenning en uitwerking te komen. Met hen wordt gekeken naar de effectiviteit en denkbaarheid van maatregelen en of er programma's of projecten lopen waarmee ze te koppelen zijn. We onderzoeken maatregelen aan de hand van de trits: a) is de maatregel denkbaar, b) is de maatregel kansrijk, c) voorstel voor aanpak of uitvoering en d) komen tot afspraken. Zo brengen we de maatregelen in het gebied met een reëel perspectief op uitvoering in beeld en leveren op die manier een bijdrage aan verminderen van stikstofreductie.

Vanuit de kaartsessies met gebiedspartijen zijn aandachtspunten naar voren gekomen. Op basis van deze aandachtspunten is een lijst met potentiële maatregelen geformuleerd. Een aantal van deze maatregelen die in beeld zijn om verder te onderzoeken zijn:

Agrarische sector

- Mestgift bij veeteelt, bollenteelt;
- Mestgift verminderen binnen 5 km;
- Effect luchtwassers binnen straal 5 km;
- Versnelde verduurzaming van het kassencomplex (glastuinbouw).

Mobiliteit

- Bijdrage verkeer;
- Duurzame mobiliteit naar de kust.

Energietransitie/ woningbouw

- Emissieloos bouwen in kustgebieden;
- Versneld van het gas;
- Isoleren bestaande woningen;

Natuur

- Overgangszones natuurgebieden creëren;
- Omliggende gebieden omvormen tot natuur door realisatie NNN;
- Depositie door menselijk gebruik in natuurgebieden.

Overig

- In beeld brengen/ aanpakken piekbelasters

Bovenstaande lijst is niet uitputtend en wordt tijdens het vervolgproces aangevuld.

5. Ontwikkelbehoeften

5.1 Analyse

De Natura 2000 gebieden in de Duinen liggen direct tegen (of zelfs in) belangrijke agglomeraties van de Randstad. In het gebied wonen en werken ca 1,5 miljoen mensen. Deze mensen verplaatsen zich voor werken en recreëren en daarmee is de verkeersbelasting aanzienlijk. Daar bovenop zijn het strand en de duinen het belangrijke recreatiegebied van de Randstad. Ook buitenlanders weten onze stranden te vinden.

Met gebiedspartijen is tijdens kaartsessies in kaart gebracht welke ontwikkelbehoeften er bestaan. Deze zijn in bijlage II op een rijtje gezet. De belangrijkste zijn hieronder kort beschouwd. De opgenomen gewenste ontwikkelingen worden via de geëigende trajecten bestuurlijk en planologisch besproken en beoordeeld.

In het gebied is een groot aantal nieuwe woningen gepland om de woningcrisis het hoofd te bieden. Op de korte termijn (2022-2023) gaat het om enkele duizenden woningen. Op de middellange termijn (tot 2030) dienen er enkele tienduizenden woningen te komen. Bouwlocaties met aanzienlijke hoeveelheden woningen liggen in de gemeenten Den Haag (Central Innovation District) en Katwijk (Valkenhorst). Daarbij gaat het vooral om benodigde stikstofruimte voor de gebruiksfase van woningen, omdat de bouwfase is vrijgesteld in het kader van stikstof. Dit is nog niet juridisch getoetst en het is daarmee nog wel onzeker of dit beleid op langere termijn standhoudt.

Met de toename van het aantal inwoners (woningen) zal ook de vraag naar drinkwater toenemen. Deze toename van de vraag naar drinkwater zal geacommodeerd moeten worden, deels in de duinen. Hierbij wordt gekeken hoe dit gecombineerd kan worden met opgaven rondom natuurherstel.

Om het gebied bereikbaar te houden zijn diverse infraplannen in planontwikkeling en uitvoering. Momenteel wordt hard gewerkt aan de aanleg van het laatste stukje van de Hoekse lijn, waardoor een directe metroverbinding van Rotterdam Centraal naar de kust van Hoek van Holland ontstaat. Het eindstation geeft direct toegang tot het strand van Hoek van Holland. Ook wordt hard gewerkt aan de Rijnlandroute, de verbinding van Katwijk naar de A4 ten zuiden van Leiden.

Belangrijkste conclusies t.a.v. de inventarisatie van de ontwikkelbehoeften:

- De ontwikkelbehoeften vanuit overheden voor de korte en middellange termijn zijn in beeld. Vooral voor woningbouw- en infrastructurele opgaven op korte termijn is ook de benodigde stikstofruimte in beeld.
- De plannen voor de middellange tot lange termijn zijn minder of niet duidelijk, net als de benodigde stikstofruimte voor de ontwikkelingen.

5.2 Maatregelen

Vanuit de GGA zijn het er gezamenlijk over eens dat het RO-instrumentarium belangrijk is om toekomstige ontwikkelingen te sturen. Door gebiedspartijen zijn hiervoor tijdens een sessie eerste ideeën geopperd die verdere invulling en uitwerking behoeven. Het lijkt nuttig om de komende maanden nader aandacht te besteden om te kijken hoe partijen hun RO-instrumentarium in willen zetten in het licht van de ontwikkelingen. Door gebiedspartijen zijn ideeën geopperd, zoals werken met dynamische omgevingsplannen of bestemmingsplannen waar stikstof als omgevingswaarde kan worden meegenomen en waarin de boekhouding recht doet aan de dynamiek van ruimtelijke ordening. In de vervolgfase van de GGA wordt dit verder onderzocht met gebiedspartijen.

6. Vervolg

Deze gebiedsagenda versie 0.1 is een tussenproduct in het proces om te komen tot gebiedsgerichte maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel. In paragraaf 3.3 en 4.3 is het vervolgproces aangegeven voor de verdere uitwerking van natuurmaatregelen en de stikstofreductiemaatregelen.

De planning is om voor de zomer van 2022 tot een pakket van kansrijke en gedragen maatregelen te komen.

6.1 Wat kunnen we vanuit het gebied?

De gebiedspartijen zetten zich in om hun aandeel te leveren op het gebied van de stikstofproblematiek. De gebiedspartijen werken behalve aan stikstof aan een integrale gebiedsontwikkeling van de Duinen om daarna voor hun eigen gebied tot een inrichting en gerichte maatregelen te komen. De uitgangspunten van het Nationaal Park Hollandse Duinen worden daarbij als uitgangspunt genomen. Gebiedspartijen hebben de sleutels in handen van een goede ruimtelijke ordening, waar zowel de natuur, de overgangszones en de stedelijke agglomeratie kan bloeien. Zij gebruiken daarbij de maatregelen zoning, bestemming en bescherming.

De sectoren zullen betrokken worden bij het verdere proces van de gebiedstafel, o.a. via de sectortafel GGA Duinen die al van start is gegaan. Daarbij ligt de focus op het gezamenlijk nader uitwerken van maatregelen. De partijen die deelnemen aan de gebiedstafel worden vanzelfsprekend ook bij dit vervolg betrokken.

6.2 Wat verwachten we van het Rijk?

De voorgenomen maatregelen in en rond het gebied om de stikstofbelasting te verlichten zullen niet voldoende zijn om de KDW te halen. Nadere actie van Rijk en provincie zijn - naast de gebiedsmaatregelen - noodzakelijk om die verlaging wel te realiseren, bijvoorbeeld in de vorm van instrumenten en middelen. Verder vraagt het gebied om **partnerschap** van provincie en Rijk in de ontwikkeling van het gebied. Zij vraagt provincie en Rijk te participeren in de gebiedsaanpak en ruimte te geven in de aanwending van middelen (geen schotten).

Het is nog niet duidelijk in welke mate en op welke manier stikstofreducties gebruikt kunnen worden voor nieuwe ontwikkelingen. Dit betekent dat er spelregels en instrumenten nodig zijn voor het gebruik van stikstofruimte en dat wellicht keuzes gemaakt moeten worden over welke activiteiten wel en niet in het gebied kunnen plaatsvinden.

Over het gebruik van gereduceerde stikstofdepositie voor ontwikkeling kan nu al het volgende gezegd worden:

- Wanneer de investering in de reductie bedoeld was als onderdeel van de structurele aanpak, dan moet deze daar ook volledig voor gebruikt worden;
- Stofstofreductie kan in projectverband soms deels gebruikt worden, bijvoorbeeld als externe saldering. Daarvoor zijn spelregels. Een van de spelregels is dat er geen risico op verdere verslechtering van de staat van instandhouding van de natuur mag zijn;
- Het onderbrengen van stikstofruimte in een doelenbank, kan een manier zijn om deze ruimte beschikbaar te houden voor ontwikkelingen;
- In de volgende fase van het project dient dit verder uitgewerkt te worden.

Er zijn veel ontwikkelingen nodig in het gebied, o.a. vanuit de woningbouw. Plaatselijk zullen maatregelen vanuit GGA lokaal ruimte geven, maar ze zullen het stikstofprobleem niet oplossen.

De vraag leeft wat er moet gebeuren als alle vrijwillige bijdragen samen onvoldoende opleveren. Op dit moment zijn er geen verplichtende maatregelen in het kader van de gebiedsgerichte stikstofaanpak. Het wachten is op het nieuwe kabinetsbeleid hierin. De effecten van rijksmaatregelen op de afname van depositie in de Hollandse Duinen worden door het PBL doorgerekend.

De effecten van rijksmaatregelen samen met de gebiedsmaatregelen worden beoordeeld op hun gezamenlijke effectiviteit en om de goede staat van instandhouding dichterbij te brengen. Wanneer de combinatie van maatregelen onvoldoende blijkt, zullen de resultaten van deze analyse in eerste instantie gebruikt worden voor een heroverweging van de gebiedsgerichte maatregelen en zullen gebruikt worden gebruikt voor een nog intensievere lobby naar het Rijk.

7. Structuur en organisatie

7.1 Welke samenwerking is nodig in de GGA?

De samenwerking aan de gebiedstafel zal worden voortgezet om te komen tot een definitief provinciaal gebiedsplan met daarin een afgewogen set aan gebiedsgerichte maatregelen om een bijdrage te leveren aan de stikstofproblematiek. Aan de tafel zal ook worden gesproken over de landelijke inzet. De betrokkenheid van sectoren en bedrijven zal worden versterkt.

Er moet slagvaardig gewerkt kunnen worden om per issue of kans relevante partijen bij elkaar te halen en dit verder uit te werken. Voor een deel gebeurt dit in de provinciale actielijnen (waar verschillende gebieden iets willen op een bepaald thema doen we dit in de actielijn). Gebiedsgericht kijken we naar de specifieke kenmerken van de natuur ter plaatse en naar de gebiedsspecifieke stikstofbronnen. Gezamenlijk nemen we actie om de natuurdoelen te bereiken.

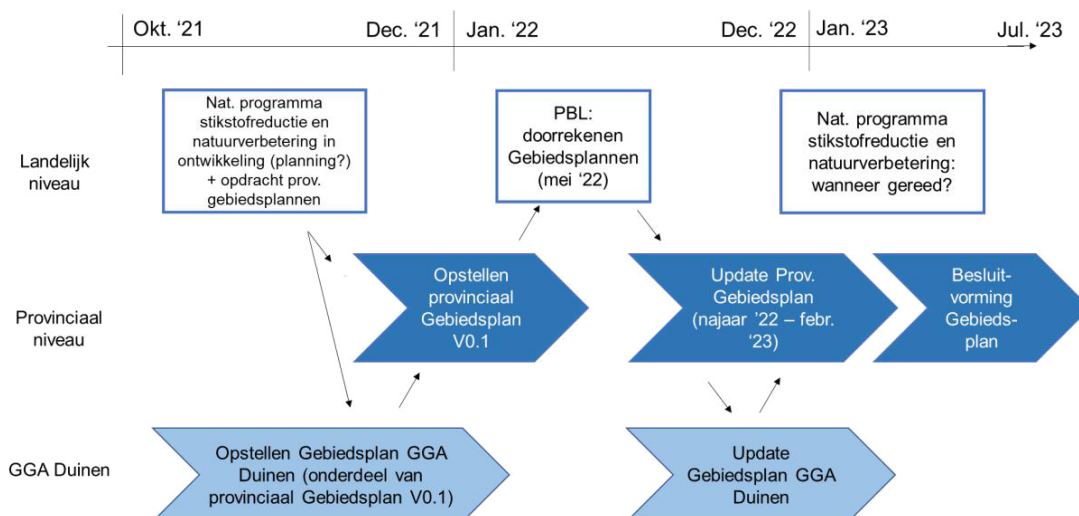
Een voorbeeld is de stichting Circulair West is het project 'Kom in beweging' gestart. Doel van het project is te komen tot een coalitie met bedrijven uit de regio die zich willen inzetten voor het Nationale Park Hollandse Duinen en een bijdrage willen leveren aan de oplossing van de stikstofproblematiek. Tot nog toe zijn vooral (semi)overheidspartijen betrokken bij de gebiedsgerichte aanpak. Het is het doel van de initiatiefnemers dat bedrijven in de regio zelf in beweging komen om een bijdrage te leveren aan de stikstofproblematiek en de ontwikkeling van het nationale park. Dit gebeurt in afstemming met andere partijen. Met hun bijdrage wordt de bewustwording van het bedrijfsleven met de stikstofproblematiek vergroot, de betrokkenheid met het Nationale Park versterkt en een positieve bijdrage geleverd aan de natuur kwaliteit van het Nationale Park.

7.2 Menskracht/ middelen

Bij het opzetten van samenwerkingscoalities worden menskracht en middelen geïntensiveerd. In het vervolgproces wordt de benodigde financiering van maatregelen uitgewerkt.

7.3 Planning

Voor de zomer van 2022 wordt een eerste versie van het provinciaal gebiedsplan besproken. Deze wordt in de zomer door het Planbureau voor de Leefomgeving doorgerekend om de stikstofgevolgen in kaart te brengen. Na deze doorrekening wordt een definitief provinciaal gebiedsplan gemaakt die

Figuur 7 - Planning GGA Stikstof Zuid-Holland tot de zomer van 2023

uiterlijk in de zomer van 2023 aan de Minister wordt aangeboden. Een en ander betekent dat de bestuurlijke gebiedstafel voor de zomer van 2022 opnieuw bij elkaar zal komen.

Bijlage I - Omgevingsanalyse

Overheden: hebben een brede omgevingsagenda waarbij de speerpunten zijn het combineren van de economische ontwikkeling met de bestaande doelstellingen op natuurgebied. Daarnaast wil de overheid haar internationale en juridische verplichtingen nakomen, de vestigingsfactoren positief beïnvloeden, een betrouwbare partner zijn, enz.

Omgevingsdiensten: dragen zorg voor vergunningverlening en handhaving in mandaat van het bevoegde bestuursorgaan. De agenda van deze diensten zijn in grote lijn afgeleid van de agenda van het bevoegd gezag/ opdrachtgever.

Natuurbeheerorganisaties: hebben de opdracht om de natuur in het gebied te beschermen, te ontwikkelen en beleefbaar te maken. Daarnaast streven zij onder andere naar een goede band met hun achterban en een positief imago.

Sectoren (eigenaren en gebruikers): primair speelt continuïteit van het bedrijf, secundair spelen zaken zoals imago, relatiemanagement, vestigingsklimaat, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Relevante sectoren zijn:

- Landbouw: akkerbouw, veeteelt en glastuinbouw;
- Recreatie en toerisme;
- Drinkwater;
- Wonen;
- Industrie en MKB.

Natuurorganisaties: zij bewaken het natuurbelang in het gebied inclusief recreatie, secundair speelt imago, relatie met de leden.

De gebiedstafel staat open voor partijen die een bijdrage willen leveren aan de stikstofreductie-opgave.

Figuur 8 - Foto van deelnemers aan de excursie van de gebiedstafel GGA Stikstof Duinen in Hoek van Holland op 13 oktober jl.

Bijlage II – Ontwikkelbehoeften

Met de gemeenten is in de zomer van 2021 in kaart gebracht welke mogelijke gewenste ontwikkelingen ze zien voor de korte en middellange termijn. Deze zijn weergegeven in onderstaand overzicht. De opgenomen gewenste ontwikkelingen worden via de geëigende trajecten bestuurlijk en planologisch besproken en beoordeeld (met de opname van de ontwikkelbehoefte in deze lijst hebben ze niet de instemming van de betrokken partijen).

Opbrengst vanuit inventarisatie met gebiedspartijen tijdens online kaartsessies.

Categorie	Organisatie	Ontwikkelbehoefte	Details
Mobiliteit	Gem. Katwijk	Verbinding N206-A44 tussen 2023-2030	Benodigde stikstofruimte: n.t.b. * Enver terrein * Lemairepark * Masterplan Dorpscentrum * bedrijventerrein Loswal de Bonnen
	Gem. Rotterdam	Mobiliteit van nieuwe projecten	
	Gem. Rotterdam	Logistiek naar agrarische centrum	
	Gem. Wassenaar	Uitbreiding A4	
	Gem. Wassenaar	Rijnlandroute, bouw van snelweg, is in ontwikkeling. In Wassenaar is al een deel aangelegd.	
Industrie	Gem. Westland	Herontwikkeling Flora Holland terrein	Katwijk Bedrijventerreinenstrategie: nieuwe bedrijventerreinen zijn in verschillende fasen van planvorming en voorbereiding. Het gaat dan om de omgeving van het Flora Holland terrein, de werkparken bij Valkenhorst, en de bedrijventerreinen in Rijnsburg-Noord. Daarnaast heeft Katwijk tranformatiegebieden langs de Rijn die tot woon-werkgebied getransformeerd worden. Realisatie en gebruik winning elf (waterwinning Dunea), zowel in aanlegfase als gebruiksfase. Blijft aantal barakken staan die behoorlijk wat dep. Veroorzaken, maar de aanlegfase is grootste bijdrage (en is vrijgesteld)
	Gem. Katwijk		
	Gem. Wassenaar/ Katwijk		

Woningbouw	gem. Katwijk	Verschillende woningbouwplannen: * Woonwijk Rhijngeest Oegstgeest 800 woningen * Plan Hoogkamer voorhout; * Woonwijk (600 w) Bronsgeest, nu bollenteelt; * Woonwijk 750 woningen ten zuiden van landgoed Offem (natuurvergunning verleend) * Combi zorg/wonen particulieren 400 w. ten noorden van Estec terrein; * Woningbouw Valkenhorst 5.600 woningen: binnenstedelijke woningbouw (verdichten/transformatie): ca 2.400 woningen	Welke kansen zijn er voor stikstofneutraal bouwen?
	Gem. Westland	Ontwikkelbehoefte woningbouw (nieuwbouw)	
	Gem. Westland	Uitbereiding woonkern Heenweg (Driesprong)	
	Gem. Rotterdam	HvH als buitenplaats Rotterdam, inclusieve groene stad	
	Gem. Rotterdam	Ontwikkelbehoeften woningbouw	
	Gem. Wassenaar	ANWB-kantoor (panden deels gesloopt, wordt nieuwbouw gerealiseerd)	
	Gem. Wassenaar	Plannen ontwikkeling nieuwbouw Duindigt	
	Gem. Wassenaar	Schooltje vlak bij de pauw: wordt woningbouw. Deyl: plannen voor 40 woningen	
	Gem. Wassenaar	Toekomstige bouwlocatie: Gemeentewerf. Poort aan de lindelaan. Gaat om inbreiding.	
	Gem. Wassenaar	Britse school gaat sluiten en Amerikaanse mogelijk uitbreiden?	
Agrarische sector (glastuinbouw, akkerbouw of veeteelt)	Gem. Westland	Sluiten van gietwaterkringloop glastuinbouw	
Energie	gem. Katwijk	Valkenburgse meer: plannen voor windmolens	Loopt een haalbaarheidsstudie: overwinterraars (vogels/vleermuizen) i.c.m. windmolens.
	Gem. Rotterdam	Energietransitie haven van Rotterdam	

Scheepvaart/ Havens	Gem. Den Haag	Ontwikkeling haven Scheveningen is deels al in uitvoering.
Maneges/ dieren	Gem. Wassenaar	Renbaan Duindigt. Maneges terug, andere paardensporten worden toegevoegd (crosscountry, etc.) mensen naartoe gehaald en woningbouw (shortstay)
	Gem. Wassenaar	Manege met plannen uitbreiden van hoeveelheid paarden bij Katwijkseweg.
Recreatie	Gem. Westland	3 extra permanente strandpaviljoens (vervanging van seizoensgebonden)
	Gem. Rotterdam	Vergunningverlening voor evenementen
	Gem. Rotterdam	HvH als vierseizoenenbadplaats (toerisme, logistiek en houdt deel verder van de kust om te ontzien)
	Gem. Rotterdam	Uitbreiding toeristische voorzieningen
	Gem. Rotterdam	Ontwikkelingen verblijfsrecreatie
	Gem. Wassenaar	Landgoed Voorlinden, uitbreiding parkeerplaatsen, en tourbus parkeerplaats. Parkeerplaats bij waterwingebied wordt aangepast/ uitgebreid.
	Gemeente Katwijk	Gebiedsontwikkeling Mient Kooltuin: natuur, stikstofreductie, recreatie (buffer), economische functies en waterbeheer.

Gebiedsagenda Stikstof Duinen-Eilanden 0.1

13 december 2021

Inhoud

1.	Inleiding.....	3
1.1	Status van de Gebiedsagenda 0.1	3
1.2	Aanleiding tot de Gebiedsagenda	3
1.3	Doel van de gebiedsagenda gebiedsgerichte aanpak Duinen-Eilanden en Delta	4
2.	Perspectief en strategie.....	5
2.1	Wenkend perspectief	5
2.2	Werken vanuit bestaande agenda's	5
2.3	Gebiedsiconen.....	6
3.	Natuur.....	8
3.1	Analyse natuur.....	8
3.2	Natuurmaatregelen GGA Duinen-Eilanden	9
3.3	Vervolg.....	10
4.	Stikstof.....	11
4.1	Analyse	11
4.2	Maatregelen	13
4.3	Vervolg.....	15
5.	Ontwikkelbehoeften.....	17
5.1	Analyse en vervolg.....	17
6.	Vervolgproces en planning	18
7.	Structuur en organisatie.....	19
7.1	Samenwerking GGA met gebiedsprocessen.....	19
7.2	Wat verwachten we van het Rijk?.....	19
7.3	Menskracht en middelen.....	20
	Bijlage I – Inventarisatie ontwikkelbehoeften.....	21
	Bijlage II - Factsheets Natura 2000	23

1. Inleiding

1.1 Status van de Gebiedsagenda 0.1

De Gebiedsagenda 0.1 is een tussenproduct in het proces om te komen tot gebiedsgerichte maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel. In de gebiedsagenda zijn de resultaten van de inventarisatiefase opgenomen en de richting waarin oplossingen en maatregelen worden gezocht. Er heeft een brede inventarisatie naar maatregelen plaatsgevonden, die verder uitgewerkt en onderzocht worden. De resultaten hiervan landen in de Gebiedsagenda0.5, die medio mei 2022 wordt afgerond.

Deze Gebiedsagenda 0.1 is besproken in de bestuurlijke gebiedstafel op 2 december 2021 en vrijgegeven als basis voor verdere gesprekken met de gebiedspartners.

De gebiedsgerichte aanpak Duinen-Eilanden maakt deel uit van de Zuid-Hollandse aanpak stikstof. In veel gebieden in Zuid-Holland is het bereiken van de benodigde stikstofreductie niet haalbaar zonder een aanvullingen op het huidige Rijkspakket. Deze gebieden kennen een hoge stikstofdepositie van bronnen die door Zuid-Holland niet zelf te beïnvloeden zijn. Dit geldt met name voor de gebieden in de duinen.

1.2 Aanleiding tot de Gebiedsagenda

In Nederland is al decennialang sprake van een te hoge stikstofbelasting op een groot aantal Natura 2000-gebieden met voor stikstof gevoelige habitats. Een teveel aan stikstof (ammoniak en stikstofoxiden) in deze gebieden heeft negatieve effecten op de kwaliteit van de natuur en als gevolg daarvan op de biodiversiteit. Dit heeft grote maatschappelijke gevolgen en werpt barrières op voor economische en maatschappelijke ontwikkelingen. De sleutel voor het oplossen van de stikstofproblematiek ligt in een aanpak die zich richt op stikstofreductie en natuurverbetering.

Op 10 december 2019 hebben Gedeputeerde Staten de notitie 'Naar een gebiedsgerichte aanpak' vastgesteld. In deze notitie is aangegeven welke stappen worden gezet om te komen tot een gebiedsgerichte aanpak die leidt tot het bereiken van Natura2000 instandhoudingsdoelstellingen. Vervolgens zijn vier gebiedsprocessen in Zuid-Holland gestart waarvan Duinen-Eilanden er een is.

Inmiddels zijn ook in de Wet stikstofreductie en natuurverbetering – ter wijziging van de Wet natuurbescherming en straks de Omgevingswet – resultaatsverplichtende omgevingswaarden opgenomen, gericht op de vermindering van de depositie van stikstof op daarvoor gevoelige habitats in Natura 2000-gebieden, ter ondersteuning van het bereiken van instandhoudingsdoelstellingen van die habitats. Daarmee is de structurele aanpak van het stikstofprobleem waartoe het kabinet in april 2020 heeft besloten nu ook wettelijk verankerd.

Een belangrijk instrument om de aanpak gericht op realisatie van deze omgevingswaarden verder vorm te geven is het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering, dat de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (hierna: de minister) op grond van deze wetswijziging moet vaststellen. Dit programma borgt dat maatregelen die nodig zijn voor stikstofreductie en natuurverbetering worden getroffen en voorziet in een integrale aanpak die voor de langere termijn borgt dat getroffen maatregelen in samenhang bezien ook het beoogde effect zullen hebben.

Naast dit programma, waarvan momenteel de contouren zijn geschetst, wordt op basis van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering door de provincies een gebiedsplan gemaakt. Dit gebiedsplan is een gebiedsgerichte uitwerking van de landelijke omgevingswaarde en het programma stikstofreductie en natuurverbetering.

De gebiedsagenda's van de gebiedsgerichte aanpak zijn de basis voor het provinciale gebiedsplan.

1.3 Doel van de gebiedsagenda gebiedsgerichte aanpak Duinen-Eilanden en Delta

Het gaat in deze gebiedsgerichte aanpak om de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden Duinen van Goeree en Kwade Hoek in Goeree-Overflakkee en Voornes Duin in Westvoorne en Hellevoetsluis (Duinen-eilanden) en Krammer Volkerak en Grevelingen (Delta). De opgave voor depositiereductie is niet homogeen over deze gebieden verdeeld. Op sommige plekken is stikstofdepositie geen belemmering voor de natuur, maar lokaal is een depositiereductie van meer dan 50% nodig om de depositie binnen de kritische waarde te krijgen, en zo verdere verslechtering door stikstof tegen te gaan. Dat komt omdat enerzijds de stikstofdepositie niet overal gelijk is en anderzijds omdat de gevoeligheid voor stikstof per natuurtype verschilt.

Circa 10% - 15% van de depositie in de betrokken Natura 2000-gebieden vindt zijn herkomst binnen de contouren van de gebiedsgerichte aanpak. Dit betekent dat lokaal slechts beperkt mogelijkheden liggen om de depositie te verminderen. De behoefte aan ontwikkelruimte is op dit moment nog niet in cijfers uitgewerkt, maar is voor de middellange termijn wel in beeld.

Insteek is met specifieke lokale bronmaatregelen bij te dragen aan de benodigde depositiereductie en ruimte te creëren voor nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Relevante bronnen categorieën in het gebied zijn landbouw, consumenten en verkeer. Naast bronbeleid is integraal ruimtelijk beleid zeer relevant voor natuurverbetering. Te denken valt aan het verbeteren van de hydrologie, bufferzones en vitale landbouw. Daarom sluiten we aan bij urgente beleidsopgaven, gebiedsprocessen, vitale landbouw, duurzaamheids-programma's en kansen uit het gebied. Door doelen slim te koppelen proberen we win-win situaties te creëren.

We laten in deze gebiedsagenda zien dat we er alles aan doen om vanuit lokaal perspectief bij te dragen aan het halen van de natuurdoelen, waarbij we ook laten zien welke innovaties in het gebied worden toegepast om stikstofreductie te realiseren. Ook duiden we waar de slagkracht van de gebiedsaanpak eindigt en de hulp van het Rijk en andere partijen nodig is om het benodigde resultaat te halen. Hierbij wordt de efficiëntie van lokale maatregelen afgewogen tegen de inzet die door het Rijk gepleegd kan worden.

2. Perspectief en strategie

2.1 Wenkend perspectief

De eilanden Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard en Voorne-Putten (Brielle, Hellevoetsluis, Nissewaard en Westvoorne) hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken en opgaven. Ze bieden rust en ruimte binnen een sterk verstedelijkte omgeving. De kwaliteit van de leefomgeving is hoog en tegelijkertijd bieden de aanwezigheid van bedrijvigheid en ondernemerskracht de basis voor verdere ontwikkelingen. De regio heeft ambitie om de kwaliteit van de leefomgeving te versterken en werkt in verschillende trajecten aan verduurzaming en innovatie om hieraan invulling te geven.

Goede samenwerking kan de aantrekkelijkheid en (economische en sociale) leefbaarheid van de Zuid-Hollandse Delta verder versterken. Daarom pakken lokale partijen – overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven - de opgaven gezamenlijk met de provincie op.

We constateren dat er in het gebied veel energie zit en er diverse koppelkansen liggen voor de stikstofaanpak door aan te sluiten bij innovatieve en integrale programma's in het gebied. Omdat de lokale invloed op stikstofreductie beperkt is, en partijen wel aan de slag willen met maatregelen, kiezen we uit efficiëntie overwegingen maar ook vanuit draagvlak voor een strategie om de stikstofreductiemaatregelen te koppelen aan bestaande trajecten: een integrale aanpak.

2.2 Werken vanuit bestaande agenda's

Regiodeal en strategische agenda Zuid-Hollandse Delta

Partijen streven door middel van een integrale aanpak naar een verbetering van de kwaliteit van leven, werken, ondernemen, landschap en recreëren (brede welvaart) in de Zuid-Hollandse Delta. Hiervoor gaan niet alleen de overheden nauwer samenwerken (governance), ook de andere triple helix partijen (bedrijven, onderwijs- kennisinstellingen) krijgen een rol. De ambitie is om de Zuid-Hollandse Delta te ontwikkelen tot een duurzame koploper in Nederland, waar ruimte is voor innovatieve oplossingen, nieuwe ontwikkelingen, vitale bedrijvigheid en waar het fijn wonen is. O.a. de gemeenten Goeree-Overflakkee, Hellevoetsluis en Westvoorne zijn aangesloten bij de regiodeal.

IBP Vitale Platteland Zuidwestelijke Delta

De landbouw en het verdienmodel voor agrariërs staat onder grote druk. Verlies van biodiversiteit, bodemkwaliteit, zoetwatervraag en stikstof zijn nog maar enkele problemen waarmee de sector te kampen heeft. Gezocht wordt naar oplossingen met de boer. Dit zal ook invloed hebben op de stikstofbelasting in de gevoelige natuurgebieden. Met IBP vitaal platteland voor de Zuidwestelijke Delta ligt er een kans om integraal aan vraagstukken te werken en samen op te trekken. In het IBP vitaal platteland voor de Zuidwestelijke Delta wordt onder meer ingezet op kritische prestatie indicatoren (KPI's). Ambitie is te werken aan een beloningsstelsel gekoppeld aan deze KPI's vanuit de markt en de overheid.

Goeree-Overflakkee circulair 2040 en regiodeal onderdeel circulair

Bij een circulair gebied is er geen afval meer, afval is een grondstof. Grondstoffen en materialen worden keer op keer gebruikt en blijven zoveel mogelijk 'in de keten'. Nieuwe grondstoffen komen zoveel als mogelijk van natuurlijke en hernieuwbare bronnen en biobased materialen. Circulair raakt/gaat het om brede doelgroepen, zowel inwoners, kennisinstellingen en bedrijven (kantoor-, winkel, en dienstensector en grote economische sectoren). Het gaat om het sluiten van kringlopen en afbouw van lineaire economie. Voor Goeree-Overflakkee wordt een programma opgezet met de ambitie om in 2040 circulair te zijn. Ook is in de regiodeal Zuid-Hollandse Delta extra aandacht voor

dit thema, waar de gemeenten Goeree-Overflakkee, Hellevoetsluis en Westvoorne bij aangesloten zijn. Bijvangst bij een aantal van de circulaire processen en projecten is stikstofreductie.

N59

Tot 2024 werken we aan de verbetering van de veiligheid, doorstroming, duurzaamheid en ecologie op en rondom de N59. Het verbeteren van de N59 is een samenwerking van de provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, de gemeenten Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland en de provincie Zeeland. Een aantal maatregelen dragen bij aan stikstofreductie. Zoals pakketkluizen waarmee minder verkeersbewegingen noodzakelijk zijn. De ambitie om bij te dragen aan stikstofreductie is een meekoppelkans in dit project.

Programma Natuur

Binnen Natura 2000 wordt er ingezet op het duurzaam beheren en herstellen van de Natura 2000-gebieden. Om geïnformeerde beleidsbeslissingen over (intensivering van) beheer te kunnen maken wordt de natuurdoelanalyse gebruikt. Additionele financiering voor natuurbeheer die nodig is tot het behalen van de natuurdoelstellingen zal volgen uit het Programma Natuur: een initiatief van het ministerie van LNV wat voor de komende 10 jaar 3 miljard aan fondsen ter beschikking stelt.

Natuur Netwerk Nederland

Naast het versterken van natuur in de directe nabijheid van de Natura 2000-gebieden Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voornes Duin liggen bestaande opgaven voor de realisatie van het natuurnetwerk Nederland (NNN). Het gaat om de projecten Binnenduintrand van Goeree (107 ha) en Schapengors (43 ha). In de provinciale planning van de natuuropgave worden deze projecten naar voren gehaald. In de uitwerking wordt nadrukkelijker ingegaan op maatregelen die bijdragen aan de waterhuishouding in het Natura 2000-gebied, maatregelen die het beheer versterken en maatregelen die het gebied beter bestand maken tegen de effecten van het nabijgelegen agrarisch gebied en de recreatieve druk op kwetsbare delen van de Natura 2000-gebieden.

2.3 Gebiedsiconen

Een aantal projecten met een integraal karakter worden verder uitgewerkt als gebiedsicoon. Het betreft projecten waarin zowel de stikstofaanpak als natuurherstel een belangrijke rol spelen, en ook de verbinding met andere transitieopgaven wordt gezocht. Het zijn voorbeelden hoe het wenkend perspectief dichterbij gebracht kan worden. Het betreft de projecten Schapengors, de Kippenschuur, Noorddijk en Natuurontwikkeling Binnenduintrand Goeree. In de gemeenten Westvoorne, Goeree-Overflakkee en Hellevoetsluis zijn er nog andere interessante projecten gaande, die het karakter van een gebiedsicoon hebben of kunnen krijgen. Deze worden in de volgende versie van de gebiedsagenda opgenomen.

Schapengors

Vlakbij Voornes Duin vindt de doe-pilot Schapengors plaats. Hier is een project gaande waarbij gesprekken plaatsvinden om landbouwgrond, nu in gebruik voor het houden van rundvee, om te zetten in natuur. Het gebied valt onder een opgave vanuit natuurnetwerk Nederland (NNN). Het uitgangspunt is om zoveel mogelijk doelen na te streven in het gebied. Doelen binnen het project zijn:

- Realiseren van een bufferzone aan de rand van Voornes Duin
- Uitbreiding NNN, waarmee een betere aansluiting met andere gebieden gerealiseerd wordt binnen het natuurnetwerk
- Verbeteren waterhuishouding, hierbij wordt ook gekeken naar het beter 'vasthouden' van water in het aangrenzende Voornes Duin

- Mogelijkheden voor recreatief gebruik om de recreatiedruk in Voornes Duin te verminderen

De Kippenschuur

In De Heveringen staan oude niet meer in gebruik zijnde kippenschuren die eigendom zijn van Stichting Het Zuid-Hollands Landschap. Hier ontstaat de mogelijkheid om de schuren te saneren en een deel van de gronden terug te geven aan de natuur.

Noorddijk

In het kader van de sanering van de glastuinbouw in de binnenduinrand zijn enkele jaren geleden voormalige tuinbouwgronden omgezet naar natuur. De percelen die dit betreft liggen versnipperd in het gebied. De tussenliggende percelen worden veelal verpacht door Natuurmonumenten voor het weiden van vee. Gezien de ligging in de nabijheid van Voornes Duin liggen hier mogelijkheden om pachten af te kopen, vee in de nabijheid van Voornes Duin te verplaatsen en hiermee een stikstofreductie te behalen en het gebied robuuster te maken door een groter aaneengesloten gebied te creëren.

Natuurontwikkeling Binnenduinrand Goeree

De inrichting van het natuurgebied Binnenduinrand Goeree (100 ha) is opgepakt en geoptimaliseerd. Dit heeft betrekking op een bestaande opgave voor de realisatie van het natuurnetwerk Nederland (NNN). De gronden sluiten aan op de Natura 2000-gebieden Middel- en Oostduinen en op Zeewering Havenhoofd Flaauwe Werk. De inrichting draagt bij aan een robuuster natuurgebied, heeft relatie met kwel vanuit het duingebied en vormt een buffer tussen de natura 2000 en het agrarisch gebruik. Voor het onderdeel Bokkepolder zijn eerste bewegingen voor initiatief vanuit particuliere eigenaren. Het overige deel hangt samen met meerdere melkveebedrijven en daarmee met keuzen voor de sectorontwikkeling.

De komende maanden werken we deze projecten verder uit als gebiedsiconen onder de gebiedsagenda.

3. Natuur

3.1 Analyse natuur

Om de staat van de natuur, en mogelijkheden voor natuurherstel te inventariseren wordt in elk Natura 2000-gebied dat aangewezen is voor stikstofgevoelige natuur een natuurdoelanalyse uitgevoerd.

Het doel van de natuurdoelanalyse is:

1. Kwantificeren van de opgave: wanneer is het doel gehaald.
2. Inventariseren: wat is de huidige staat van de natuur. Aantal hectares kwalificerend habitat (oppervlakte) en een beoordeling van de kwaliteit van de aangewezen habitattypes (toetsing volgens LNV-profieldocumenten)
3. Maatregelenpakketten: welke maatregelen zijn nodig om aan de opgave te voldoen in 2050. Deze maatregelen worden ingedeeld in drie typen:
 - a. Systeemmaatregelen: maatregelen vanuit het natuurlijke systeem;
 - b. Procesmaatregelen: maatregelen om de juiste uitgangssituatie te creëren;
 - c. Patroonmaatregelen: lokale ingrepen die directe invloed hebben op de ontwikkeling van de vegetatie.

Figuur 1 - Natura2000-gebieden in de provincie Zuid-Holland (groen: stikstofgevoelig; oranje: niet stikstofgevoelig)

De natuurdoelanalyses van de Natura 2000-gebieden zullen de aankomende maanden worden afgerond. De resultaten hiervan zullen in de volgende versie van de gebiedsagenda worden opgenomen. Het schema hiervan is als volgt:

N2000-gebied	Datum gereed
Voornes Duin	Planning Q1 2022
Duinen van Goeree en Kwade Hoek	Planning Q1 2022
Krammer-Volkerak	Planning Q1 2022
Grevelingen	Planning Q1 2022

Duinen Goeree & Kwade Hoek

Duinen Goeree & Kwade Hoek is een duingebied bestaande uit veel verschillende landschappen op de kop van het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 1624 ha. De huidige staat van instandhouding voor alle Natura 2000 doelen is in de bijlage in tabelvorm weergegeven (bijlage II). Uit een expertsessie over de staat van instandhouding voor alle Natura doelen komt dat vooral het gebied bij de Kwade Hoek een prachtig dynamisch gebied is en van hoge kwaliteit zonder dat er beheer wordt uitgevoerd. De kwaliteit van de habitattypen over het hele gebied genomen, en met name dieper het duin in, is niet altijd op orde. Voor de habitattypen waarvan genoeg data beschikbaar is, blijkt dat met name voor meerdere subtypen grijze duinen en vochtige duinvalleien te voedselrijk zijn, en dat dit met name wordt veroorzaakt door een teveel aan stikstof. Mede hierdoor en door gebrek aan dynamiek is op veel plekken in het gebied een intensief beheer nodig om grijze duinen en vochtige duinvalleien in stand te houden. Voor vochtige duinvalleien liggen er mogelijk ook knelpunten in de vochttoestand, maar daarvan zijn geen meetgegevens beschikbaar. Veel habitattypen kennen een te kleine omvang voor een goede structuur en functie om zichzelf in stand te houden. Daarnaast is het gebrek aan begrazing met konijnen een knelpunt in de grijze duinen. Witte en grijze duinen kennen daarnaast een gebrek aan dynamiek: er zijn niet voldoende stuifplekken aanwezig en voor witte duinen ontbreekt in verschillende deelgebieden ook een verstuivende zeereep. De vochtige duinvalleien kennen naast een te geringe functionele omvang ook vergrassingsproblemen, wat indirect weer wijst op een teveel aan voedingsstoffen in het systeem. Daarnaast spelen voor meerdere habitattypen problemen met exoten.

Voornes Duin

Voornes Duin is een duingebied met hoog kalkgehalte op de kop van het Zuid-Hollandse eiland Voorne-Putten. Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 1432 ha.

De huidige staat van instandhouding voor alle Natura 2000 doelen is in de bijlage in tabelvorm weergegeven (bijlage II). In Voornes Duin liggen vooral opgaven voor de kwaliteit (tabel 3B) en minder qua oppervlakte (tabel 3A). Er ligt een ruimtelijke opgave ten aanzien de habitattypen Duinbos droog (H2180A) en vochtig (H2180B) en Duinvalleien open water (H2190A), hoewel er voor die habitattypen ook grote verschillen bestaan. Dit laatste wordt mogelijk wordt mede beïnvloed door verschillen in de gebruikte kaarten en theoretische en methodologische verschillen. Qua kwaliteit zijn er veel knelpunten, maar ook veel onzekerheden. Voor de habitattypen waar wel genoeg data beschikbaar van is, zijn er habitattypen niet op orde door te hoge stikstofdepositie (H2130 en H 2190, alle subtypen), door een verstoorde vochttoestand (H2190A, D), een te kleine omvang voor een goede structuur en functie om zichzelf in stand te houden (H2170, H2190A, B, D, H6430B), een gebrek aan begrazing met konijnen (H2130A, B, C) en/of een gebrek aan dynamiek wegens het ontbreken van voldoende stuifplekken (H2120, H2130A, B).

In bijlage II staat gedetailleerde informatie van de Natura 2000 gebieden Duinen Goeree en Kwade Hoek & Voornes Duin in twee factsheets van deze gebieden. [P.M. de analyses voor de Natura 2000 gebieden Krammer-Volkerak en Grevelingen worden in de volgende versie toegevoegd.]

3.2 Natuurmaatregelen GGA Duinen-Eilanden

Met het Rijk is het zogeheten Programma Natuur opgezet om de kwaliteit van de natuur te verbeteren en de nodige inspanningen te kunnen bekostigen. Het Programma Natuur wordt uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma voor de periode 2021-2030. Ook wordt gezamenlijk gewerkt aan een agenda 'natuurinclusief' waarin voor de langere termijn de ambities en kansen voor een natuurinclusieve samenleving in beeld worden gebracht, met versterkte aandacht voor de natuur in onze nabije omgeving en niet alleen in natuurgebieden.

Op basis van de uitkomsten van de natuurdoelanalyses zullen in overleg met de partners maatregelpakketten voor de Natura 2000-gebieden worden bepaald. Ook wordt geïnventariseerd welke maatregelen rondom de Natura 2000-gebieden kunnen worden genomen om de doelstellingen te halen. Op basis van deze gegevens wordt een pakket van maatregelen opgesteld. Met het Rijk is een Specificatie Uitkeringsovereenkomst (SPUK) gesloten op basis waarvan de gelden beschikbaar worden gesteld.

In bijlage II wordt een overzicht van de natuurherstellende maatregelen gegeven voor Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voornes Duin. Deze maatregelen zijn afgestemd met de terrein beherende organisaties Natuurmonumenten en het Zuid-Hollands Landschap. Naast deze geplande maatregelen, is al een aantal maatregelen in gang gezet en worden gesprekken gevoerd over vervolgmaatregelen binnen de gebiedsgerichte aanpak stikstof voor de regio Zuid-Hollandse eilanden. In de komende jaren is ingezet op voortzetten maatregelen uit vigerend beheerplan, onderzoek, en 'no regret'-maatregelen.

Natuur in de Duinen-Eilanden is kwetsbaar door stikstofdepositie en andere drukfactoren, zoals recreatief medegebruik. Er moet dus geïnvesteerd worden in de natuur zelf door middel van bronbeleid (verminderen stikstofgehalte in de Natura 2000 gebieden) en in ruimtelijk beleid (hydrologie, bufferzones, vitale landbouw). Hiervoor wordt aangesloten bij urgente beleidsopgaven en gebiedsprocessen.

3.3 Vervolg

De eerste horde die we met elkaar willen nemen is om met natuurmaatregelen verdere achteruitgang van natuur te minimaliseren. Daarbij is het belangrijk om te onderzoeken welk perspectief de natuurmaatregelen geven op natuurverbetering. Vervolgens is het van belang dat partijen samen een route uitstippelen die uiteindelijk leidt tot een goede staat van instandhouding. Voor dit langetermijnperspectief zullen mogelijk ook keuzes gemaakt moeten worden. Bij de uitwerking van deze Gebiedsagenda zullen deze keuzes aan de orde komen.

Natuurdoelanalyses

Afronding van de Natuurdoelanalyses en hieruit voortkomende noodzakelijke maatregelen zijn een belangrijke stap om achteruitgang van natuur in de Natura2000 gebieden in Duinen-Eilanden te voorkomen en om herstel in te zetten.

Programma Natuur

De provincie heeft met het Rijk afspraken kunnen maken over de eerste tranche van de gelden die in het kader van het programma Natuur worden vrijgemaakt. De eerste tranche is bedoeld voor maatregelen die op hele korte termijn in uitvoering kunnen worden gebracht. Het betreffen veelal extra beheermaatregelen in de natuurgebieden.

De komende tijd wordt gewerkt aan de tweede tranche van projecten. Deze tweede tranche is nadrukkelijk ook bedoeld voor maatregelen die bijdragen aan systeemherstel en die meestal minder snel in uitvoering kunnen worden gebracht. Met de betrokken partijen wordt gewerkt aan een structurele verbetering van de realisatiekracht om deze tweede tranche optimaal te benutten. Vanuit de gebiedsgerichte aanpak kunnen kansen worden geïdentificeerd om mee te nemen in deze tweede tranche.

4. Stikstof

4.1 Analyse

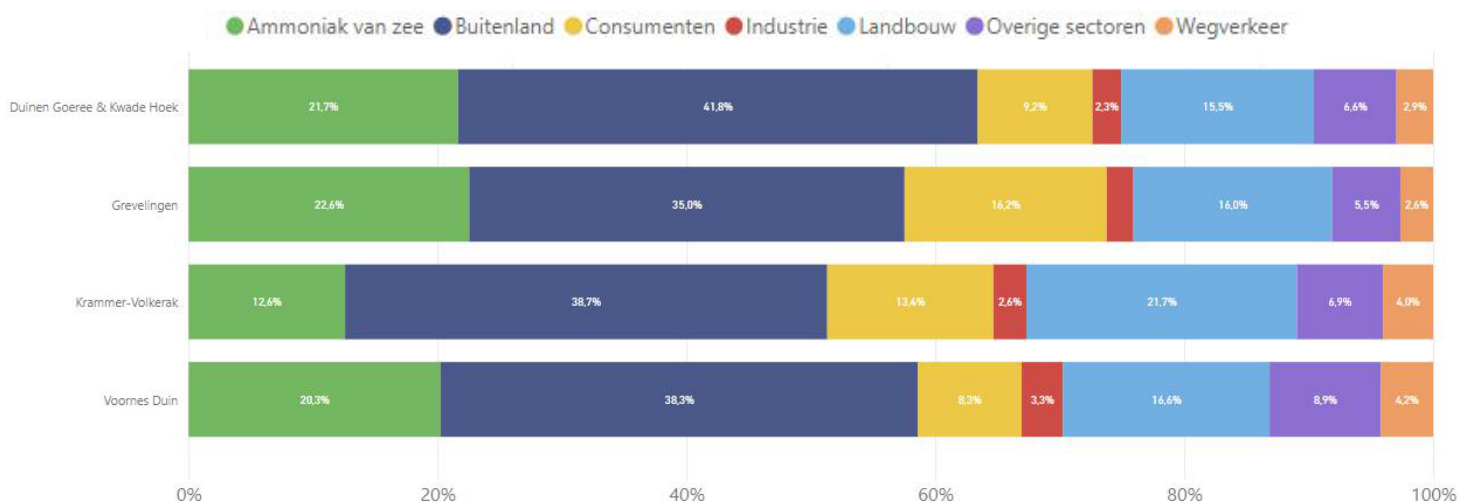
Met behulp van AERIUS¹ is een analyse gemaakt van de stikstofdepositie in de N2000 gebieden in Duinen-Eilanden. Er is gekeken naar de hoogte van de stikstofdepositie, de kritische depositiewaarde van de verschillende habitats, het oppervlak dat onder KDW en boven KDW wordt belast, het type bron van de depositie en de afstand van deze bron.

De belangrijkste conclusies uit de analyse zijn:

- Circa 10% - 15% van de depositie in de betrokken Natura 2000-gebieden vindt zijn herkomst binnen de contouren van de gebiedsgerichte aanpak (binnen 5 km rondom de Natura 2000 gebieden);
- Meer dan de helft van de stikstofdepositie komt uit het buitenland en uit zee/ bron onbekend;
- Lokaal relevante sectoren zijn landbouw, consumenten en verkeer.

Huidige stikstofdepositie en bronnen

In de stikstofgevoelige natuurgebieden in Goeree-Overflakkee en Westvoorne, ofwel om de Natura 2000-gebieden 'Duinen Goeree & Kwade Hoek' en 'Voornes Duin', bedraagt de huidige gemiddelde stikstofdepositie circa 1147 mol/ha/jaar (Duinen Goeree & Kwade Hoek) tot 1611 mol/ha/jaar (Voornes Duin). De opgave voor depositiereductie is niet homogeen over deze gebieden verdeeld. Op sommige plekken is stikstofdepositie geen belemmering voor de natuur, maar lokaal is een depositiereductie van meer dan 50% nodig om verdere verslechtering door stikstof tegen te gaan. Dat komt omdat enerzijds de stikstofdepositie niet overal gelijk is en anderzijds omdat de gevoeligheid voor stikstof per natuurtype verschilt (niet alle habitattypen zijn stikstofgevoelig). Dit leidt automatisch tot een percentage van habitattypen dat geen overschrijding heeft.

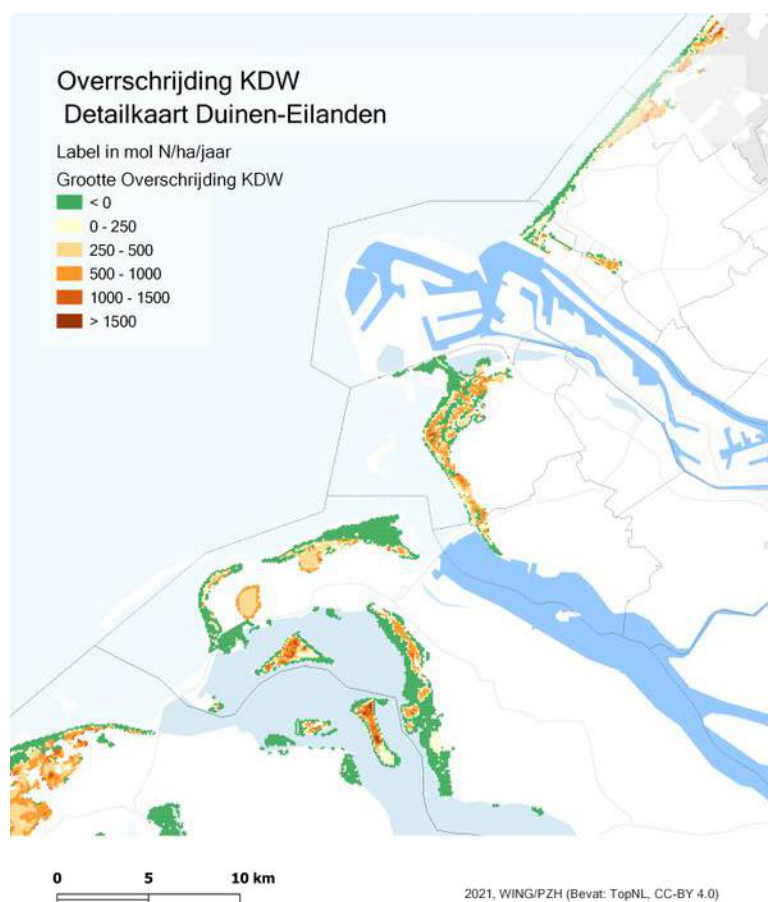
Figuur 2 - Stikstofdepositie percentage per sector weergegeven voor de vier Natura 2000 gebieden van Duinen-Eilanden (bron: Aerijs Monitor, M20)

¹ Bij het opstellen van deze gebiedsagenda is gebruik gemaakt van Aerijs Monitor 2020. Een update van deze informatie wordt in Q1 van 2022 verwacht. Informatie van de Monitor 2021 wordt verwerkt wanneer deze beschikbaar is.

In figuur 2 zijn de percentages van de depositie van de verschillende sectoren op de gebieden weergegeven. Een aanzienlijk deel van de depositie is afkomstig uit zee of uit het buitenland, maar ook landbouw en consumenten hebben een redelijk grote impact op de meeste gebieden.

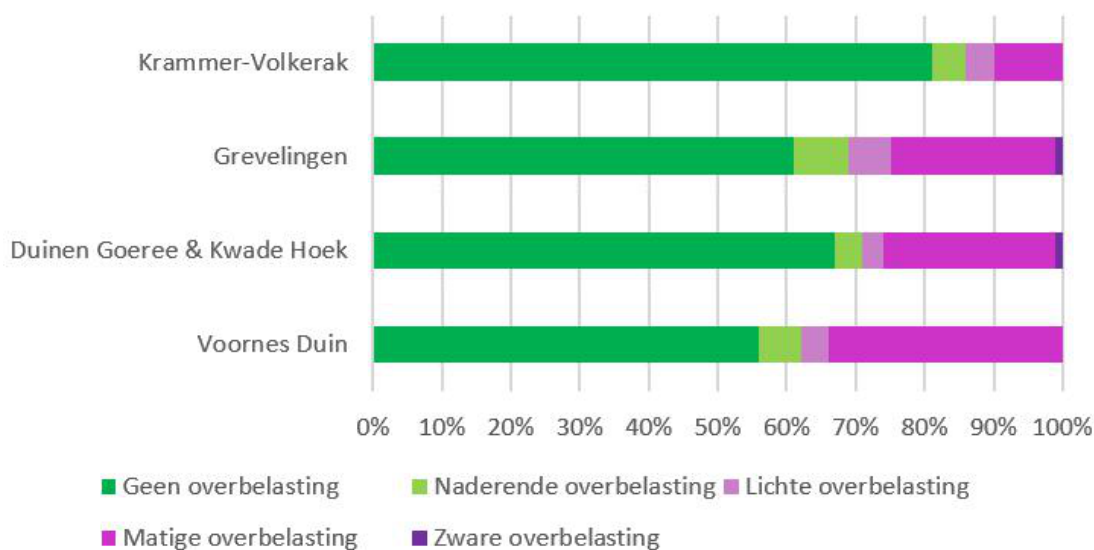
Huidige stikstofdepositie en bronnen

In figuur 3 is de huidige monitoring data van depositie in de Natura 2000 gebieden van Duinen-Eilanden weergegeven. Er is te zien dat er in verschillende gebieden een aanzienlijke opgave is om de alle hectares onder de kritische depositie waarde (KDW) te krijgen. Figuur 4 geeft per gebied weer welk percentage van de hexagonen geen, naderende, lichte, matige of zware overbelasting ervaart.

Figuur 3 - Overschrijding kritische depositiewaarden Natura 2000 gebieden Duinen-Eilanden (bron: Aerius Monitor M20, 2018).

Overschrijding KDW (Omgevingswaarde)

Figuur 4 - Overschrijding van de kritische depositiewaarde per gebied. Gebaseerd op AERIUS Monitor (versie M20, o.b.v. data 2018). Geen overbelasting: > 70 mol onder de KDW; naderende overbelasting: < 70 mol onder de KDW; lichte overbelasting: < 70 mol boven de KDW, matige tot sterk overbelasting: > 70 mol boven de KDW, maar minder dan 2x de KDW; sterke overbelasting: > 2x de KDW.

4.2 Maatregelen

Met specifieke lokale bronmaatregelen wil de GGA Duinen-eilanden en Delta bijdragen aan de benodigde depositiereductie voor natuurherstel en om ruimte te creëren voor nieuwe ontwikkelingen in het gebied. Relevante broncategorieën in het gebied zijn landbouw, consumenten en verkeer.

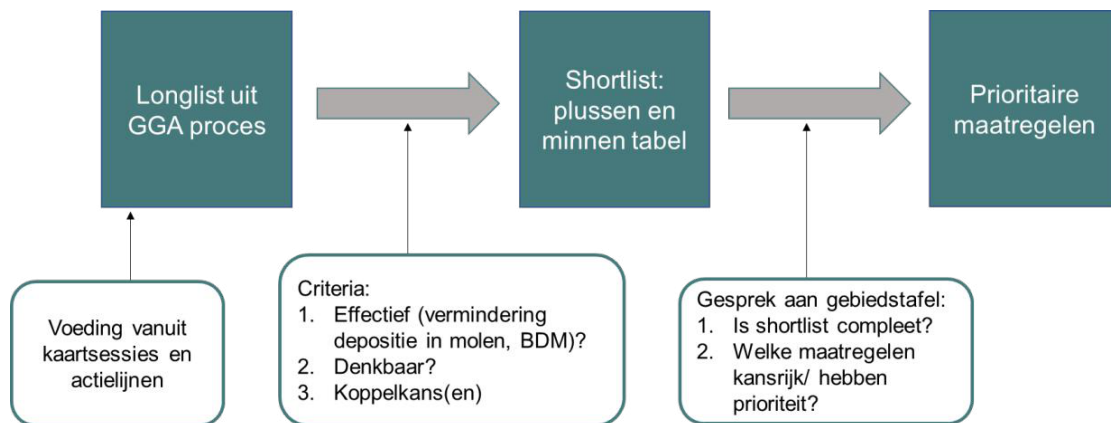
Om tot kansrijke maatregelen te komen om de depositie uit de directe omgeving van de natuurgebieden te verlagen wordt het volgende proces doorlopen (zie ook figuur 5):

Gestart is met het opstellen van een longlist van mogelijke maatregelen. De longlist is tot stand gekomen via kaartsessies waarbij kenners van het gebied met elkaar mogelijkheden hebben verkend. Ook is input verzameld vanuit de sectortafel en de actielijnen.

Vervolg:

- In het vervolgproces wordt een inschatting gemaakt van de effectiviteit, de kosten van invoering van een maatregel, mogelijke koppelkansen en de maatschappelijke impact die een maatregel heeft. Lage kosten en lage maatschappelijke impact maakt een maatregel aantrekkelijk, hoge kosten en hoge maatschappelijke impact onaantrekkelijk. Dit leidt tot een lijst met *denkbare maatregelen*. Voor het bepalen van de effectiviteit van maatregelen maken we gebruik van de Bron-Depositie Matrix, zie kader 1 hieronder.
- Vervolgens komen we tot een selectie van *kansrijke maatregelen*. Hiertoe wordt de totale lijst in drieën gedeeld: 1) een lijst met prioritaire maatregelen, 2) een lijst met maatregelen die op termijn mogelijk interessant kunnen zijn, en 3) een lijst met maatregelen die voorlopig niet in aanmerking komen om uitgevoerd te worden.

- Bij deze stap naar kansrijke maatregelen wordt samen met sectoren verkend welke mogelijkheden er zijn voor synergie met innovatiebehoefte en -mogelijkheden bij de bedrijven. Ook wordt gekeken welke publieke instrumenten daar eventueel naast gezet moeten worden om de stap mogelijk te maken. Deze stap leidt tot *concrete voorstellen*, en waar mogelijk projecten in uitvoering.
- Nadat ook deze stap is doorlopen kunnen we vanuit het gebied aangeven welke stikstofreductie vanuit het gebied toegezegd kan worden en op welke termijn: *afgesproken maatregelen*. Dit zal over een jaar mogelijk zijn.

Figuur 5 - Proces om te komen tot kansrijke maatregelen

Kader 1 - Kwantificeren van scenario's en maatregelen – de Bron-Depositie Matrix

Binnen de gebiedsgerichte aanpak is een methode ontwikkeld om snel en flexibel scenario's van maatregelen op ordegraadte door te rekenen. Daarbij is gekeken welke impact op reductie in stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden deze scenario's hebben, zowel lokaal als gemiddeld op een Natura 2000-gebied. Ook kan gekeken worden naar de afstand waarop een maatregel nog het meest effectief is voor het nabijgelegen N2000 gebied.

Hiervoor is gebruik gemaakt van een uitsnede van Aerius voor de provincie Zuid-Holland. Met behulp van deze database kunnen gemakkelijk verschillende scenario's op ordegraadte worden doorgerekend en in kaarten worden weergegeven. De resultaten worden weergegeven afgerond op hele molen, de relevante eenheid voor interpretatie, rekening houdend met achterliggende aannames. Effecten achter de komma kunnen we als niet relevante effecten bestempelen, omdat de berekeningen niet op dit precisieniveau gericht zijn. De berekeningen met de Bron-Depositie Matrix geven een eerste inzicht in de effectiviteit van maatregelen. Voor mogelijke ontwikkelruimte of impact op vergunningen is een aanvullende berekening met Aerius nodig.

Uit eerste resultaten van berekeningen met de Bron-Depositie Matrix komt naar voren dat landbouwmaatregelen zoals luchtwassers en verminderen mestgift een relevant effect hebben op de depositie op de nabijgelegen N2000 gebieden.

Denkbare maatregelen zijn voortgekomen uit het gebied, sectortafel en uit actielijnen om in het vervolg te onderzoeken. Deze lijst is een momentopname kan gedurende het proces met gebiedspartners geüpdatet worden.

Longlist andere denkbare maatregelen:

Agrarische sector:

- KPI-ontwikkeling in het programma IBP Vitaal Platteland;
- Duurzame landbouw in de van Pallandtpolder (kringlooplandbouw);
- Mogelijkheden reductie bij piekbelasters;
- Stikstofreductie bij paardenhoudenrijen (is aangemeld bij WUR en Rijk als versnellingsmaatregel);
- Mogelijkheid om gewassen te telen die stikstof vasthouden;
- Zeewierteelt pilot Stellendam.

Versnelde verduurzaming van gebouwen en processen:

- Duurzame nieuwbouw;
- Woningen versneld van het gas af;
- Stad aan het Haringvliet op waterstof;
- Vakantieparken van het gas af;
- Verduurzaming bedrijventerreinen;
- Verduurzaming waterzuiveringsinstallaties.

Versnelde verduurzaming van mobiliteit:

- Duurzame aanleg wegen, bijvoorbeeld bij N59 (aanbesteding CO2 reductiedoelstelling, betere doorstroming recreatieverkeer, inzet bermgras);
- Inzetten op duurzame mobiliteit (mobiliteitshubs, pakketkluisen e.d.);
- Openbaar Vervoer stimuleren;
- Waterstof tanken bevorderen;
- Visserij en pleziervaart over op elektrisch/ waterstof varen.

Natuurlijke inrichting:

- Natuurlijk inrichten campings;
- Uitbreiden natuur, potentieel m.b.v. investering Haven Industrieel Complex;
- Nieuwe kansen herinrichting met meer natuur;
- Inrichting overgangsgebieden;
- Opbrengst teruggeven gebied zendstation marine aan natuur.

Lobby:

- Lobby buitenland (o.a. havens Vlissingen, Antwerpen);

Bovenstaande lijst is niet uitputtend en wordt tijdens het vervolgproces aangevuld.

4.3 Vervolg

De eerste doorgerekende maatregelen met Bron-Depositie Matrix vormen een inhoudelijke basis om stakeholders te benaderen om tot een verkenning en uitwerking te komen. Met hen wordt gekeken naar de effectiviteit en denkbaarheid van maatregelen en of er programma's of projecten lopen waarmee ze te koppelen zijn. We onderzoeken maatregelen aan de hand van de trits:

- a. Is de maatregel denkbaar,

- b. Is de maatregel kansrijk,
- c. Voorstel voor aanpak of uitvoering en
- d. Komen tot afspraken.

Zo brengen we de maatregelen in het gebied met een reëel perspectief op uitvoering in beeld en leveren op die manier een bijdrage aan verminderen van stikstofreductie. Zoals eerder beschreven in hoofdstuk 2.2 worden de maatregelen zo veel mogelijk ondergebracht in lopende trajecten of opgepakt in de provinciale actielijnen. Hiermee wordt ook beoogd om maatregelen vanuit een integrale aanpak te realiseren.

5. Ontwikkelbehoeften

5.1 Analyse en vervolg

De ontwikkelbehoeften zijn bij de totstandkoming van het plan van aanpak al met gebiedspartijen geïdentificeerd. Deze inventarisatie is terug te vinden in bijlage I. Gemeenten hebben in het voorjaar van 2021 in kaart gebracht welke mogelijke gewenste ontwikkelingen ze zien voor de korte en middellange termijn. De opgenomen gewenste ontwikkelingen worden via de geëigende trajecten bestuurlijk en planologisch besproken en beoordeeld.

Belangrijkste conclusies:

- Op korte en veelal ook op middellange termijn zijn ontwikkelbehoeften vanuit overheden in beeld. De benodigde stikstofruimte is nog niet of nauwelijks in beeld.
- Op middellange tot lange termijn zijn plannen minder of niet duidelijk, net als de benodigde stikstofruimte voor de ontwikkelingen.

Inmiddels is er voor de bouwfase voor woningbouwtrajecten sprake van een vrijstelling. De gebruiksfase van woningbouw is niet vrijgesteld en kan nog steeds vergunningplichtig zijn.

We streven ernaar om in Q1 van 2022 een geactualiseerd beeld te hebben van de ontwikkelbehoefte, met daarin ook een beeld van de benodigde stikstofruimte om deze ontwikkelingen mogelijk te maken.

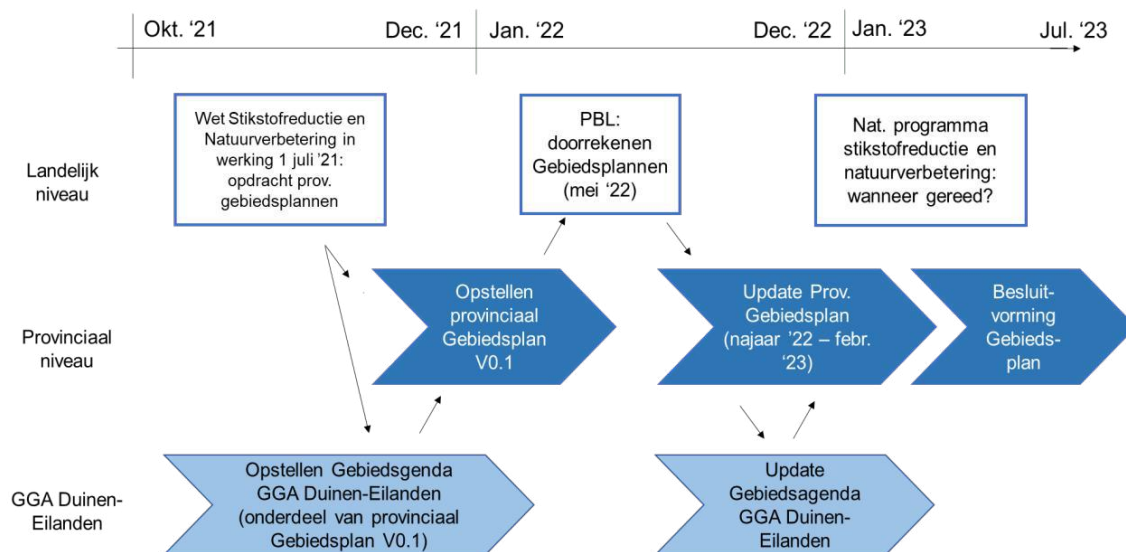
6. Vervolgproces en planning

Deze gebiedsagenda versie 0.1 is een tussenproduct in het proces om te komen tot gebiedsgerichte maatregelen voor stikstofreductie en natuurherstel. In paragraaf 3.3 en 4.3 is het vervolgproces aangegeven voor de verdere uitwerking van natuurmaatregelen en de stikstofreductiemaatregelen.

De planning is om voor de zomer van 2022 tot een pakket van kansrijke en gedragen maatregelen te komen.

De planning van de gebiedsagenda Duinen-Eilanden (zie figuur 6) is gekoppeld aan de ontwikkeling van het provinciale gebiedsplan. De gebiedsagenda's van de gebiedsgerichte aanpak zijn de basis voor het provinciale gebiedsplan.

Voor de zomer van 2022 moet de conceptversie van het provinciaal gebiedsplan worden afgerond (het gebiedsplan0.5). De provinciale gebiedsplannen worden gezamenlijk met het landelijke programma in de zomer van 2022 doorgerekend. Er zal getoetst worden of de doelen in de stikstofwet met deze plannen zal worden gehaald. De consequenties van deze doorrekening voor de gebiedsgerichte aanpak in de Duinen-Eilanden zal worden afgestemd met de gebiedstafel. Na deze doorrekening zal een definitief provinciaal gebiedsplan worden gemaakt die vóór 1 juli 2023 aan de Minister zal worden aangeboden.

Figuur 6 - Planning GGA Stikstof Zuid-Holland tot de zomer van 2023

7. Structuur en organisatie

7.1 Samenwerking GGA met gebiedsprocessen

De gebiedsgerichte aanpak wordt begeleid door de gebiedstafel waarin de volgende partijen zijn vertegenwoordigd:

- Provincie Zuid-Holland
- Gemeente Goeree-Overflakkee
- Gemeente Westvoorne
- Gemeente Hellevoetsluis
- Waterschap Hollandse Delta
- Rijkswaterstaat
- Zuid-Hollands Landschap
- Natuurmonumenten
- Stichting Duinbehoud
- Hollands Particulier Grondbezit
- DCMR

Daarnaast is er een apart sectorenoverleg georganiseerd om met gebiedspartijen zoals de LTO en de visserij te overleggen over mogelijke maatregelen voor stikstofreductie.

Voor de toekomst is het beeld om het gesprek over de opgave voor het realiseren van de stikstofreductie te koppelen aan de integrale gebiedsprocessen en opgaven, zodat er met een integrale blik naar oplossingen voor stikstofreductie gezocht kan worden. De regiodeal Zuid-Hollandse Delta en het IBP Vitaal Platteland Zuidwestelijke Delta zijn daarin het belangrijkste.

De Regiodeal speelt zich via vier pijlers af (Recreatie & Landschap, Agrifood, Duurzaamheid en Arbeidsmarkt) die elk hun eigen bestuurlijke overleg hebben.

De provinciale gebiedsregisseur Stikstof kan voor deze regiodeal de link zijn met het provinciale opgaveteam stikstof en het landelijke beleid. Zijn of haar taken zijn:

- Enthousiasmeren en kansen benoemen voor stikstofreductie in de verschillende pijlers.
- Het gebied informeren over landelijke en provinciale ontwikkelingen en instrumentarium rond stikstof en andersom input leveren voor de provinciale agenda.
- Organiseren van monitoring stikstof met de gebiedstafel.

De samenwerking met het IBP Vitaal Platteland Zuidwestelijke Delta zal specifiek via de provinciale actielijn Landbouw worden vormgegeven.

De samenwerking met de terrein beherende organisaties vindt ook plaats via het Programma Natuur en het Natura2000 beheerplan.

De uitwerking van de koppelkansen en hoe deze met gebiedspartijen op te pakken worden in een volgende versie van deze agenda uitgewerkt.

7.2 Wat verwachten we van het Rijk?

De voorgenomen maatregelen in en rond het gebied om de stikstofbelasting te verlichten zullen niet voldoende zijn om de KDW te halen. Nadere acties van Rijk en provincie zijn - naast de gebiedsmaatregelen - noodzakelijk om die verlaging wel te realiseren, bijvoorbeeld in de vorm van instrumenten en middelen.

7.3 Menskracht en middelen

Bij het opzetten van samenwerkingscoalities zal meer menskracht en middelen nodig zijn. Dit willen we grotendeels oplossen via de koppeling aan bestaande trajecten, maar dat zal niet voldoende zijn. Het proces om tot lokale stikstofafspraken te komen dient ondersteund te worden met voldoende inzet. Dit zal nader uitgewerkt worden met gebiedspartners.

Bijlage I – Inventarisatie ontwikkelbehoeften

Gemeenten hebben in het voorjaar van 2021 in kaart gebracht welke mogelijke gewenste ontwikkelingen ze zien voor de korte en middellange termijn. Deze zijn weergegeven in onderstaand niet-uitputtend overzicht.

Inmiddels is er voor de bouwfase voor woningbouwtrajecten sprake van een vrijstelling. We streven ernaar om in Q1 van 2022 een geactualiseerd beeld te hebben van de ontwikkelbehoefte, met daarin ook een beeld van de benodigde stikstofruimte om deze ontwikkelingen mogelijk te maken. De opgenomen gewenste ontwikkelingen worden via de geëigende trajecten bestuurlijk en planologisch besproken en beoordeeld.

Ontwikkelbehoefte van gemeente Goeree-Overflakkee:

Woningbouw

- Bouw grondgebonden woningen in de kernen Ouddorp, Stellendam en Goedereede
 - o Stellendam, 100 woningen;
 - o Goedereede, oostzijde, 100 woningen,
 - o Ouddorp nabij duinen 40 woningen
- Bouw gestapelde woningen Ouddorp
 - o 30 aan de zuidzijde van Ouddorp
 - o 20 in centrum Ouddorp
 - o 25 oostzijde Ouddorp

Recreatie

- Facilitering uitbreiding drie mini-campings tot 45 standplaatsen, alle grenzend aan duinen;
- Ontwikkeling hotel, nabij huidige Fletcher Hotel, 50 kamers;

Maatschappelijk en bedrijven

- Uitbreiding regionaal bedrijventerrein Stellendam ca. 50 ha.
- Herontwikkeling maatschappelijk vastgoed. Sloop en nieuwbouw scholen, dorpshuizen in combinatie met medisch maatschappelijke voorzieningen zoals huisarts en apotheek.
- Uitbreiding zeehondenopvang A-Seal, Stellendam nabij Haringvlietdam.

Duurzaamheid en innovatie

- Doorlaat Brouwersdam, eventueel in combinatie met getijdencentrale;
- Pilot

Ontwikkelbehoefte van gemeente Westvoorne:

De bestaande korte termijn-ontwikkelbehoefte van de gemeente zelf kan met aanpassingen in (bouw-) methodieken of saldering worden ingevuld. Voor de lange termijnbehoefte (komende 10 jaar) ligt dit anders.

Westvoorne heeft een woningbouwprogramma voor de komende 10 jaar van ruim 700 woningen. Hiervoor is binnen het huidige stikstofbeleid geen ruimte. Met de bestaande bouwmethoden kunnen slechts 1 à 2 woningen per kern per project worden gerealiseerd. Hiervoor is nog geen oplossing. Dit moet echter ook gezien worden in het perspectief van de herindeling van de gemeenten Westvoorne, Brielle en Hellevoetsluis, waarbij de drie woningbouwprogramma's waarschijnlijk in elkaar geschoven gaan worden onder de nieuwe gemeente Voorne. Hierbij geldt overigens wel dat

ook Hellevoetsluis heeft aangegeven wel knelpunten te voorzien, vanwege de nabije ligging van Hellevoetsluis bij Voornes Duin.

Ontwikkelbehoefte van gemeente Hellevoetsluis:

Woningbouw

Hellevoetsluis heeft diverse woningbouwprojecten verspreid over de gemeente. Van deze projecten heeft Boomgaard de grootste kans op problemen met stikstof. Dit project is namelijk gelegen aan de westkant van Hellevoetsluis, het dichtst bij het Voornes Duin, en betreft de grootste woningaantallen. De overige woningbouwprojecten liggen in de bebouwde kom en betreffen veel kleinere woningaantallen (maximaal 120 per project). Het is nog onbekend of deze projecten problemen met stikstofdepositie gaan krijgen, omdat de effecten van de nieuwe versie van de AERIUS-calculator nog niet bekend zijn.

Overige ontwikkelingen

Naast woningbouw zijn nog andere ontwikkelingen gewenst. Van deze ontwikkelingen is nog niet bekend of deze stikstofdepositie veroorzaken op het Voornes Duin. Het betreft de volgende ontwikkelingen:

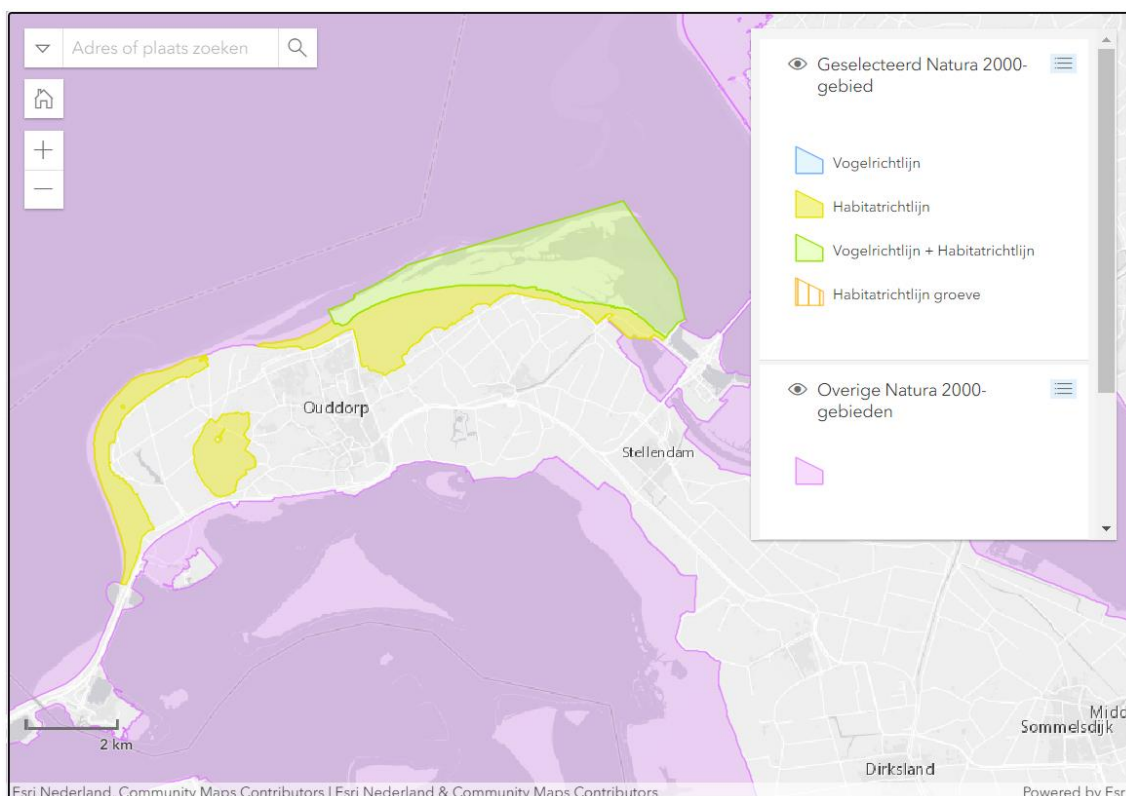
- Ontwikkeling van een perceel aan de Heliushaven naast de Quackgors met bijvoorbeeld een camper-servicecentrum of ander (recreatief) gebruik.
- Realisatie van een aanlegsteiger en hellingbaan voor boten bij het Quackstrand.
- Diverse initiatieven op gebied van recreatie en toerisme.
- Ontwikkeling van bedrijventerrein Kickersbloem 3. Voor dit bedrijventerrein is al een bestemmingsplan vastgesteld, maar voor sommige ontwikkelingen is mogelijk een herziening noodzakelijk. Voor fase 4 is nog geen bestemmingsplan vastgesteld. De stikstofberekeningen voor individuele bedrijven die zich vestigen, leveren tot nu toe geen problemen op. Dit zou kunnen veranderen als gevolg van de wijzigingen in de nieuwe versie van AERIUS die binnenkort in gebruik genomen gaat worden.
- Bouw van twee windmolens op de Haringvlietdam ter vervanging van de huidige zes windmolens. Nu de bouwfase is vrijgesteld van de vergunningplicht, is stikstofdepositie hier geen probleem meer.
- De gemeente Hellevoetsluis participeert in, en is mede opdrachtgever, voor het onderzoek naar de bereikbaarheid van Voorne-Putten waar de verbreding N57 een onderdeel van is. Het gaat om een wens vanuit meerdere gemeenten op Voorne, waarbij de gemeente Hellevoetsluis in de lead is.
- Mogelijke nieuwe ontsluiting voor Farm Frites. De wenselijkheid en haalbaarheid van een nieuwe ontsluiting wordt op dit moment onderzocht. Er is nog niet gekeken naar stikstofdepositie.

Bijlage II - Factsheets Natura 2000

[P.M. factsheets van Krammer-Volkerak en Grevelingen worden in volgende versie toegevoegd.]

1. Factsheet Duinen Goeree & Kwade Hoek

Duinen Goeree & Kwade Hoek is een duingebied bestaande uit veel verschillende landschappen op de kop van het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 1624 ha (figuur 1).

Figuur 1: Begrenzing Duinen Goeree & Kwade Hoek. Bron: www.natura2000.nl

Het gebied is aangewezen als Vogel- en Habitatrichtlijngebied voor de instandhoudingsdoelen in tabel 1. In de natuurdoelanalyse (Van den Broek et al. 2021) is uitgewerkt welke oppervlakte habitattypen nodig is voor een evenredige bijdrage aan de landelijk gunstige staat van instandhouding (theoretische opgave). Deze opgave is toegevoegd aan tabel 1.

Tabel 1: Uitwerking instandhoudingsdoelen Duinen Goeree & Kwade Hoek.

Code	Habitattype	Doelstelling	Theoretische opgave
H1110B	Permanent overstroomde zandbanken (Noordzeekustzone)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	85 (gebaseerd op H1110A)
H1140A	Slik- en zandplaten (getijdengebied)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	269
H1140B	Slik- en zandplaten (Noordzeekustzone)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	50
H1310A	Zilte pionier begroeiingen (zeekraal)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	5,4

H1310B	Zilte pionier begroeiingen (zeevetmuur)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	17
H1330A	Schorren en zilte graslanden (buitendijks)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	190
H2110	Embryonale duinen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	29
H2120	Witte duinen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	72
H2130A	Grijze duinen (kalkrijk)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	95
H2130B	Grijze duinen (kalkarm)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	204
H2130C	Grijze duinen (heischraal)	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	17
H2160	Duindoornstruwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang oppervlakte ten gunste van habitattypen H2130 Grijze duinen of H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	260
H2170	Kruipwilgstruwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	0,2
H2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	-
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit	3,1
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	23
H2190C	Vochtige duinvalleien (ontkalkt)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	32
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	8,2
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	22

Code	Habitatrichtlijnsoort	Doelstelling
H1014	Nauwe korfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1340	Noordse woelmuis	Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie
H1364	Grijze zeehond	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1365	Gewone zeehond	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie

Code	Broedvogel	Doelstelling
A138	Strandplevier	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 220 paren

Code	Niet-broedvogel	Doelstelling
A005	Fuut	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 60 vogels (seizoensgemiddelde)
A017	Aalscholver	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 250 vogels (seizoensgemiddelde)
A034	Lepelaar	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 20 vogels (seizoensgemiddelde)

Code	Niet-broedvogel	Doelstelling
A043	Grauwe gans	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 240 vogels (seizoensgemiddelde)
A045	Brandgans	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 110 vogels (seizoensgemiddelde) voor het foerageergebied en gemiddeld 32.400 (seizoensmaximum) voor het gebied als slaappleaats
A048	Bergeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 280 vogels (seizoensgemiddelde)
A052	Wintertaling	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 530 vogels (seizoensgemiddelde)
A054	Pijlstaart	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 200 vogels (seizoensgemiddelde)
A056	Slobeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 20 vogels (seizoensgemiddelde)
A130	Scholekster	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 790 vogels (seizoensgemiddelde)
A132	Kluut	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 180 vogels (seizoensgemiddelde)
A137	Bontbekplevier	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 130 vogels (seizoensgemiddelde)
A141	Zilverplevier	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 130 vogels (seizoensgemiddelde)
A144	Drieteenstrandloper	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 80 vogels (seizoensgemiddelde)
A149	Bonte strandloper	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 800 vogels (seizoensgemiddelde)
A157	Rosse grutto	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 130 vogels (seizoensgemiddelde)
A160	Wulp	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 420 vogels (seizoensgemiddelde)
A162	Tureluur	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 390 vogels (seizoensgemiddelde)

Systemanalyse

Uit de landschapsecologische systemanalyse (Van den Broek et al., 2021) volgen onderstaande generieke knelpunten:

- PM. Knelpunten worden niet expliciet genoemd in LESA -> n.t.b. uit samenvatting (is nog niet opgeleverd).

Daarnaast zijn er specifieke knelpunten voor individuele doelen (Tabel 2). Verdere uitleg wordt gegeven bij onderdeel 3.1.3. Huidige staat van instandhouding.

Tabel 2. Samenvatting van de knelpunten per aangewezen doelstelling.

Code	Habitatype	Knelpunten
	Algemeen	Confrontatie van de habitattypenkaart met de luchtfoto en eigen waarnemingen laat zien dat op meerdere plekken de habitattypenkaart niet meer actueel is. Ook zijn beide versies van de habitattypenkaart door verschil in detailniveau van de broninformatie niet goed vergelijkbaar.

Code	Habitatype	Knelpunten
H1110B	Permanent overstroomde zandbanken	Door aanzanding nauwelijks potentie in het gebied voor dit habitatype Saliniteit is onvoldoende. Onvoldoende aanwezigheid typische soorten
H1140AB	Slik- en zandplaten (getijdengebied en Noordzeekustzone)	Ontoereikende informatie over de verdeling van de subtypen. Nader onderzoek naar aanwezigheid en kwaliteit Rust voor zeehonden (aandachtspunt)
H1310A	Zilte pionierbegroeiingen (zeekraal)	Door de dynamiek in het gebied en veranderingen hierin wisselen de oppervlakten en locaties waar het habitatype voorkomt. Vooralsnog lijken er geen knelpunten te zijn. Inzicht in de ontwikkeling op de langere termijn is nodig
H1310B	Zilte pionierbegroeiingen (zevetmuur)	Het areaal lijkt te zijn afgenomen, mogelijk door veranderingen in dynamiek. Hier moet meer inzicht in komen.
H1330A	Schorren en zilte graslanden (buitendijks)	Hoge delen van het schor raken begroeid met duindoorn Verandering in de dynamiek in het gebied heeft mogelijk effect. Hier moet meer inzicht in komen. Geen complete zonering met aansluiting op H1320
H2110	Embryonale duinen	Uit de ontwikkeling van het habitatype is afgeleid dat er geen knelpunten zijn. Rust voor strandplevier is een aandachtspunt
H2120	Witte duinen	Dynamiek: onvoldoende stuifplekken en verstuvende zeereep (buiten de Kwade Hoek) en afname van saltspray
H2130A	Grijze duinen (kalkrijk)	Intensief beheer nodig om dichtgroeien van het duin te voorkomen. Vergrassing en verbraming door te hoge voedselrijkdom, ontkalking (lokaal) Dynamiek: onvoldoende stuifplekken en begrazing door konijnen Exoten.
H2130B	Grijze duinen (kalkarm)	Intensief beheer nodig om dichtgroeien van het duin te voorkomen Vergrassing en verbraming door te hoge voedselrijkdom Dynamiek: onvoldoende begrazing door konijnen Exoten Ontbrekende informatie over vegetatiekundige kwaliteit.
H2130C	Grijze duinen (heischraal)	Intensief beheer nodig om dichtgroeien van het duin te voorkomen Vergrassing en verbraming door te hoge voedselrijkdom Dynamiek: onvoldoende begrazing door konijnen Exoten
H2160	Duindoornstruwelen	Achteruitgang in kwaliteit door overwoekering met braam, instorten van struwelen en veroudering (successie). Exoten (lokaal)
H2170	Kruipwilgstruwelen	Habitatype is niet aanwezig
H2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	Beperkt aandeel dikke bomen (levende en dode) (wordt vanzelf meer met ouder worden van het bos), omvang te beperkt (duingebied met weinig bos). Exoten

Code	Habitatype	Knelpunten
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	Vochttoestand en voedselrijkdom onbekend (ganzen). Onduidelijk waardoor matige vegetatiekundige kwaliteit wordt veroorzaakt. Aanwezigheid watercrassula (Ijsbaan). Areaal is te klein voor optimale functionele omvang.
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	Voedselrijkdom (stikstof), vochttoestand onbekend. Aanwezigheid watercrassula (Ijsbaan). Te hoog aandeel grassen, areaal te klein voor optimale functionele omvang
H2190C	Vochtige duinvalleien (ontkalkt)	Voedselrijkdom (stikstof), vochttoestand onbekend. Onduidelijk waardoor matige vegetatiekundige kwaliteit door wordt veroorzaakt. Te hoog aandeel grassen, areaal te klein voor optimale functionele omvang
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	Voedselrijkdom en vochttoestand onbekend. Aanwezigheid watercrassula (Ijsbaan). Te hoog aandeel grassen, areaal te klein voor optimale functionele omvang
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	Ontoereikende informatie over dominantie ruigtekruiden

Code	Habitatrichtlijnsoort	Knelpunten
H1014	Nauwe korfslak	Geen, wel inzicht nodig in effect van herstelmaatregelen voor open duin
H1340	Noordse woelmuis	Beperkte dynamiek binnen het leefgebied (uitgezonderd Kwade Hoek), droge zomers, maai-beheer vochtige duinvalleien, verbinding tussen populaties niet optimaal.
H1364	Grijze zeehond	Omvang foerageergebied is afgenomen, mogelijk onvoldoende rust
H1365	Gewone zeehond	Omvang foerageergebied is afgenomen, mogelijk onvoldoende rust, onvoldoende rust voor werpen van jongen

Code	Broedvogel	Knelpunten
A138	Strandplevier	Onvoldoende rust in broed- en foerageergebied, betreding van broedgebied (wandelaars, badgasten, voertuigen van instanties) en schonen van het strand (Kwade Hoek west).

Code	Soort	Knelpunten
A005	Fuut	Afname foerageergebied, kwaliteit foerageergebied onbekend.
A017	Aalscholver	Afname foerageergebied, kwaliteit slaappleaats onbekend.
A034	Lepelaar	Geen
A043	Grauwe gans	Geen, draagkracht lijkt te voldoen
A045	Brandgans	Geen voor foerageergebied, kwaliteit slaappleaats onbekend
A048	Bergeend	Geen
A052	Wintertaling	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk onvoldoende
A054	Pijlstaart	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk onvoldoende
A056	Slobeend	Geen
A130	Scholkster	Geen
A132	Kluut	Geen
A137	Bontbekplevier	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk onvoldoende
A141	Zilverplevier	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk afnemend
A144	Drieteenstrandloper	Geen

Code	Soort	Knelpunten
A005	Fuut	Afname foerageergebied, kwaliteit foerageergebied onbekend.
A017	Aalscholver	Afname foerageergebied, kwaliteit slaapplaats onbekend.
A149	Bonte strandloper	Geen
A157	Rosse grutto	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk onvoldoende gezien forse afname
A160	Wulp	Geen
A162	Tureluur	Leemte in kennis, kwaliteit foerageergebied mogelijk onvoldoende gezien afname

3.1.3 Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van alle Natura 2000-doelen voor Duinen Goeree & Kwade Hoek (DGKH) is samengevat in onderstaande tabellen.

De conclusie is dat er in DGKH een slechte inschatting gemaakt kan worden van het huidige areaal habitattypen. De habitatkarteringen zijn verouderd (tabel 3A). Alleen de habitattypen zilte pionier begroeiing (H1310A) en kalkrijk grijs duin (H2130B) voldoen aan het theoretisch doel en hebben geen resterende oppervlakte opgave. Om dit probleem te overkomen wordt geadviseerd om vaker (ten minste 1x per 6 jaar) een vegetatiekartering uit te laten voeren en nieuwe technieken als remote sensing toe te passen om het reële areaal te kunnen bepalen.

Uit een expert sessie komt dat vooral het gebied bij de Kwade hoek prachtig dynamisch is en van hoge kwaliteit zonder dat er beheer wordt uitgevoerd. Echter is de kwaliteit van de habitattypen als geheel en dieper het duin in niet altijd op orde. Wat opvalt is dat van een aantal habitattypen de vegetatiekundige kwaliteit niet is gekarteerd in de habitatkaart waardoor het niet goed mogelijk te oordelen of dit kwaliteitsaspect verbeterd, gelijk of verslechterd is ten opzichte van de vorige kartering. Ook wat betreft de abiotische randvoorwaarden zijn er veel witte vlekken. Voor de habitattypen waar wel genoeg data beschikbaar is blijkt dat met name voor meerdere subtypen van grijze duinen en vochtige duinvalleien de voedselrijkdom niet op orde is, en dat dit met name wordt veroorzaakt door een teveel aan stikstof. Mede hierdoor en door gebrek aan dynamiek is op veel plekken in het gebied een intensief beheer nodig om grijze duinen en vochtige duinvalleien in stand te houden. Voor vochtige duinvalleien liggen er mogelijk ook knelpunten in de vochttoestand, maar daarvan zijn geen meetgegevens beschikbaar. Veel habitattypen kennen een te kleine omvang voor een goede structuur en functie om zichzelf in stand te houden. Daarnaast is het gebrek aan begrazing met konijnen is een knelpunt in de grijze duinen. Witte en grijze duinen kennen daarnaast een gebrek aan dynamiek, er zijn niet voldoende stuifplekken aanwezig en voor witte duinen ontbreekt in verschillende deelgebieden ook een verstuivende zeereep. De vochtige duinvalleien kennen naast een te geringe functionele omvang ook vergrassingsproblemen, wat er indirect weer op wijst dat er een teveel aan voedingsstoffen in het systeem aanwezig is. Daarnaast spelen voor meerdere habitattypen problemen met exoten.

Duinen Goeree is aangewezen voor vier habitatrictlijnsoorten: nauwe korfslak, noordse woelmuis, grijze zeehond en gewone zeehond. Het leefgebied van de nauwe korfslak lijkt op orde, hoewel er weinig recente informatie beschikbaar is. Voor de Noorse woelmuis wordt niet voldaan aan de doelen voor behoud van leefgebied en verbetering van kwaliteit. De omvang van het leefgebied is voldoende, maar de kwaliteit wordt beoordeeld als matig. De populaties van de grijze en gewone zeehond zijn toegenomen, maar het leefgebieden zijn mogelijk niet op orde. Voor beide soorten geldt dat de omvang van het rustgebied voldoende is, maar de omvang aan foerageergebied is

afgenomen en niet bekend is of dit nog voldoende is. De kwaliteit van het leefgebied wordt beoordeeld als matig.

Voor de strandplevier, aangewezen als broedvogel, worden het oppervlak aan broedgebied en foerageergebied als voldoende beoordeeld. Met het afsluiten van belangrijke broed- en foerageergebieden is de rust voor de strandplevier toegenomen. Hier zijn echter nog verbeteringen mogelijk. Daarom wordt de kwaliteit van het leefgebied vooralsnog als matig beoordeeld. De hoeveelheid beschikbaar leefgebied van voldoende kwaliteit resulteert niet direct in hoog broedsucces, maar dit komt waarschijnlijk mede door exogene factoren als storm en overspoeling.

De leefgebieden van niet-broedvogels lijken voor zover bekend te voldoen (Tabel 3C). Voor alle soorten is voldoende rust een belangrijk aandachtspunt. Verstoring komt voornamelijk voor door recreanten. Voor Bontbekplevier, Rosse Grutto, Tureluur worden de instandhoudingsdoelen bij lange na niet gehaald binnen N2000-begrenzing van DGKH. Er vindt ook veel uitwisseling plaats met N2000-gebied Voordelta. Tureluur voldoet in de Voordelta ook niet aan de doelstelling en Rosse Grutto voldoet exact aan de doelstelling in de Voordelta.

Tabel 3A: Vergelijking oppervlakte noodzakelijk voor SvI, oppervlak zoals opgenomen in de habitattypenkaart die de WUR heeft gebruikt en het huidig oppervlak op basis van de habitattypenkaart in Duinen Goeree & Kwade Hoek. De laatste kolom geeft de opgave weer om de SvI te bereiken.

Habitatype	Kartering 2008 (ha)	Habitattypenkaart v10 (ha)	Theoretisch doel (ha)	Opgave o.b.v. habitattypenkaart v10 [ha]	Opgave op basis van recente inzichten
H1110B	85	85	85	-	Door aanzanding (vrijwel) geen areaal meer aanwezig. Wel een opgave
H1140A	183	262	269	57	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is
H1140B			50		
H1310A	5,4	9,9	5,4	-	Geen opgave
H1310B	17	9,3	17	7,7	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is
H1330A	174	185	190	5	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is
H2110	31	29	29	-	Geen opgave, ruim voldoende areaal aanwezig
H2120	85	28	72	44	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is
H2130A	86	89	95	6	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal en effect van maatregelen niet goed bekend is
H2130B	189	211	204	-	Geen opgave
H2130C	15	9	17	8	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend

					is, areaal in Middel- en Oostduinen is mogelijk onderschat
H2160	305	258	260	2	Opgave is groter als gevolg van uitgevoerde herstelmaatregelen voor open duin. Hier wordt pas invulling aan gegeven als daar ruimte voor is. Het habitatype kent immers een ten gunste van formulering.
H2170	-	-	0,2	0,2	
H2180C	?	13	?	?	Geen opgave
H2190A	3	2,2	3,1	0,9	Opgave als vegetaties langs infiltratiegeulen niet worden meegenomen
H2190B	22	14	23	9	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is, areaal in Middel- en Oostduinen is mogelijk onderschat
H2190C	31	21	32	11	Opgave doordat potenties in Middel- en Oostduinen minder groot zijn dan gedacht
H2190D	7,9	6,5	8,2	1,7	Opgave indien vegetaties langs infiltratiegeulen niet worden meegenomen
H6430B	22	6,1	22	15,9	Exacte opgave niet bekend doordat huidig areaal niet goed bekend is

Tabel 3B. Overzicht van de kwaliteitsparameters per habitatype: groen= overwegend goed, geel = goed-matig, oranje = overwegend matig en rood= overwegend slecht). Abiotische randvoorwaarden en structuur en functie kleuren indien niet op orde 'rood' als het areaal ook is afgenomen, en oranje indien het areaal stabiel is of is toegenomen.

Habitatype	Kwaliteitsparameters			
	Vegetatie	Typische soorten (# deelgebieden)	Abiotische randvoorwaarden	Structuur en functie
H1110B	100% onbekend	Slecht (1)	Onbekend, waarschijnlijk onvoldoende diep water aanwezig	Onbekend
H1140AB	98% onbekend 2% goed	Goed (2)	Onbekend	Fysische processen lijken op orde. Onbekend of structurerende elementen zoals velden met schelkokerwormen en mosselbanken aanwezig zijn
H1310A	81% goed 19% matig	Goed (1) *	Onbekend, verandering dynamiek heeft mogelijk invloed	Op orde
H1310B	99% goed 1 % matig	Goed (1)	Onbekend, verandering dynamiek heeft mogelijk invloed	Op orde

	Kwaliteitsparameters			
Habitattype	Vegetatie	Typische soorten (# deelgebieden)	Abiotische randvoorwaarden	Structuur en functie
H1330A	92% goed 8% matig	Goed (1)	Onbekend, verandering dynamiek heeft mogelijk invloed	Hoge delen groeien dicht met duindoorn. Geen complete zonering met aansluiting op H1320.
H2110	86% goed 14% matig	Goed (1) *	Onbekend	Op orde, rust voor strandplevier is een aandachtspunt
H2120	98% goed 2% matig	Matig (3) Goed (2)	Onbekend	Dynamiek: stuifplekken en verstuivende zeereep (in Kwade Hoek is dit wel op orde, maar ook hier neemt struweel toe, mogelijk door te weinig saltspray)
H2130A	97% goed 2% matig 1% onbekend	Goed (2) Matig (3)	Onbekend, vergrassing en verbraming indiceren te hoge voedselrijkdom. Lokaal speelt ontkalking een rol (overgang naar subtype B)	Dynamiek: stuifplekken Begrazing door konijnen Exoten
H2130B	62% onbekend 36% goed 2% matig	Goed (2) Matig (2) Slecht (1)	Onbekend, vergrassing en verbraming indiceren te hoge voedselrijkdom	Begrazing door konijnen Exoten
H2130C	93% onbekend 7% goed	Matig (1) Slecht (1)	Voedselrijkdom (stikstof)	Begrazing door konijnen Onduidelijkheid over aanwezigheid humuslaag Exoten
H2160	70% goed 27% matig 3% onbekend Achteruitgang in kwaliteit door overwoekering met braam, instorten van struwelen en veroudering (successie).	Goed (6) *	Onbekend	Exoten (lokaal)
H2170	n.v.t.	n.v.t.*	Onbekend)	Optimale functionele omvang
H2180C	87% matig 13% goed	Goed (1) Slecht (3) *	Onbekend	Optimale functionele omvang Aandeel dikke levende en dode bomen beperkt Exoten
H2190A	42% goed 42% matig 6% onbekend Watercrassula	Matig (2) Goed (1) Slecht (1)	Vochttoestand onbekend Voedselrijkdom onbekend (ganzen)	Optimale functionele omvang
H2190B	99% goed 1% onbekend Watercrassula	Goed (1) Matig (1) Slecht (1)	Voedselrijkdom (stikstof) Vochttoestand onbekend	Te hoog aandeel grassen Optimale functionele omvang
H2190C	82% onbekend 17% goed 1% matig	Goed (2)	Voedselrijkdom (stikstof en fosfaat) Vochttoestand onbekend	Te hoog aandeel grassen Optimale functionele omvang

Habitattype	Kwaliteitsparameters			
	Vegetatie	Typische soorten (# deelgebieden)	Abiotische randvoorwaarden	Structuur en functie
H2190D	79% goed 21% matig Watercrassula	Matig (2) Slecht (2)	Vochttoestand onbekend Voedselrijkdom onbekend	Te hoog aandeel grassen Optimale functionele omvang
H6430B	100% goed	Goed (1) Matig (1)	Onbekend	Optimale functionele omvang dominantie ruigtekruiden onbekend

**Te weinig (relevante) soorten om over het kwaliteitsaspect typische soorten te oordelen*

Tabel 3C. Overzicht van de doelstellingen en trends van de niet-broedvogels van Duinen Goeree & Kwade Hoek en de restopgave om aan deze doelstelling te voldoen. De doelstelling is een seizoensgemiddelde, tenzij anders aangegeven. De huidige situatie betreft het gemiddelde over de afgelopen 5 seizoenen

Code	Soort	Aantal			Leefgebied		Restopgave
		Doel	Huidige situatie	Trend (korte/ middellange termijn)	Oppervlakte	Kwaliteit	
A005	Fuut	60	16	Niet aantoonbaar/ negatief	Onvoldoende	Onbekend	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. Te bepalen in samenhang met Voordelta
A017	Aalscholver	250	90	Niet aantoonbaar/ niet aantoonbaar	Onvoldoende	Onbekend, mogelijke onvoldoende (slaapplaats)	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend.
A034	Lepelaar	20	51	Niet aantoonbaar/ zeer positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet
A043	Grauwegans	240	157	Negatief/ stabiel	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht lijkt te voldoen
A045	Brandgans (foerageren)	110	395	Positief/ positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet
	Brandgans (slaapplaats)	32400 (max)	5120	Niet aantoonbaar/ negatief	Voldoet	Onbekend	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend
A048	Bergeend	280	551	Positief/ positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet

Code	Soort	Aantal			Leefgebied		Restopgave
		Doel	Huidige situatie	Trend (korte/ middellange termijn)	Oppervlakte	Kwaliteit	
A052	Wintertaling	530	528	Niet aantoonbaar/ niet aantoonbaar	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende waardoor vogels uitwijken naar de Voordelta	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend
A054	Pijlstaart	200	162	Niet aantoonbaar/ stabiel	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende waardoor vogels uitwijken naar de Voordelta	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend
A056	Slobeend	20	21	Niet aantoonbaar/ positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet
A130	Scholekster	790	819	Stabiel/ stabiel	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet. Rust is een aandachtspunt.
A132	Kluut	180	185	Positief/ positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet. Rust is een aandachtspunt.
A137	Bontbekplevier	130	106	Stabiel/stabiel	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende waardoor vogels uitwijken naar de Voordelta	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend. Rust is een aandachtspunt.
A141	Zilverplevier	130	205	Negatief/ positief	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende waardoor vogels uitwijken naar de Voordelta	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend. Rust is een aandachtspunt.
A144	Drieteenstrandloper	80	326	Zeer positief/ zeer positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet. Rust is een aandachtspunt.
A149	Bonte strandloper	800	1350	Niet aantoonbaar/ stabiel	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet. Rust is een aandachtspunt.
A157	Rosse grutto	130	31	Zeer negatief/ negatief	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende	Of er een opgave is, is vooralsnog niet te definiëren. De oorzaak

Code	Soort	Aantal			Leefgebied		Restopgave
		Doel	Huidige situatie	Trend (korte/ middellange termijn)	Oppervlakte	Kwaliteit	
						waardoor vogels uitwijken naar de Voordelta	voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend. Rust is een aandachtspunt.
A160	Wulp	420	543	Stabiel/ positief	Voldoet	Voldoet	Geen, draagkracht voldoet. Rust is een aandachtspunt.
A162	Tureluur	390	121	Negatief/ negatief	Voldoet	Onbekend, mogelijk onvoldoende	Of er een opgave is, is voorsnog niet te definiëren. De oorzaak voor de aantalsontwikkeling of er een oorzaak in het gebied ligt is niet bekend. Rust is een aandachtspunt.

Maatregelen

In onderstaande tabel zijn de (no regret) maatregelen voor de komende jaren samengevat. Deze maatregelen zijn afgestemd met de terrein-beherende organisaties Natuurmonumenten en Zuid-Hollands Landschap. Naast deze geplande maatregelen, is al een aantal maatregelen in gang gezet en worden gesprekken gevoerd over vervolg maatregelen binnen de gebiedsgerichte aanpak stikstofproblematiek voor de regio Zuid-Hollandse eilanden. In de komende jaren is ingezet op voortzetten maatregelen uit vigerend beheerplan, onderzoek, en 'no regret'-maatregelen.

Tabel 4: Overzicht maatregelen korte termijn. De kosten en dekkingsbron worden nog met de beheerder vastgesteld.

Maatregel	Categorie	Financieringsbron	Kosten t/m 2025	Verwacht effect
Ontwikkelingsbeheer van voormalige PAS projecten: maaien en afvoeren + kleinschalig verwijderen van struweel	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Baggeren/schonen + wegvangen uitgezette vis	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Beweidingsbeheer (schapen/runderen)	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Monitoring van soorten, habitattypen, effectiviteit van beheer en abiotiek	Onderzoek	PM	PM	Snel en effectief bijsturen van beheer
Grootschalig verstuivingsproject (aanbrengen van kerven in zeeoep)	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Intensivering regulier SNL-beheer	Beheer	PM	PM	Afvoeren stikstof uit systeem, continu op peil houden van kwaliteit

Exotenbeheer	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
--------------	--------	----	----	-----------------------

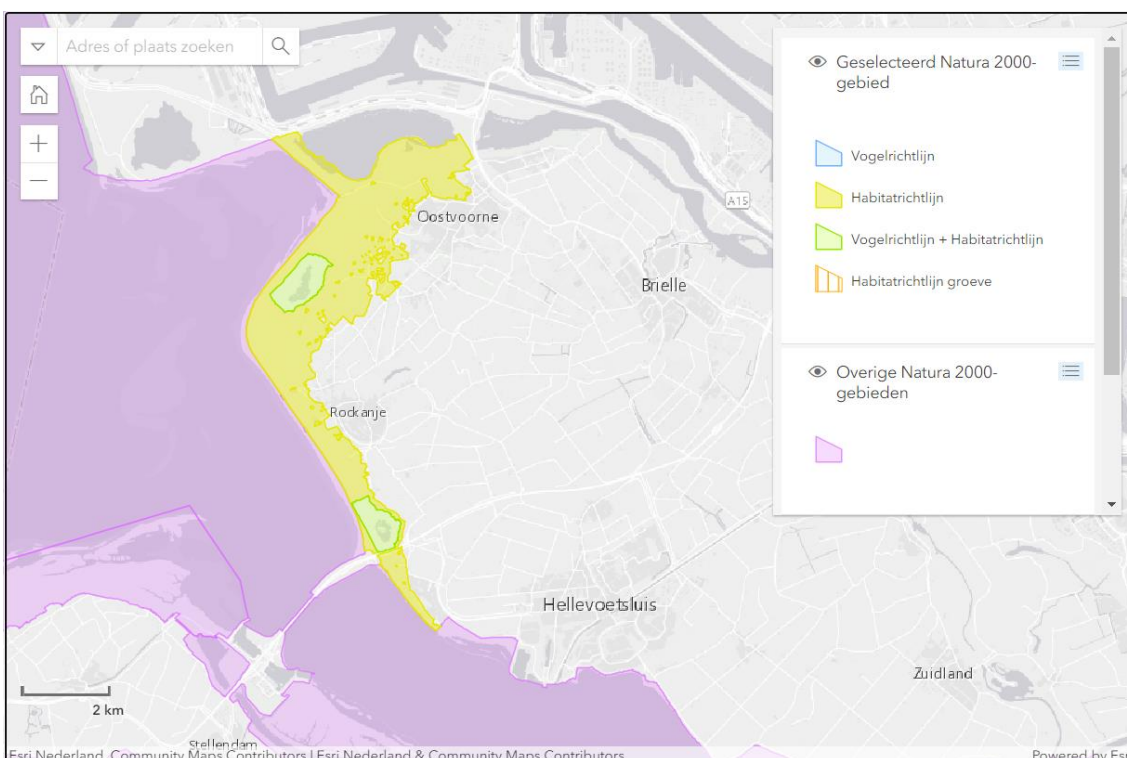
Conclusies doelrealisatie

PM voor dit gebied. Analyse verwacht Q1 2022.

- Tabel 5A: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitattypen.
- Tabel 5B: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitatrictlijn- en vogelrichtlijnsoorten.

2. Factsheet Voornes Duin

Voornes Duin is een duingebied met hoog kalkgehalte op de kop van het Zuid-Hollandse eiland Voorne-Putten. Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 1432 ha (figuur 1).

Figuur 1: Begrenzing Voornes Duin. Bron: www.natura2000.nl

Het gebied is aangewezen als Vogel- en Habitatrictlijngebied voor de instandhoudingsdoelen in tabel 1. In de natuurdoelanalyse (Van den Broek et al. 2021) is uitgewerkt welke oppervlakte habitattypen nodig is voor een evenredige bijdrage aan de landelijk gunstige staat van instandhouding (theoretische opgave). Deze opgave is toegevoegd aan tabel 1.

Tabel 1: Uitwerking instandhoudingsdoelen Voornes Duin.

Code	Habitatype	Doelstelling	Theoretische opgave
H2120	Witte duinen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	23,33
H2130A	Grijze duinen (kalkrijk)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	75,72
H2130B	Grijze duinen (kalkarm)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	0,15
H2130C	Grijze duinen (heischraal)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	0,96

H2160	Duindoornstruwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2120 Witte duinen, H2130 Grijze duinen of H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	136,06
H2170	Kruipwilgstruwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	0,27
H2180A	Duinbossen (droog)	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2130 Grijze duinen of H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	70,99
H2180B	Duinbossen (vochtig)	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2130 Grijze duinen of H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	200,33
H2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2130 Grijze duinen of H2190 Vochtige duinvalleien is toegestaan	173,29
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	32,85
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	57,87
H2190C	Vochtige duinvalleien (ontkalkt)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	0,003
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	3,00
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	0
H7210	Galigaanmoerassen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	0

Code	Habitatsoort	Doelstelling
H1014	Nauwe korfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1340	Noordse woelmuis	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie
H1903	Groenknolorchis	Uitbreiding omvang en behoud kwaliteit biotoop voor uitbreiding populatie

Code	Broedvogel	Doelstelling
A008	Geoorde fuut	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 5 paren.
A017	Aalscholver	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 1.100 paren
A026	Kleine zilverreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 15 paren
A034	Lepelaar	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 110 paren

3.1.2 Systemanalyse

Uit de landschapsecologische systemanalyse (Van den Broek et al., 2021) volgen onderstaande generieke knelpunten:

- PM. Knelpunten worden niet expliciet genoemd in LESA -> n.t.b. uit samenvatting (is nog niet opgeleverd).

Daarnaast zijn er specifieke knelpunten voor individuele doelen (Tabel 2). Verdere uitleg wordt gegeven bij onderdeel 3.1.3. Huidige staat van instandhouding.

Tabel 2. Samenvatting van de knelpunten per aangewezen doelstelling.

Code	Habitatype	Knelpunten
H2120	Witte duinen	Abiotiek onbekend Dynamiek: onvoldoende verstuvende zeereep (uitgezonderd Breedewater) Functionele omvang voldoet niet
H2130A	Grijze duinen (kalkrijk)	Voedselrijkdom te hoog vanwege te veel stikstof. Te weinig begrazing door konijnen. Onvoldoende aanwezigheid van stuifplekken. Intensief beheer nodig om verruiging tegen te gaan.
H2130B	Grijze duinen (kalkarm)	Abiotiek onbekend Te weinig begrazing door konijnen. Intensief beheer nodig om verruiging tegen te gaan. Opslag van exoten (Amerikaanse vogelkers)
H2130C	Grijze duinen (heischraal)	Voedselrijkdom te hoog, te veel stikstof. Lokaal te nat (GVG) Te weinig begrazing door konijnen. Onduidelijkheid over aanwezigheid humuslaag.
H2160	Duindoornstruwelen	Ondanks onbekende abiotiek en aandeel exoten zijn er geen knelpunten. Er is voldoende areaal. De theoretische opgave die er ligt is een gevolg van het actief verwijderen van duindoorn tgv H2120, H2130 en H2190 (passend binnen de IHD)
H2170	Kruipwilgstruwelen	Abiotiek onbekend Functionele omvang niet op orde
H2180A	Duinbossen (droog)	Abiotiek onbekend Aantal dikke levende/dode bomen te laag, doordat het bos jong is
H2180B	Duinbossen (vochtig)	Lokaal te nat (GVG) en lokaal te droog (GLG) (noorden) Aantal dikke levende/dode bomen te laag doordat het bos jong is Te weinig open plekken
H2180C	Duinbossen (binnenduinrand)	Aantal dikke levende/dode bomen te laag, doordat het bos jong is Te weinig open plekken
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	Vochttoestand in midden en zuiden niet op orde (GVG te diep) Functionele omvang niet op orde De waterkwaliteit is niet goed in Quackjeswater en Breede Water door guanotrofiering. Die zou een knelpunt kunnen zijn. De vraag is echter of die kwaliteit ten tijde van aanwijzing wel voldeed voor H2190A. Immers ook toen was de aalscholverkolonie aanwezig.
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	Voedselrijkdom te hoog, te veel stikstof Functionele omvang niet op orde Vergrassing/verruiging

Code	Habitatype	Knelpunten
H2190C	Vochtige duinvalleien (ontkalkt)	Abiotiek onbekend Functionele omvang niet op orde
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	Vochttoestand in midden en noorden (GVG te diep) Functionele omvang niet op orde Vergrassing Opslag struiken/bomen onbekend
H6430B	Harig wilgenroosje	Abiotiek onbekend Functionele omvang niet op orde, mede doordat het beheer in begrazingseenheden niet geschikt is voor het habitatype Dominantie ruigtekruiden onbekend
H7210	Galigaanmoerassen	Er is weinig tot niets bekend over abiotiek en structuur en functie

Code	Habitatrictlijnsoort	Knelpunten
H1014	Nauwe korflak	Geen, draagkracht lijkt te voldoen. Het effect van herstelmaatregelen (meer open duin) moet worden gemonitord.
H1340	Noordse woelmuis	Kwaliteit leefgebied is matig. Peilbeheer en maaibeheer in leefgebied is suboptimaal vanwege tegenstrijdige doelstellingen (flora en recreatie). Ook is er sprake van isolatie en veel concurrentie met andere muizensoorten.
H1903	Groenkolorchis	Geen, draagkracht lijkt te voldoen

Code	Soort	Knelpunten
A021	Geoorde fuut	Ja, draagkracht lijkt onvoldoende. De precieze oorzaak voor de lage aantallen is niet bekend. Mogelijke oorzaken zijn droogte en de afname van rietkragen.
A017	Aalscholver	Geen in het gebied zelf, draagkracht voldoet, externe factoren lijken afname te veroorzaken: broedsucces loopt terug, mogelijk correlatie met toegenomen visserijdruk in Voordelta
A026	Kleine zilverreiger	Geen in het gebied, draagkracht lijkt te voldoen, oorzaken voor de afname zijn niet bekend, maar zijn vermoedelijk extern gezien de landelijke ontwikkeling.
A034	Lepelaar	Geen, draagkracht voldoet, aandachtspunt is de effecten van de recent gevestigde (2017) vossenburcht monitoren.

Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van alle Natura 2000-doelen voor Voornes Duin is samengevat in onderstaande tabellen.

De conclusie is dat er in Voornes duin vooral opgaven liggen ten aanzien van kwaliteit (tabel 3B) en minder qua oppervlakte (tabel 3A). Er ligt een ruimtelijke opgave ten aanzien de habitattypen Duinbos droog (H2180A) en vochtig (H2180B) en duinvalleien open water (H2190A), hoewel er voor die habitattypen ook grote verschillen bestaan in de gebruikte kaarten en de theoretische opgave mogelijk wordt beïnvloed door methodologische verschillen.

Qua kwaliteit zijn bestaan er veel knelpunten, maar ook veel onzekerheden. Van zeer veel habitattypen is de vegetatiekundige kwaliteit niet gekarteerd. Ook wat betreft de abiotische randvoorwaarden zijn er veel witte vlekken. Voor de habitattypen waar wel genoeg data beschikbaar is, zijn er habitattypen niet op orde door te hoge stikstofdepositie (H2130 en H2190, alle subtypen), door een verstoorde vochttoestand (H2190A, D), een te kleine omvang voor een goede structuur en functie om zichzelf in stand te houden (H2170, H2190A, B, D, H6430B), een gebrek aan begrazing met konijnen (H2130A, B, C) en/of een gebrek aan dynamiek wegens het ontbreken van voldoende stuifplekken (H2120, H2130A, B).

Voor soorten is er een opgave voor de Noordse Woelmuis en Geoorde Fuut. Om de opgaven te kunnen halen zijn maatregelen nodig om het leefgebied te optimaliseren door gerichte maatregelen

als vernatting en mogelijk het herstellen van rietkragen. Ook spelen externe factoren als de visserijdruk (aalscholver) en migratiepatronen (kleine zilverreiger) mogelijk een rol.

Tabel 3A: Vergelijking oppervlakte noodzakelijk voor SvI, oppervlak zoals opgenomen in de habitattypenkaart die de WUR heeft gebruikt en het huidig oppervlak op basis van de habitattypenkaart in Voornes Duin. De laatste kolom geeft de opgave weer om de SvI te bereiken.

Habitat type	Kaart beheerplan (ha)	Habitattypenkaart V4 (ha)	Ontwikkeling door herstelmaatregelen (2009-2017) [ha]	Theoretisch doel (ha)	Opgave [ha]
H2120	34,2	10,77	+16	23,33	Geen
H2130A	69,1	87,01	+63,9	75,72	Geen
H2130B	-	0,29	Onbekend	0,15	Geen
H2130C	0,9	0,69**	Onbekend	0,96	0,27
H2160	164,4	137,24	-21,1	136,06	20*
H2170	1	0,03 (mogelijk meer aanwezig)	-	0,27	0,24
H2180A	70,7	56,73	- ca 4	70,99	18
H2180B	207,2	206,66	- ca 12	200,33	6
H2180C	178,5	194,00	- ca. 4,5	173,29	-
H2190A	30,8	9,18	Onbekend	32,85	24
H2190B	55,9	47,07	+16,6	57,87	Geen
H2190C	-	1,24	-	0,003	Geen
H2190D	6,3	7,46	-	3,00	Geen
H6430B	Onbekend	0,82	-	0	-
H7210	Onbekend	0,04	-	0	-

* duindoornstruweel kent een ten gunste van formulering, wat betekent dat het areaal mag afnemen ten gunste van H2120, H2130 en H2190. Deze theoretische opgave wordt alleen ingevuld op het moment dat de andere habitattypen op orde zijn en er nog ruimte resteert.

** ZHL geeft aan dat het areaal in Duinen van Oostvoorne op de habitattypenkaart is onderschat.

Tabel 3B. Overzicht van de kwaliteitsparameters per habitattypen: groen= overwegend goed, geel = goed-matig, oranje = overwegend matig en rood= overwegend slecht). Abiotische randvoorwaarden en structuur en functie kleuren indien niet op orde 'rood' als het areaal ook is afgenomen, en oranje indien het areaal stabiel is of is toegenomen.

Habitattypen	Kwaliteitsparameters			
	Vegetatie	Typische soorten (# deelgebieden)	Abiotische randvoorwaarden	Structuur en functie
H2120	66% onbekend 28% goed 6% matig	Slecht (3) en matig (1)	Onbekend	Dynamiek: verstuvende zeereep (uitgezonderd Breede Water) Functionele omvang
H2130A	68% goed 31% onbekend >1 % matig	Goed (3) en matig (3)	Voedselrijkdom (stikstof)	Begrazing konijnen Aanwezigheid stuifplekken Intensief beheer nodig om verruiging tegen te gaan
H2130B	72% goed 24% onbekend 4% matig	Slecht (2)	Voedselrijkdom onbekend; kalkrijkdom	Begrazing konijnen Intensief beheer nodig om verruiging tegen te gaan Opslag van exoten (Amerikaanse vogelkers)

Habitatype	Kwaliteitsparameters			
	Vegetatie	Typische soorten (# deelgebieden)	Abiotische randvoorwaarden	Structuur en functie
H2130C	59% onbekend 33% goed 9% matig	Slecht (2) en matig (1)	Voedselrijkdom (stikstof); kalkrijkdom, vochttoestand voldoet lokaal niet (te nat)	Begrazing konijnen Onduidelijkheid over aanwezigheid humuslaag
H2160	38% goed 32% onbekend 30% matig	Goed (2) en matig (4) *	Onbekend (achteruitgang vegetatiekundige kwaliteit suggereert dat voedselrijkdom mogelijk niet overal op orde is)	Omvang op orde, evenals dominantie struiken en aandeel exoten
H2170	75% matig 25% onbekend	Slecht (1) *	Onbekend	Functionele omvang
H2180A	60% goed 29% matig 11% onbekend	Slecht (4), goed (1) en matig (1) *	Onbekend	Aantal dikke levende/dode bomen
H2180B	56% onbekend 41% goed 3% matig	Matig (3), goed (2) en slecht (1) *	Overwegend op orde (Aandachtspunt voedselrijkdom) In noorden vochttoestand niet optimaal (GVG te nat en zomergrondwaterstand te droog).	Aantal dikke levende/dode bomen Open plekken
H2180C	74% onbekend 20% goed 6% matig	Goed (2) matig (2) en slecht (1) *	Naar verwachting op orde	Aantal dikke levende/dode bomen Open plekken
H2190A	52% onbekend 34% goed 14% matig	Goed (3) matig (1) en slecht (1)	Vochttoestand in midden en zuiden (GVG te diep)	Functionele omvang
H2190B	67% onbekend 33% goed	Goed (3) matig (1) en slecht (1)	Voedselrijkdom (stikstof) aandachtspunt hydrologie is op orde	Functionele omvang Vergrassing (Opslag struiken/bomen)
H2190C	95% goed 5% matig	Slecht (3) en matig (1)	Voedselrijkdom onbekend en vochttoestand onbekend. Kalkrijkdom is merendeels te hoog	Vergrassing
H2190D	71% goed 25% onbekend 4% matig	Matig (2) en slecht (3) *	Vochttoestand in midden en noorden (GVG te diep)	Functionele omvang (Opslag struiken/bomen od)
H6430B	100% matig	Matig (2)	Onbekend	Functionele omvang, mede doordat beheer in begrazingseenheden niet geschikt is (Dominantie ruigtekruiden onbekend)
H7210	100% goed	Slecht (2)	Onbekend	Onbekend

Tabel 3C. Overzicht van de doelstellingen, huidige situatie, trend en omvang en kwaliteit leefgebied van habitatrictlijnsoorten binnen Voornes duin en de restopgave om aan deze doelstelling te voldoen.

Code	Soort	Aantal			Leefgebied/biotoop		Restopgave
		Theoretisch gekwantificeerd doel	Huidige situatie	Trend	Oppervlakte	Kwaliteit	
H1014	Nauwe korfslak	181875	Voldoet, aantallen onbekend, maar voorkomen is veelvuldig en	Onbekend	Op orde, maar afgenomen door herstelmaatregelen	Op orde	Geen, draagkracht lijkt te voldoen. Ontwikkeling als gevolg van herstelmaatregelen volgen

Code	Soort	Aantal			Leefgebied/biotoop		Restopgave
		Theoretisch gekwantificeerd doel	Huidige situatie	Trend	Oppervlakte	Kwaliteit	
			wijdverspreid.				
H1340	Noordse woelmuis	102025	Onbekend	Onbekend	Er lijkt voldoende areaal leefgebied aanwezig	Kwaliteit leefgebied is matig. Peilbeheer en maaibeheer in leefgebied is suboptimaal vanwege tegenstrijdige doelstellingen (voor flora wordt gemaaid). Ook is er sprake van isolatie en veel concurrentie met andere muizensoorten.	Ja, met name de kwaliteit leefgebied en connectiviteit tussen leefgebieden vergroten.
H1903	Groenknol orchis	500	Voldoet	Aantallen lijken toe te nemen	Biotoop is toegenomen	Maatregelen en gericht beheer vergroten kwaliteit leefgebied waardoor aantallen soort toenemen	Geen, draagkracht voldoet,

Tabel 3D. Overzicht van de doelstellingen, huidige situatie (gemiddelde periode 2014 t/m 2018), trend (middellange termijn) en omvang en kwaliteit leefgebied van de broedvogels binnen Voornes duin en de restopgave om aan deze doelstelling te voldoen.

Code	Soort	Aantal			Leefgebied		Restopgave
		Doel	Huidige situatie	Trend	Oppervlakte	Kwaliteit	
A021	Geoorde fuut	>= 5 paren	2	Negatief	Onvoldoende	Onvoldoende	Ja, draagkracht lijkt onvoldoende. De precieze oorzaak voor de lage aantallen is niet bekend. Mogelijke oorzaken zijn droogte en de afname van rietkragen.
A017	Aalscholver	>= 1100 paren	1222	Stabiel, maar in 2020 terugval tot 526 paren	In orde	In orde	Geen, draagkracht als broedgebied voldoet, externe factoren lijken afname te veroorzaken: broedsucces loopt terug, mogelijk correlatie met toegenomen visserijdruk in Voordelta
A026	Kleine zilverreiger	>= 15 paren	13	Zeer negatief (2019/2020 geen broedparen meer)	In orde	In orde	Geen, draagkracht lijkt te voldoen. Oorzaken voor de afname zijn niet bekend, maar zijn vermoedelijk externe gezien de landelijke ontwikkeling.

Code	Soort	Aantal			Leefgebied		Restopgave
		Doel	Huidige situatie	Trend	Oppervlakte	Kwaliteit	
A034	Lepelaar	>= 110 paren	169	Positief	In orde	In orde	Geen, draagkracht voldoet, aandachtspunt effecten recent gevestigde (2017) vossenburcht monitoren.

Maatregelen

In onderstaande tabel zijn de (no regret) maatregelen voor de komende jaren samengevat. Deze maatregelen zijn afgestemd met de terrein-beherende organisaties Natuurmonumenten en Zuid-Hollands Landschap. Naast deze geplande maatregelen, is al een aantal maatregelen in gang gezet en worden gesprekken gevoerd over vervolg maatregelen binnen de gebiedsgerichte aanpak stikstofproblematiek voor de regio Zuid-Hollandse eilanden. In de komende jaren is ingezet op voortzetten maatregelen uit vigerend beheerplan, onderzoek, en 'no regret'-maatregelen.

Tabel 4: Overzicht maatregelen korte termijn. De kosten en dekkingsbron worden nog met de beheerder vastgesteld.

Maatregel	Categorie	Financieringsbron	Kosten t/m 2025	Verwacht effect
Ontwikkelingsbeheer van voormalige PAS projecten: maaien en afvoeren + kleinschalig verwijderen van struweel	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Baggeren/schonen + wegvangen uitgezette vis	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Beweidingsbeheer (schapen/runderen)	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Monitoring van soorten, habitattypen, effectiviteit van beheer en abiotiek	Onderzoek	PM	PM	Snel en effectief bijsturen van beheer
Kleinschalige verstuingen	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering
Intensivering regulier SNL-beheer	Beheer	PM	PM	Afvoeren stikstof uit systeem, continu op peil houden van kwaliteit
Exotenbeheer	Beheer	PM	PM	Kwaliteitsverbetering

Conclusies doelrealisatie

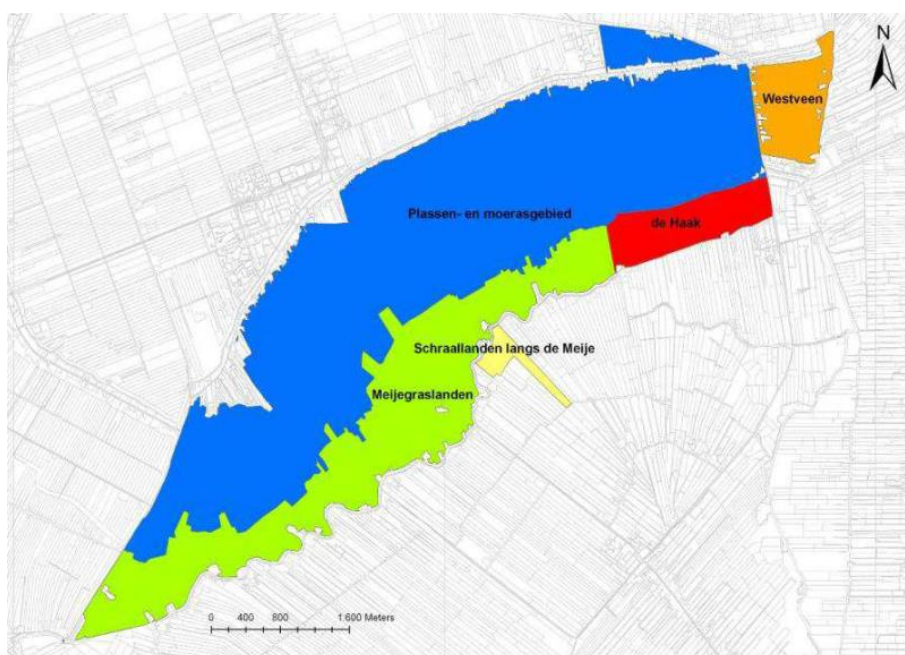
PM voor dit gebied. Analyse verwacht voor Q1 2022.

- Tabel 5A: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitattypen.
- Tabel 5B: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitatrictlijn- en vogelrichtlijnsoorten.

Stand van Zaken Nieuwkoop voor Gebiedsplan Stikstof Zuid-Holland 0.1

1. Inleiding

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck liggen in Zuid-Holland en Utrecht en hebben een totale oppervlakte van 2008 hectare. Het gebied wordt in het zuiden begrensd door het riviertje de Meije, waarbij de Schraallanden ten zuiden van de Meije nog wel onderdeel uitmaken van het gebied. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck bestaat uit vijf deelgebieden, namelijk het plassen- en moerasgebied, De Haeck, de Meije graslanden, polder Westveen en de Schraallanden langs de Meije (zie kaart 1).

Kaart 1: Het Natura 2000 gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck met 5 deelgebieden

Op 14 februari 1997 is het gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck aangemeld als Vogelrichtlijngebied (Europese Commissie 1979) en op 7 december 2004 als Habitatrichtlijngebied (Europese Commissie 1992) voor de daar aanwezige (prioritaire) habitattypen en soorten. Op 25 november 2013 zijn de doelstellingen voor deze habitattypen en soorten vastgesteld in het aanwijzingsbesluit. In juni 2015 hebben gedeputeerde staten van Zuid-Holland, in overeenstemming met gedeputeerde staten van Utrecht, en de staatssecretaris van Economische Zaken het beheerplan Natura 2000-gebied vastgesteld (Provincie Zuid-Holland 2015). Dit beheerplan geldt voor de periode 2015 – 2021. In de komende tijd moet een nieuw beheerplan worden opgesteld voor de periode 2022 – 2027¹ (zie ook § 3.3).

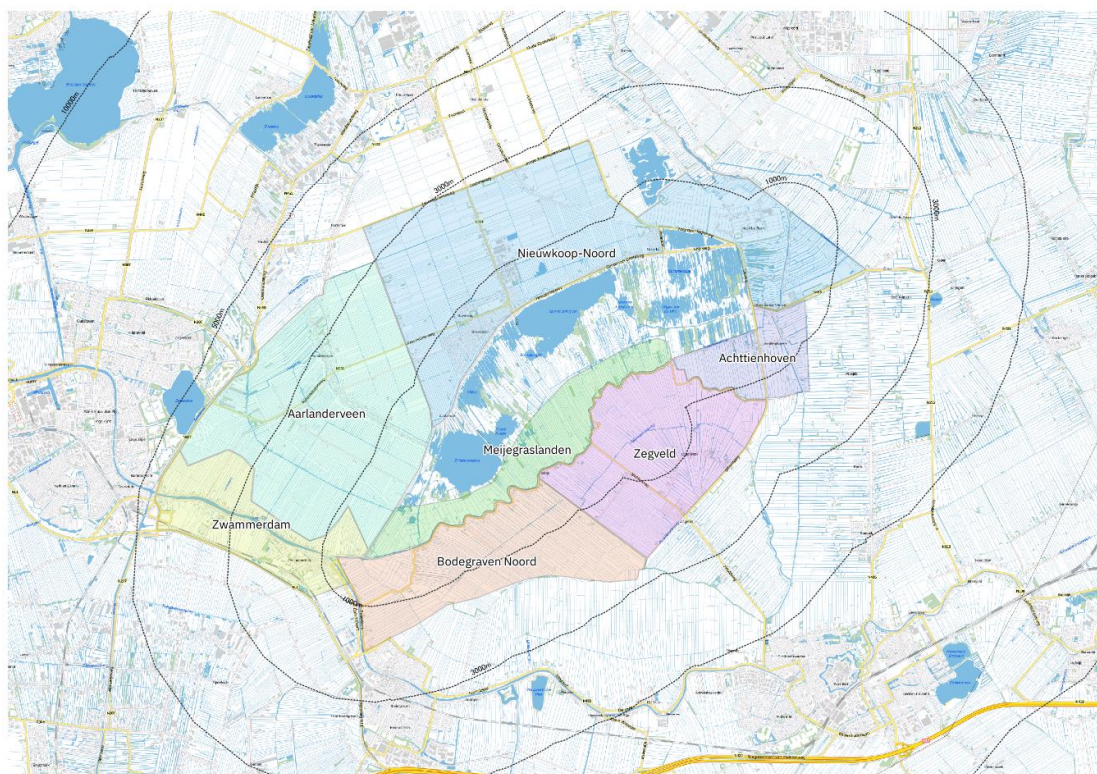
De Nieuwkoopse Plassen zijn met name van belang als broedgebied voor beschermde moerasvogels als de roerdomp, purperreiger en rietzanger. Daarnaast komen in het laagveenmoeras zeldzame of bedreigde habitattypen voor zoals trilvenen, veenmosrietland en blauwgrasland. In de veenplassen groeien bijzondere waterplanten als krabbenscheer en kranswieren. Voor het gebied zijn 27 instandhoudings-doelstellingen definitief vastgesteld en twee in ontwerp (zie bijlage 1).

De voor stikstof gevoelige habitattypen zijn: Kranswierwateren, Meren met Krabbenscheer, Vochtige heiden (laagveengebied), Blauwgraslanden, Ruigten en zomen (moerasspirea en harig wilgenroosje), Overgangs- en trilvenen (veenmosrietland en trilveen), Galigaanmoerassen en Hoogveenbossen. Daarnaast maakt een aantal

¹ Omdat de Gebiedsgerichte Aanpak in 2021 loopt en maatregelen die hierin naar voren komen deels in het beheerplan moeten worden meegenomen, zal het huidige beheerplan in ieder geval met een jaar, dus tot 2022, worden verlengd.

soorten gebruik van de stikstofgevoelige leefgebieden Geïsoleerde meander en petgat (LG02) en Grote zeggenmoeras (LG05).

Het Natura 2000 gebied wordt omringd door de polders Nieuwkoop Noord, Noordse Buurt, Achttienhoven, Zegveld, Meije-graslanden, Bodegraven Noord (waaronder de Meijepolder), Zwammerdam (Zuid- en Noordeindepolder) en Aarlanderveen (drooggemaakte polder westzijde Aarlanderveen). Zie kaart 2. Polder Zegveld ligt in de provincie Utrecht, de overige polders liggen in Zuid-Holland. In de figuur zijn tevens de 1, 5 en 10-km zone aangegeven.

Kaart 2: Polders rondom de Nieuwkoopse Plassen

Deze gebiedsindeling is een globale afspiegeling van de twee hoofdogaven stikstof (met name gericht op de 1 en 5 km zone) en bodemdaling (met name gericht op polderniveau). Maar deze indeling is niet in beton gegoten. Gedurende het gebieds-proces zal verder wordt ingezoomd op de opgaven en het is goed denkbaar dat deze gebiedsindeling daarbij wordt aangepast².

2. Opgaven en Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof en Bodemdaling Nieuwkoopse Plassen eo.

Op mondiaal/Europees/landelijk niveau is sprake van twee grote opgaven: behoud en herstel van biodiversiteit en het tegengaan van klimaatverandering. Conform het adaptieve Plan van Aanpak van de GGA Nieuwkoopse Plassen (provincie Zuid-Holland 2021) vertalen we die grote opgaven voor het gebiedsproces in 3 hoofd-thema's: natuurherstel, stikstof en bodemdaling/CO₂-uitstoot. Andere thema's kunnen daarbij worden

² Zo heeft HDSR al de wens geuit om de polders Bodegraven Noord en Zegveld geheel op te nemen in het zoekgebied, omdat er zowel sprake is van een samenhangend watersysteem als van een sociale eenheid. De gemeente Bodegraven Reeuwijk denkt dat een bredere regionale benadering nodig is in een grotere ring rondom de Nieuwkoopse Plassen.

meegenomen in termen van meekoppelkansen. Het perspectief is een vitaal gebied met een focus op vitale natuur en vitale landbouw (zie figuur 1).

Figuur 1: Opgaven, thema's en gebiedsperspectief in de GGA Nieuwkoopse Plassen

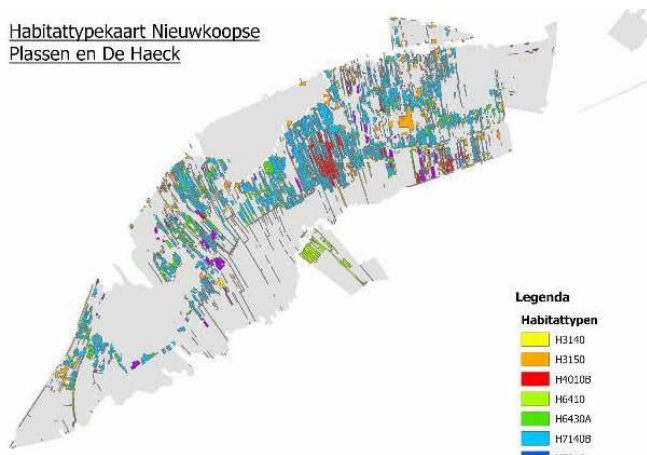
Thema 1: Natuurherstel

In de GGA is het doel om de Natura 2000-doelen te halen (incl. uitbreidings- en verbeterdoelen conform aanwijzingsbesluit³) binnen het Natura 2000-gebied (zie kaart 3). De belangrijkste routes om dat doel te realiseren zijn:

- Optimalisering van het natuurbeheer en het waterbeheer (kwantiteit en kwaliteit) binnen het gebied
- uitbreiding van het areaal van sommige habitattypen (binnen Natura 2000-gebied)
- Vermindering van de stikstofdepositie

De natuurdoelanalyse is daarbij een belangrijke onderlegger.

Habitattypekaart Nieuwkoopse Plassen en De Haeck

Kaart 3: Concept-habitat-typekaart Nieuwkoopse Plassen en De Haeck (gebaseerd op kartering 2017/2019)

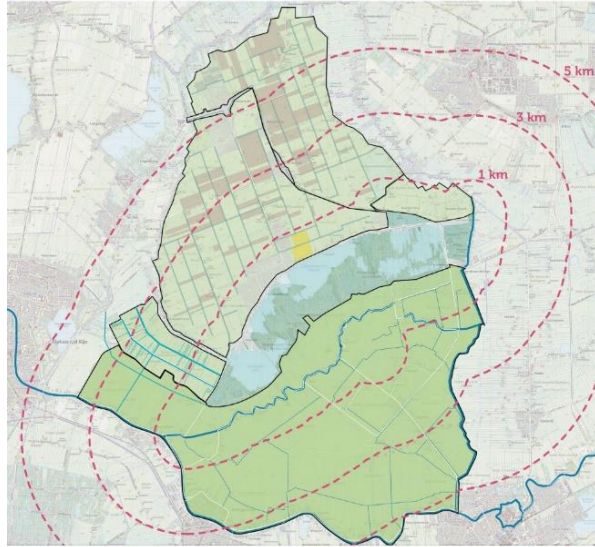
³ <https://www.natura2000.nl/gebieden/zuid-holland/nieuwkoopse-plassen-de-haeck/nieuwkoopse-plassen-de-haeck-aanwijzing>

Daarnaast is de inzet om in het omringende gebied het NNN-netwerk af te ronden en het agrarisch natuurbeheer te versterken.

Thema 2: Verminderen stikstofdepositie

Het tweede hoofdthema is reductie van stikstofdepositie op de Nieuwkoopse Plassen vanuit het omringende gebied. Voor deze opgave geldt dat maatregelen dicht bij de Nieuwkoopse Plassen (in termen van depositie), het meeste effect sorteren⁴ (zie kaart 4). Naast afstand speelt ook de overheersende windrichting daarbij een rol: een relatief wat groter deel van de depositie is afkomstig uit het gebied ten zuidwesten van de Plassen.

Voor een effectieve en efficiënte gebiedsgerichte aanpak is het dus zaak om te werken van binnen naar buiten: de meest intensieve aanpak in de kern, afnemend in “ringen” op steeds grotere afstand van het Natura 2000-gebied. Buiten een straal van 5 km voegt een gebiedsgerichte aanpak weinig meer toe aan de generieke stikstofaanpak.

Kaart 4: 1-5 km zone rondom de Nieuwkoopse Plassen

De Nieuwkoopse Plassen kent twee habitats met een zeer lage KDW:

- H4010B, Vochtige heide, KDW = 786 mol/ha/jr;
- H7140B, Veenmosrietland, KDW = 714/mol/ha/jr.

De gemiddelde depositie bedraagt ruim 1100 mol/ha/jr. Uitgaande van de te bereiken KDW ligt er voor de Nieuwkoopse Plassen een reductieopgave tussen de 300 en 400 mol/ha/jr.

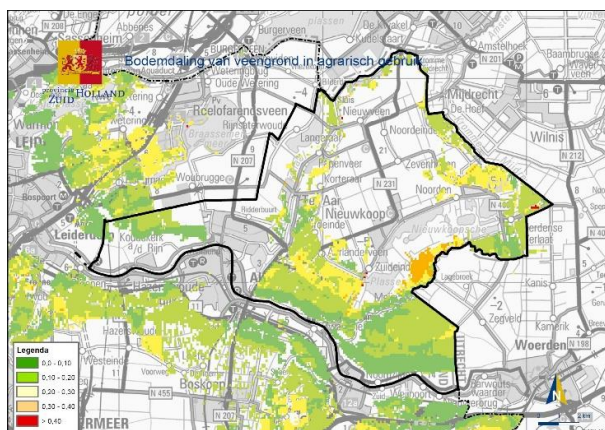
Thema 3: Bodemdaling/CO₂

Het derde hoofdthema is reductie van bodemdaling/CO₂-uitstoot. Uit de kaarten 5a en 5b blijkt dat het gebied in Zuid-Holland en Utrecht met bodemdaling/CO₂-uitstoot veel groter is dan alleen het gebied rondom de Nieuwkoopse Plassen. Dit thema wordt dan ook primair aangevlogen vanuit de Regionale Veenweide-Strategieën van de provincies Zuid-Holland en Utrecht (Provincie Zuid-Holland 2021b, Provincie Utrecht 2021). Daarbij wordt er in beide Veenweidestrategieën van uit gegaan dat de bodemdaling/CO₂-opgaven rondom de Nieuwkoopse Plassen mee worden genomen in de integrale opgave van de GGA.

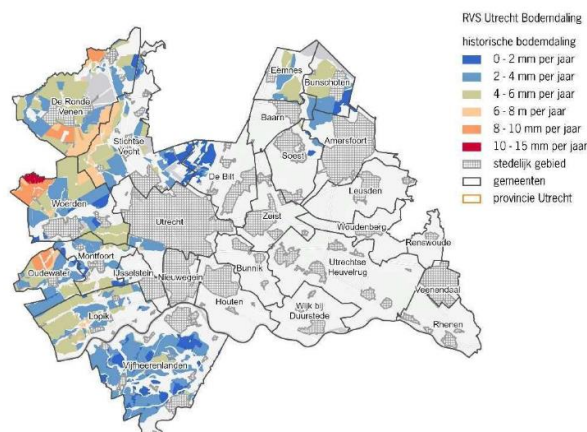
De deelgebieden met de grootste bodemdaling zijn globaal (maar zeker niet exact) af te leiden uit de kaarten 5a en 5b:

- Zuid-Holland: Meijgraslanden, Noordse Buurt, Noordse Dorp, polder Aarlanderveen en in mindere mate polder Zwammerdam, polder Bodegraven en polder Achttienhoven
- Utrecht: Polders rondom Zegveld

⁴ Emissie van 1 kg ammoniak dicht bij de Nieuwkoopse Plassen draagt tot 8 maal zoveel bij aan de depositie op de Nieuwkoopse Plassen dan emissie van eenzelfde hoeveelheid op 5 km afstand.

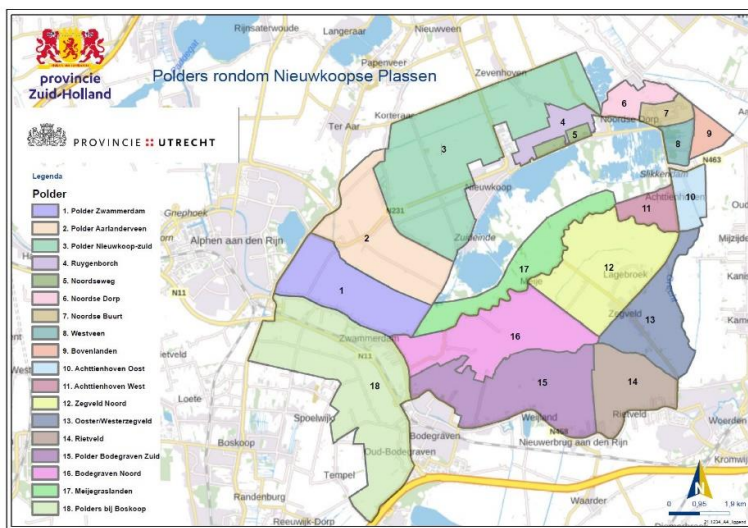
Kaart 5a: Verwachte bodemdaling (30 jaar) in het Zuid-Hollandse gebied rondom de NP

Kaart 5b: Historische bodemdaling (50 jaar) in het Utrechtse veenweidegebied

Van belang is dan de constatering dat bodemdaling/CO₂ het meest zinvol op polderniveau kan worden aangevlogen. Dit vanuit het bijbehorende waterbeheer (peilbeheer en watervraag) en ter voorkoming van ongelijke bodemdaling. Voor bodemdaling/CO₂ binnen de GGA betekent dit dat de “ringen” in kaart 1 (de 1, 3 en 5 km zone) vorm dienen te krijgen langs poldergrenzen.

Voor de gecombineerde opgave van stikstof en bodemdaling/CO₂ binnen de GGA betekent dit dat de “ringen” in kaart 1 moeten worden getransformeerd naar individuele polders (zie kaart 6). Die aanvliegroute is ook logisch gezien vanuit het perspectief van Vitale Landbouw.

Kaart 6: Het gebied van de GGA Nieuwkoopse Plassen met bijbehorende polders⁵

3. GGA Nieuwkoop

3.1. Plan van Aanpak

In november 2019 heeft het bestuurlijk overleg het Plan van Aanpak Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof en Bodemdaling Nieuwkoopse Plassen eo. (hierna: PVA GGA Nieuwkoop) vastgesteld. Het bestuurlijk overleg wordt gevormd door bestuurlijk vertegenwoordigers van de volgende partijen onder voorzitterschap van de heer R.J. van Duijn, burgemeester van de gemeente Nieuwkoop, tevens voorzitter van de begeleidingscommissie, een gremium dat is betrokken bij het N2000 beheerplan Nieuwkoopse Plassen & De

⁵ Waarbij de polders bij Boskoop (gebied 18) nog niet vallen onder de GGA. Wel wordt het gebied doorgerekend qua stikstofdepositie. Dat zou er in de toekomst toe kunnen leiden dat het gebied toegevoegd wordt aan de GGA.

Haec bestaande uit vertegenwoordigers van belanghebbende terreinbeherende organisaties, grondbezitters en bedrijven:

- Gemeente Nieuwkoop;
- Gemeente Alphen aan den Rijn;
- Gemeente Bodegraven – Reeuwijk;
- Provincie Utrecht;
- Waterschap De Stichtse Rijnlanden;
- Waterschap Holland Rijnland;
- Waterschap Amstel, Gooi en Vecht;
- Natuurmonumenten;
- LTO.

3.2. No-regretmaatregelen

Vanuit drie inhoudelijke Thema's, te weten Landbouw, Water en Natuur, en NOx, zijn in de loop van 2020 en 2021 onder meer maatregelen in beeld gebracht ter reductie van stikstof, herstel en beheer van natuur. Dit heeft geresulteerd in een lijst van no-regretmaatregelen die in het voorjaar van 2020 ter kennisgeving aan het bestuurlijk overleg is voorgelegd. Deze no-regretmaatregelen zijn uitgevoerd, worden uitgevoerd of moeten nog uitgevoerd worden, en zijn – voor zover dat mogelijk is - niet allemaal doorgerekend op de hoeveelheid stikstofreductie die hiermee wordt bereikt.

No-regretmaatregelen Thema Natuur en Water

Type maatregel	Omschrijving	Toelichting/kanttekeningen
Kleinschalig beheer	zeggekorfslak (verwijderen opslag), zwarte stern (nestvlotjes, bosjes verwijderen), rivierdonderpad (oeverstructuren)	Om deze soorten te behouden is kleinschalig, zeer lokaal beheer noodzakelijk
Voortzetting maatregelen	petgaten graven, plaggen, afvoeren i.p.v. branden, herfstinundatie/bevloeiing (schraallanden en veenmosrietland)	Binnen zoekgebied zoals in beheerplan aangegeven (percelen Natuurmonumenten)
Onderzoek/-monitoring	meervleermuis, waterkwaliteit, systeemanalyse, zoetwatermossel, pilot bekalking oppervlaktewater, ijzerslib, appelbes, proefpetgat buiten zoekgebied	Ten behoeve van maatregelen middellange termijn
Urgente projecten	optimaliseren defosfatering, isoleren de Pot (zie toelichting in de tekst)	Onder voortzetting huidige overleg
Waterkwaliteit/KRW	verplaatsen uitlaat de Haak, retourpomp Schraallanden	
Lopende projecten NNN	Vergeeten Putje, Westveen, Meije-graslanden, Bodegraven Noord, bufferzone Schraallanden provincie Utrecht/Staatsbosbeheer	Hebben eigen gebiedsproces (SG Gouwe Wiericke of gebiedsproces Utrecht). Bufferzone schraallanden: planvoorbereiding en RO door provincie Utrecht, realisatie door Staatsbosbeheer

No Regret -maatregelen Thema landbouw

Type maatregel	Omschrijving	Toelichting/kanttekeningen
Inventarisatie ambities agrariërs	Als startpunt voor mogelijke maatregelen i.r.t. doelen overheden	Via keukentafelgesprekken. Opdracht PZH verleend via Boeren met Perspectief. In Provincie Utrecht (polder Zegveld) via Programmabureau Utrecht West
Nulsituatie agrariërs in beeld brengen	Vergunde ruimte + feitelijke emissie van ammoniak in beeld brengen	Via keukentafelgesprekken. Opdracht verleend via BmP.
Toepassen management-maatregelen emissiereductie stikstof	Maatregelen gericht op voeren, beweiden en emissiearme mestaanwending	Via coachingtraject Boeren met Perspectief (na afronding keukentafelgesprekken). Opdracht verleend via BmP.
Toepassen innovatieve stal- en vloertechnieken	Na openstelling SBV-subsidie voor bewezen technieken.	Voorkomen lock-in (voorkomen (investeringen op plekken waar op termijn geen perspectief is)

Verhandelen van stikstofruimte	Via extern salderen (niet in 1 km zone) Via Intern salderen of kortdurend verleen	Extern salderen PZH tijdelijk niet in 1 km zone Extern salderen PU op dit moment niet toepasbaar. Op termijn mogelijk binnen nog vast te stellen kaders intern salderen: voorkomen lockin (voorkomen investeringen op plekken waar op termijn geen perspectief is)
Aanleg Waterinfiltratiesystemen	Reductie bodemdaling/CO2-uitstoot door veenafbraak met ca. 50%.	Via het samenwerkingsverband Klimaatslim Boeren op Veen. Binnenkort opdrachtverlening voor 280 ha in Meijepolder Laag.
Benutten meekoppelkansen water en biodiversiteit	Er is een uitgebreide lijst (bijlage 3). Toepassing bij de uitwerking van de GGA in deelgebieden (polders).	
Uitkoop/-verplaatsen op vrijwillige basis	Bedrijven die bovengemiddeld bijdragen aan stikstof-depositie en bodemdaling. Vrijkomende grond zorgt voor schuifruimte extensivering blijvende bedrijven	Instrumentarium werkt nog niet goed in de praktijk.

No Regret -maatregelen Thema NOx

Type maatregel	Omschrijving	Toelichting/kanttekeningen
Laadpalen elektrische recreatievaart	Plaatsen van elektrische laadpalen in en rond de Nieuwkoopse Plassen ten behoeve van de recreatievaart, eventueel en indien mogelijk gecombineerd met een oplaadfunctie voor elektrische fietsen. De provincie Zuid-Holland kan dit project tot maximaal 50 % subsidiëren.	Er wordt gewerkt aan een projectvoorstel ten behoeve van een subsidieaanvraag bij de provincie Zuid-Holland (max. 50% van de subsidiabele kosten) en cofinanciering vanuit de gemeente Nieuwkoop en/of ondernemers. Planning is om nog dit jaar de subsidieaanvraag bij de provincie in te dienen.
Zon op daken van agrarische gebouwen	Benutten van het potentieel aan dakoppervlak voor opwekking energie middels pv-installaties (als onderdeel van agrarisch bedrijfsmodel). Hiermee kan invulling worden gegeven aan de RES-opgave en NOx-reductie worden gerealiseerd.	Er zal een eerste analyse worden gemaakt van het potentiële dakoppervlak, gemiddelde installatiekosten en opbrengsten, mogelijke knelpunten (netcapaciteit, kosten voor grootverbruikersaansluiting). Op basis van deze analyse zal worden gekeken of en op welke tot realisatie kan worden overgegaan.
Mini-windturbines op agrarische erven	Plaatsen van mini-windturbines, indien mogelijk met een wat hogere ashoogte vanwege de meeropbrengst, op agrarische erven. Kan goed worden gecombineerd met pv-installaties op de daken.	Vergelijkbare analyse en stappen als bij zon op daken maken.
Zon op daken en mini-windturbines op bedrijventerreinen	Zon op daken van bedrijfsgebouwen en mini-windturbines op bedrijventerreinen. Indien mogelijk als onderdeel van een duurzame energieinfrastructuur (energie uitwisseling).	Nog geen concrete acties in beeld, anders dat op dit moment een subsidieaanvraag in behandeling is bij de provincie Zuid-Holland voor onderzoek naar de mogelijkheden van een duurzame energieinfrastructuur op bedrijventerrein Bovenland. Eerst de uitkomsten hiervan afwachten. Ondertussen wel al kijken of dit ook een optie kan zijn voor andere bedrijventerreinen.
Stimuleren zero-emissie via inkoop en aanbesteding	Door eisen aan emissie te stellen bij de opdrachtverlening voor diensten en werken, kunnen overheden de markt stimuleren	De waterschappen zijn hier volop mee bezig. Overheden kunnen ervaringen en best practices delen.

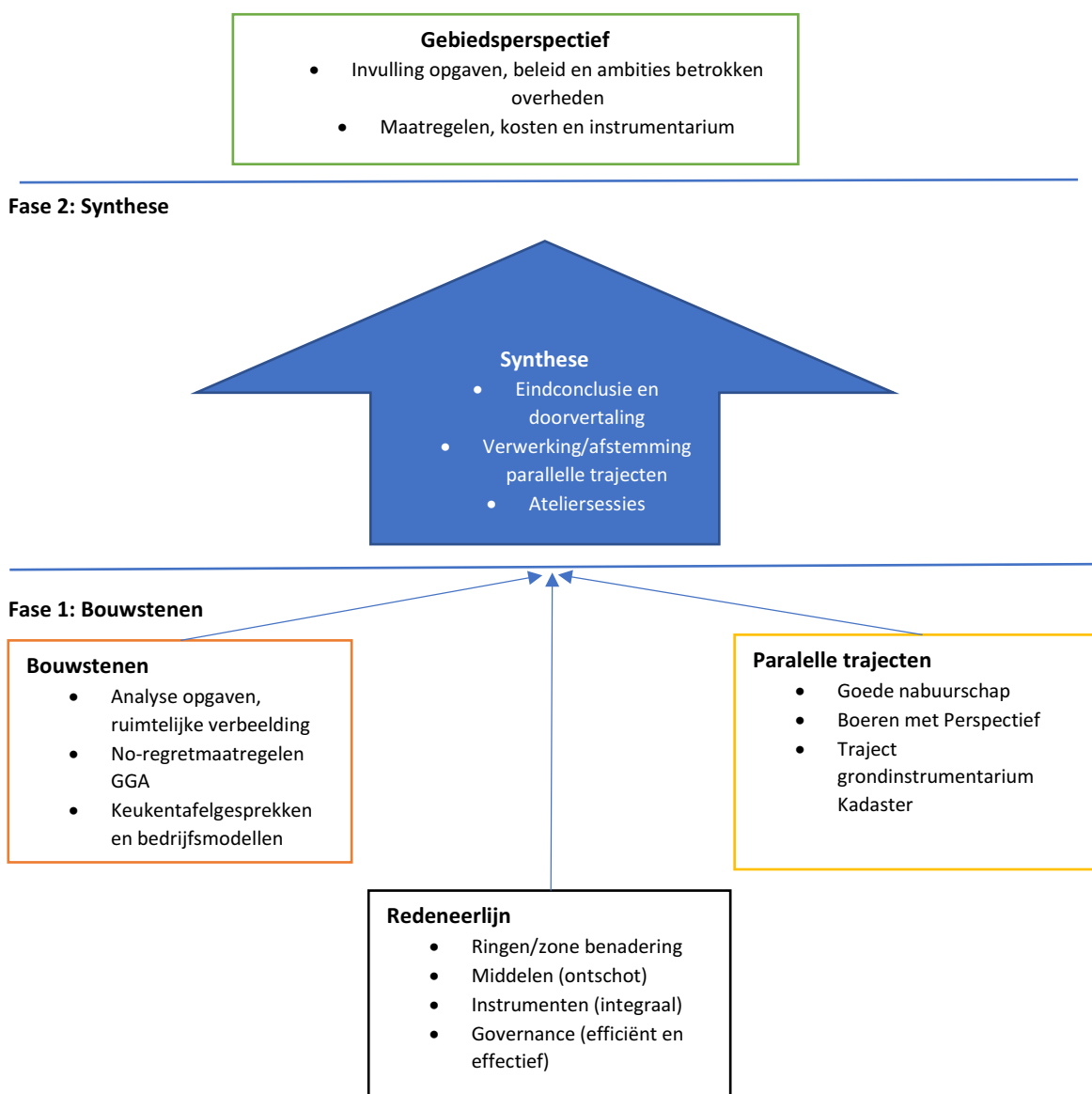
4. Gebiedsperspectief en redeneerlijn realisatie GGA Nieuwkoop

4.1. Proces Gebiedsperspectief

Voor de zomer van 2021 is gestart met een proces om te komen tot een gebiedsperspectief onder begeleiding van de heer H. Veenbos van Veenbos en Bosch Landschapsarchitecten. Het gebiedsperspectief:

- Geeft invulling aan opgaven, beleid en ambities betrokken overheden op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, recreatie, energie en wensen en kansen agrariërs en natuur;
- In de vorm van één of meer verbeeldingen inclusief narratief;
- Voorzien van overzicht van benodigde maatregelen, kosten, beschikbaar en te ontwikkelen instrumentarium.

Het proces is als volgt opgebouwd:

Figuur 2: Proces gebiedsperspectief

4.2. Redeneerlijn

4.2.1. Aanleiding

Reeds bij aanvang van het gebiedsproces bleek dat het lastig was om de opgaven scherp te krijgen. Hoeveel stikstof moet er vanuit het gebied worden gereduceerd? Hoeveel stikstof wordt er door middel van generieke maatregelen gereduceerd? Hoe groot is de werkelijke overbelasting ten opzichte van de meest kritische depositiewaarde? Deze en vergelijkbare vragen rondom de CO₂-opgave waren en zijn lastig te beantwoorden.

Daarnaast was de vraag op welke manier van een Thema-gerichte aanpak tot een geïntegreerde aanpak kan worden gekomen.

Beantwoording van deze vragen, is cruciaal om tot een gebiedsperspectief te komen. Om deze volgende stap te kunnen zetten, is de redeneerlijn Realisatie GGA Nieuwkoop opgesteld en in het bestuurlijk overleg vastgesteld.

4.2.2. Redeneerlijn in vogelvlucht; Ringen en grondgebruik

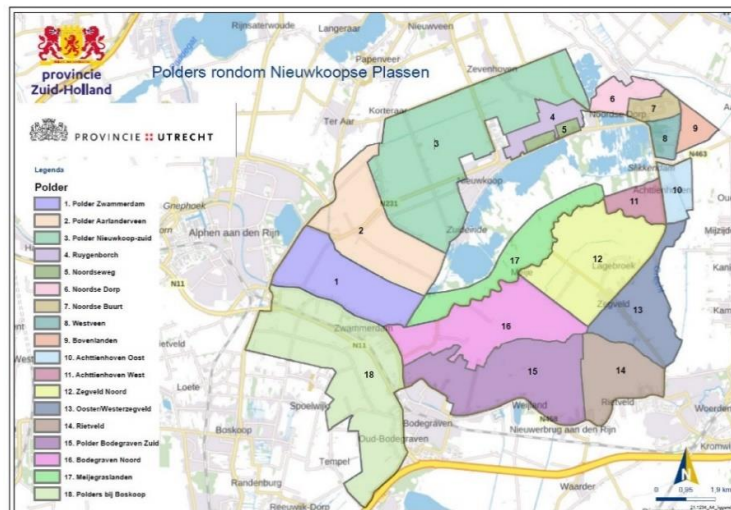
In de redeneerlijn onderscheiden we globaal 3 "ringen" rondom de Plassen (afgebakend langs poldergrenzen):

1. Een "kern", waar het primair gaat om het halen van de Natura 2000-instandhoudingsdoelen, met hoge prioriteit bij vermindering van stikstofuitstoot en bodemdaling/CO₂ en een grote inzet op extra biodiversiteit.
2. Een *binnenste "ring"* die substantieel bijdraagt aan stikstofdepositie en bodemdaling, en een wens om landbouw en natuur beter met elkaar in evenwicht te brengen. Op sommige plaatsen in de provincie Zuid-Holland is ook nog sprake van een (beperkte) resterende NNN-opgave.
3. Een *buitenste "ring"* waar zowel de stikstof- als de bodemdaling opgave kleiner zijn dan in de twee binnenste ringen, maar nog steeds groter dan alléén generiek.

Uiteraard zijn dit in de praktijk geen ringen, maar deelgebieden die je langs poldergrenzen afbakent. Een **indicatieve** afbakening in termen van bijbehorende polders is weergegeven in kaart 7. Deze indeling kan op grond van voortschrijdend inzicht nog veranderen.

Kaart 7: De drie "ringen" bestaan **indicatief** uit de volgende polders:

- De kern bestaat uit het Natura 2000-gebied incl. de Meije-graslanden (17), Ruygenborch (4), Noordse Buurt (7) en Westveen (8)
- De binnenste ring wordt gevormd door Polder Aarlanderveen⁶ (2), Noordseweg (5), Noordse Dorp (6), Bovenlanden (9), Polder Achttienhoven Oost (10) en Achttienhoven West (11), Polder Zegveld Noord (12) en Polder Bodegraven Noord (16)
- De buitenste ring bestaat uit Polder Zwammerdam (1), Polder Nieuwkoop Zuid (3), Polder Zegveld Zuid (13) en Polder Rietveld (14)⁷. Polder Bodegraven Zuid (15) en de polders bij Boskoop (18).

⁶ Strikt genomen wordt Polder Aarlanderveen aangevlogen vanuit het IBP Vitaal Platteland. Dat betekent dat de keuzes over het in te zetten instrumentarium in deze polder worden gemaakt vanuit het IBP.

⁷ Met Zegveld Zuid worden de polders Rietveld, Ooster Zegveld en Wester Zegveld bedoeld

Bij elke ring is een hoofdrichting voor het (agrarische) grondgebruik onderscheiden:

- In de *kern* is de hoofdrichting natuur (N2000) met de natuurdoelanalyse als onderlegger. Op percelen met een agrarische bestemming is de inzet:
 - agrarische grondgebruik met lage emissies van stikstof/broeikasgassen, waterinfiltratie en veel natuurbeheer
 - andere vormen van extensief grondgebruik met lage emissies van stikstof en broeikasgassen bij hoge grondwaterstanden
 - functieverandering naar waterberging en/of natuur in het kader van de resterende natuuropgave
- In de *binnenste* richting is de hoofdrichting een inzet op grondgebonden agrarische bedrijven met gesloten kringlopen op bedrijfsniveau, waterinfiltratie in de bodem en een actieve inzet op extra biodiversiteit
- In de *buitenste* ring is de hoofdrichting een inzet op vermindering van emissies en verbetering van kringlopen, gecombineerd met waterinfiltratie in de bodem.

Die hoofdrichtingen zijn indicatief. De werkelijkheid is veelvormiger.

Daarmee is de redeneerlijn NIET gericht op het afdwingen van ontwikkelingen, maar WEL op het uitnodigen en ondersteunen van agrariërs om de gewenste transitie(s) te kunnen maken. Ook is de redeneerlijn GEEN blauwdruk voor het verdere gebiedsproces, maar WEL een hulpmiddel.

De inzet is om te komen tot een gebiedsperspectief dat de uitdaging bij het gebied legt en vervolgens tot een gebiedsplan met bijbehorend uitvoeringsprogramma: een ruimtelijk beeld van het toekomstig gebruik, uitgaande van de opgaven en rekening houdende met wensen, ideeën en mogelijkheden van partijen.

4.2.3. Redeneerlijn; Instrumenten, middelen en governance

Maar om dat gebiedsplan ook te kunnen realiseren zijn adequate instrumenten, voldoende middelen en een slagvaardige governance nodig. Integrale planvorming moet ook leiden tot integrale uitvoering.

De redeneerlijn vraagt per deelgebied om een andere mix van in te zetten instrumenten. Daar waar in de kern meer natuurgerichte instrumenten kunnen worden ingezet, zal in de binnenste ring het landbouw/natuur instrumentarium leidend zijn en in de buitenste ring het landbouwinstrumentarium.

Niet uitputtend, zou het daarbij kunnen gaan om:

- het grondinstrumentarium (aankoop, verplaatsing, afwaardering, (erf)pacht, toedeling van vrijkomende gronden, kavelruil, herallocatie-fonds, schadeloosstelling met in sommige gevallen als laatste middel: onteigening)
- mogelijkheden die de Wnb biedt voor intrekken van vergunningen/schadeloosstellen
- landinrichtings-/herverkavelingsinstrumentarium,
- instrumentarium voor zelfrealisatie van natuur,
- financiële instrumenten (borgstelling, leningen, subsidies, etc.),
- omgevingsplan en bestemmingsplannen.

Waarbij de invulling van dit instrumentarium op deelgebied-niveau ook nog eens kan verschillen door de ligging in verschillende provincies, c.q. gemeenten. In elk geval stelt de provincie Utrecht zich op het standpunt dat de stikstofopgave op vrijwillige basis zijn beslag moet krijgen.

Hoewel de inzet is om zoveel mogelijk te werken met bestaande instrumenten, zal het op onderdelen ook nodig zijn om dat instrumentarium aan te passen of zelfs nieuw instrumentarium te ontwikkelen. Waar nodig en mogelijk zullen instrumenten van verschillende overheden gelijklopend moeten zijn of op elkaar moeten zijn afgestemd. Momenteel loopt er een onderzoek naar de reikwijdte van de inzet van bestaande grondinstrumenten.

De provincies Zuid-Holland en Utrecht verkennen ieder de mogelijkheden van een meer actief, strategisch, grond- en RO-beleid met als belangrijkste doel grond te verkrijgen en als schuifruimte te kunnen benutten. Hierover wordt ook afstemming gezocht. Qua beleid kan worden gedacht aan onder meer:

- een stevigere benutting van de provinciale bevoegdheden rondom bestemmingsplannen
- binnen RO-beleid verruimen van de RvR en benutten van experimenteerruimte
- invloed van beperkingen in gebruik op de waarde van de grond
- opname van het grondbeleid in de Omgevingsvisie, met onder meer een recht van 1^e koop. Dat zou tevens kunnen zorgen voor een mogelijkheid om stikstofrechten in te nemen.
- Oplossing van het vraagstuk rondom volledige vergoeding van kosten die gepaard gaan met het stoppen/verplaatsen van bedrijven met in achtname van staatssteunregels⁸. Dit is ook van belang om te voorkomen dat stikstofrechten afzonderlijk worden verkocht aan derden.

Businesscase(s)

De ruimtelijke verbeelding, gekoppeld aan mogelijke inzet van instrumenten, vraagt ook om uitwerking van businesscase(s) met financiële uitwerking op bedrijfsniveau als op (deel)gebiedsniveau. Uitgewerkte businesscases moeten een beter beeld opleveren van de kosten, opbrengsten en de financiële vormgeving van het gebiedsplan.

Benodigde financiële middelen

Met een beeld vanuit de businesscase(s) kan ook worden gezocht naar kostendragers. Hierbij is de vraag of we vanuit een verscheidenheid aan middelen en regelingen per sector moeten willen werken? Gezien de complexiteit van de opgaven lijkt een integraal budget voor het gebied of deelgebieden geen luxe maar noodzaak. Gezien de integrale inzet, gaan (gelabeld) geld in de vorm van regelingen met een specifiek doel en eigen voorwaarden, niet voldoen. Een gebiedsgerichte aanpak vraagt om een benadering waarbij partijen hun middelen bundelen voor gezamenlijk te bereiken doelen c.q. taakstellingen.

Hoewel het gebiedsplan en het uitvoeringsprogramma nog moeten worden opgesteld, is op voorhand duidelijk dat voor de realisatie veel geld en inzet nodig zal zijn.

Daarbij gaat het niet alleen om investeringsbudgetten. Het gaat ook om de inzet van periodieke vergoedingen (bijvoorbeeld voor aangepast grondgebruik), onder meer uit Europese middelen (herziene GLB, Greendeal). Daarnaast kan worden gezocht naar medefinanciering vanuit de markt.

Governance

Met een inzet op een integraal, gebiedsgerichte aanpak komt ook de vraag op welke wijze de realisatie van het plan straks vorm krijgt. Momenteel geven 2 provincies, 3 waterschappen, 5 gemeenten in samenwerking met maatschappelijke partijen sturing aan de GGA.

Het is sterk de vraag of deze stuurstructuur ook het meest geschikt is voor de uitvoeringsfase. Verwacht mag worden dat er op basis van het gebiedsplan een inzet voor het gehele gebied wordt geformuleerd, waarbij er inhoudelijke flexibiliteit komt bij de invulling van die inzet, met schuifruimte als dit in de praktijk meer oplevert.

Verder gaan we er van uit dat er sprake zal zijn van een lange doorlooptijd voor de uitvoering (tot 2035). Dat vraagt om continuïteit in aansturing en uitvoering. Daarmee kunnen over de jaren de financiële plussen en minnen van de businesscase beter worden bewaakt en gematcht. Ook biedt dat meer zekerheid aan private investeringen van ondernemers.

Tenslotte is er ook sprake van te halen wettelijke deadlines, met name vanuit het stikstof- en klimaatbeleid. Dat vraagt om een slagvaardige uitvoering.

⁸ Op dit moment is een oteigeningstitel de enige juridische basis om tot volledige schadeloosstelling te kunnen overgaan zonder dat hierdoor wordt gehandeld in strijd met staatssteunregels. Bij vergoeding van kosten ingeval van vrijwillige aan- en verkoop kan al snel sprake zijn van ongeoorloofde staatssteun.

5. Vervolg Gebiedsperspectief; afronding Fase 1, Bouwstenen, start Fase 2, Synthese

Fase 1, Bouwstenen, van het proces om te komen tot een gebiedsperspectief is afgerond. De bouwstenen zijn opgeleverd, en op basis hiervan zijn 5 hoofdrichtingen ontwikkeld voor de ontwikkeling van het gebied rondom verschillende agrarische bedrijfsmodellen die zijn ontworpen. Zowel de bedrijfsmodellen als de hoofdrichtingen worden doorgerekend op stikstof, CO-2 en biodiversiteitseffecten en financiën. Op die manier wordt inzicht worden gekregen in de bijdrage aan de opgaven, het verdienmodel voor de agrariërs, en de financiële bijdragen die van overheidszijde nodig is.

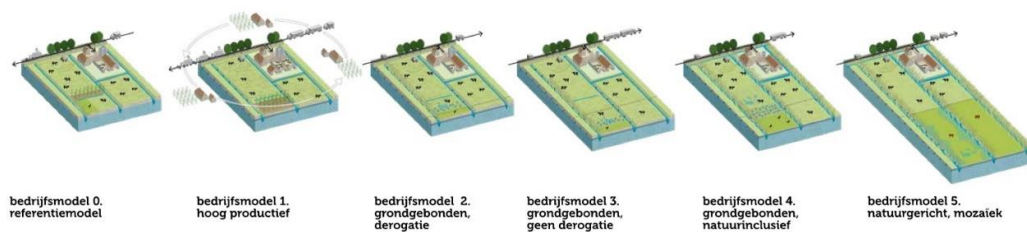
5.2. Bedrijfsmodellen

Momenteel werken PPP Agro Advies en Veenbos en Bosch vijf bedrijfsmodellen uit voor toekomstbestendige kringlooplandbouw (inclusief daarbij behorende innovatie in techniek) in het Groene Hart. Daarbij bouwen zij voort op het werk van Erisman & Verhoeven (2019) die drie bedrijfstypen onderscheiden (zie figuur).

Bij de uitwerking voor het Groene Hart is het bedrijfstype “maximale benutting van eigen resources” van Erisman & Verhoeven verder uitgesplitst in drie bedrijfstypen (alle drie grondgebonden):

- Een bedrijfstype met derogatie
- Een bedrijfstype zonder derogatie
- Een bedrijfstype met extra inzet op natuur

Uiteraard is de werkelijkheid vele malen veelvormiger dan deze vijf typen laten zien, maar ze beslaan wel het hele speelveld. Desgewenst kunnen in de toekomst natuurlijk altijd tussenvormen of combinaties worden afgeleid.

indeling bedrijfsmodellen

- 0. referentiebedrijf:** weergave gemiddelde situatie huidige bedrijf en bedrijfsvoering
- 1. hoog productief:** weinig broeikasgas/stikstof-emissie p.liter melk m.b.v. precisie technieken, met externe input, voert mest af
- 2. grondgebonden, derogatie:** derogatie / afwijking EU-norm, ruimte voor biodiversiteit
- 3. grondgebonden, geen derogatie:** gesloten kringloop en bodem staan centraal
- 4. grondgebonden, natuurinclusief:** bodem staat centraal, integraal, extra ruimte voor biodiversiteit
- 5. natuurbedrijf, mozaïek:** realisatie van natuur, geringe productie, mozaïek binnen grenzen van natuurkwaliteit

Figuur 3: bedrijfsmodellen

5.3. Hoofdrichtingen

Aan de hand van de redeneerlijn en de bedrijfsmodellen zijn de volgende hoofdrichtingen opgesteld. (Figuur 4)

vijf hoofdrichtingen

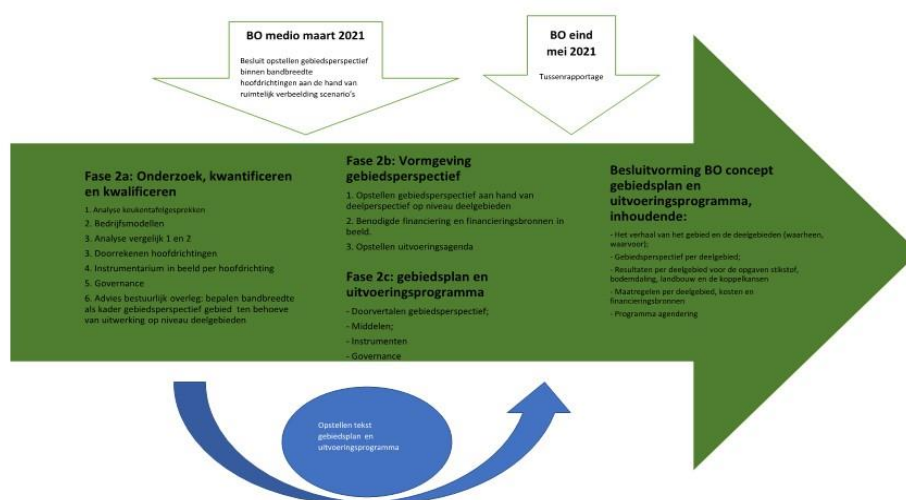
- minimale en maximale variant op basis van landschappelijke ondergrond

Figuur 4: Hoofdrichtingen

De hoofdrichtingen bevatten de projectie van een of meerdere bedrijfsmodellen in het gebied. Het doel is om vervolgens hiermee uit te rekenen wat de effecten zijn als het gaat om stikstof, CO₂ vanwege bodemdaling, waterkwantiteit en -kwaliteit, en biodiversiteit. Ook wordt berekend welke financiële ondersteuning nodig is vanuit de overheid, en er wordt gekeken welke instrumenten hiervoor ingezet kunnen worden.

5.4. Start Fase 2

Fase 2 valt uiteen in 3 stappen (Figuur 5).

5.4.1. Fase 2a: Onderzoek en kwalificatie

De komende periode moet er worden gewerkt aan het de kwantificering en kwalificering van de hoofdrichtingen. Het doel is om op basis hiervan in het bestuurlijk overleg een akkoord te krijgen voor de uitwerking naar een gebiedsperceptief. Om tot dit besluit te komen zal op basis van kwantitatieve informatie en kwalitatieve beoordeling hiervan in relatie tot de gebiedsopgaven op een logische wijze tot een afbakening van de hoofdrichtingen moeten worden gekomen. Er ontstaat dan een bandbreedte vanuit een aantal hoofdrichtingen van waaruit het gebiedsperceptief kan worden vormgegeven.

Duidelijk is dat er een wisselwerking bestaat met de Thema's. Acties op het ene Thema hebben invloed op het andere Thema. Om de hoofdrichtingen te kunnen kwantificeren en kwalificeren moeten er op de verschillende Thema's nog de volgende vragen worden uitgezocht en beantwoord, en acties worden uitgevoerd:

1. Landbouw

- Bedrijfsmodellen: Omdat blijkt de doorrekening van de bedrijfsmodellen bij een aantal hiervan sprake is van een financieel tekort aan de inkomenskant zal in beeld moeten worden gebracht op welke manier dit kan worden opgelost. Daarnaast zal moeten worden gekeken welke maatregelen kunnen worden getroffen om de ammoniakuitstoot en daarmee ook de stikstofdepositie bij de meer natuurgerichte bedrijven naar beneden te brengen. Tot slot zullen in de bedrijfsmodellen nog de ambities;
- Analyse/vergelijk keukentafelgesprekken en bedrijfsmodellen: In beeld moet worden gebracht waar deze matchen en waar niet. In dit laatste geval zal inzichtelijk moeten worden gemaakt wat hiervan de reden is, of de mismatch kan worden verholpen en wat hier dan voor nodig is, en zo niet, waarom niet.

- Alternatieve bedrijfsmodellen: Op verzoek van verschillende bestuurders moet er ook inzicht worden verschaft in alternatieve bedrijfsmodellen zoals natte teelt, boeren op hoog water, Land van Ons etc. Dit kan niet op dezelfde wijze als voor de ontwikkelde bedrijfsmodellen. De verschillende aspecten zoals inkomsten, kosten, en mate van doelrealisatie zullen in beeld worden gebracht, maar meer ter illustratie dan ter vergelijking. Deze info kan worden getoond in het bestuurlijk overleg en worden meegenomen.

2. Natuur

- Duiding theoretische uitbreidingsopgave: In de natuurdoelenanalyse worden een aantal theoretische uitbreidingsopgaven benoemd voor een aantal habitats. Uitbreiding zou in theorie nodig zijn om een goede staat van instandhouding te kunnen bereiken. Dit roept vragen op vanuit gemeenten en grondgebruikers (angst voor oprukkende natuur, de gevolgen hiervan voor de beschikbaarheid van landbouwgrond en de bedrijfsvoering). Hoewel de bal bij LNV ligt (daar moet de eerste slag worden gemaakt met de duiding: wat betekent dit, waar en hoe moet dit worden gerealiseerd) is het ten behoeve van het gebiedsproces van belang hier duiding aan te geven. Daartoe moet het volgende worden beschreven:

- Proces: Op welke manier wordt er straks vanuit deze theoretische opgave tot een concrete opgave voor de Nieuwkoopse Plassen gekomen.

- Voorzet: Kijken naar de uitbreidingsopgaven, het N2000 gebied, en het gebied hierom heen: Waar en hoeveel van deze opgaven zouden kunnen worden gerealiseerd? Daarmee ontstaat in ieder geval een beeld van wat er mogelijk nog op het gebied af kan komen, en wat dit betekent voor de grondbalans.

3. Water

- Watersysteem: Vanuit de analyses en de gesprekken met de waterschapsbestuurders is duidelijk geworden dat het watersysteem een belangrijke rol speelt bij de mate waarin de opgaven kunnen worden gerealiseerd, zowel in positieve (zorgen voor voldoende wateraanvoer, tegengaan verdroging) als in negatieve (aanleg waterbuffers, verdere eisen in het kader van de KRW) zin. **De centrale vraag die beantwoord moet worden is: Voldoet het huidige watersysteem om de hoofdrichtingen te realiseren gezien de bedrijfsmodellen, de stikstof- en CO₂/bodemdalingsopgaven? Zo niet, hoe kan het watersysteem zodanig worden aangepast dat dit wel kan? En zo niet, waarom?** Om hier antwoorden op te kunnen geven, moet er gekeken worden naar de volgende onderwerpen.

- Inzicht in het systeem: We moeten beter inzicht krijgen in hoe het systeem in het gebied werkt. Op basis van de huidige informatie weten we niet hoe ernstig bepaalde problemen die in de analyse zijn benoemd werkelijk zijn. Daarbij hoort ook een toekomstbeeld/ambitie voor dit watersysteem en een beeld van hoe dit zich verdraagt tot het huidige systeem. Daarbij gaat het om de volgende problemen:

- Wegzijing: Kunnen en willen we hier iets mee? Waarom wel en waarom niet? En als we er wel iets mee willen en kunnen, wat dan en wat is het effect?

- Waterpeil: Als we het waterpeil in de veengebieden opzetten, wat betekent dit dan voor de wateraanvoer? Kan er worden voorzien in de toenemende watervraag? Deltares rekent dit nu uit voor heel Nederland dus vanaf de rivier tot aan het gebied. Wat we willen weten is of je de toevoer tot de achterste sloot voor elkaar kunt krijgen, wat dit kost?

- Verdroging: Verdroging is een groot probleem. De vraag is allereerst wat een grote uitrol van waterinfiltratiesystemen en daarmee een toename van de watervraag betekent als het gaat om verdroging. Daarnaast is de vraag wat er nodig is om dit tegen te houden. En als we in dit verband praten over waterbuffers, wat zouden dan de logische plekken zijn en waarom, en welke kosten zijn hieraan verbonden?

- Schade: Vernatting, waterbuffers en verdroging zorgen voor schade aan gronden, gewassen, gebouwen, wegen en kunstwerken. De vraag is hoe we hiermee willen omgaan. Verhogen van waterpeil en het creëren van waterbuffers kan betekenen dat waterveiligheidsnormen niet langer kunnen worden gehaald en dat er schades zullen ontstaan. Wie is of zijn hiervoor verantwoordelijk en aansprakelijk? Hoe regelen we de vergoeding van deze schades?

- Robuust en eenvoudig watersysteem: De waterschappen streven naar een robuust en eenvoudig watersysteem. Dat verhoudt zich niet tot de ontwikkelingen die spelen en die zich ook vertalen naar de bedrijfsmodellen (waterinfiltratie). De vraag is of dit erg is en of de waterschappen willen vasthouden aan

dit uitgangspunt en waarom? Of willen de waterschappen overstappen naar een systeem dat “robuust en eenvoudig is als het kan, en complex waar het moet?”

4. NOx

- RES: NOx-reductie vanuit het gebied is in belangrijke mate gekoppeld aan de realisatie van de energietransitie vanuit de gedachte dat duurzame opwekking en gebruik over het algemeen vermindering van NOx tot gevolg heeft. Het blijkt tot op heden erg lastig om die koppeling te kunnen maken. In deze fase van het proces Gebiedsperspectief zal vanuit Thema NOx worden ingezet op het ontwikkelen van een of meer – grotere- projecten waarmee invulling kan worden gegeven aan de energietransitie en NOx-reductie;

- Stikstofruimte: Vanuit Thema NOx moet in deze fase ten minste een indicatie worden gegeven over de stikstofeffecten vanwege projecten en plannen van gemeenten en waterschappen. Op die manier kan worden ingeschat of er stikstofruimte moet worden georganiseerd om deze projecten en plannen te kunnen uitvoeren.

Kijken we naar de producten/acties zoals benoemd in het processchema hierboven dan komen de volgende uit te voeren werkzaamheden naar voren:

Doorrekenen hoofdrichtingen (stikstof)

- a. Toelichting: per polder wordt gekeken hoeveel stikstofdepositie er vandaan komt. Daarnaast wordt dan bekeken of per scenario een ander type bedrijfsvoering leidt tot minder depositie. Zo krijgen we een beeld van wat wel of niet een goede oplossing voor de toekomst is. De scenario's zijn input voor de vraag hoeveel stikstof het gebied kan verminderen. Daarmee ook een beeld in hoeverre ze kan bijdragen aan het bereiken van de 74%.
- b. Planning: momenteel worden berekeningen gemaakt, planning is dat half januari (?) er een eerste beeld ligt.
- c. Besluitvorming: de scenario's geven inzicht, maar de vraag is of er een keuze valt te maken. Het geeft een beeld, op grond waarvan we de pro's en contra's nader in beeld kunnen krijgen. Of echte besluitvorming aan de orde is, is nog de vraag.

Keukentafelgesprekken

- a. Toelichting: de keukentafelgesprekken zijn bedoeld om meer en beter inzicht te krijgen in de toekomstbeelden van de verschillende ondernemers in de ring om de plassen.
- b. Planning: de resultaten zijn waarschijnlijk net voor de Kerst gereed. Daarna kan behandeling in themagroep, etc plaatsvinden.
- c. Besluitvorming: niet aan de orde. Wel aan de orde is dat we gaan kijken in hoeverre de keukentafelgesprekken matchen met de uitkomsten van de stikstofscenario's.

Bedrijfsmodellen

- a. Toelichting: verwachting is dat de rapportage van de bedrijfsmodellen begin december gereed is. Daarnaast zal een nader onderzoek moeten plaatsvinden naar de mogelijkheid om alternatieve modellen (oa herenboeren, etc) mee te nemen. Planning: na oplevering zal een 2e fase nodig zijn om te bezien op welke wijze extra inkomsten mogelijk zijn om de bedrijfsmodellen rendabel te maken. Dit vraagt wel enige tijd en zal niet voor de volgende stuurgroep gereed zijn.
- b. Besluitvorming: vooral voor kennisgeving aannemen. Voorlopig even kijken of we richting stuurgroep al duiding kunnen geven van mogelijke oplossingsrichtingen.

Instrumentarium in beeld

- a. Toelichting: In beeld wordt gebrachte welke maatregelen moeten worden ingezet en welk instrumentarium hierin kan ondersteunen, dan wel welk – deel van het – instrumentarium ontbreekt en hoe dit kan worden opgelost. Voor wat betreft dit laatste hoeft er geen volledig uitgewerkte

oplossing te worden aangedragen (en indien het inzicht deels nog ontbreekt, dan kan dit gewoon verder onderzocht lopende het proces).

- b. Besluitvorming: vooral voor kennisgeving aannemen. Het is bedoeld om inzicht te geven in de bestaande mogelijkheden en wat er mogelijkwijs ontwikkeld kan worden.

Governance

Uitgangspunten en randvoorwaarden voor het ontwerpen van een governancestructuur worden in beeld gebracht. Daarbij wordt gekeken naar zowel voorwaarden die ten minste noodzakelijk zijn voor een effectieve en efficiënte uitvoering als naar voorwaarden voor een optimale governance.

Bijlage I - Factsheet Natura 2000

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is een laagveengebied dat grotendeels in Zuid-Holland ligt. Het gebied heeft een oppervlakte van ca. 2008 ha (figuur 1).

Figuur 1: Begrenzing Nieuwkoopse Plassen & De Haeck. Bron: www.natura2000.nl

Het gebied is aangewezen als Vogel- en Habitatrichtlijngebied voor de instandhoudingsdoelen in tabel 1. In de natuurdoelanalyse (Van den Broek et al. 2021) is uitgewerkt welke oppervlakte habitattypen nodig is voor een evenredige bijdrage aan de landelijk gunstige staat van instandhouding (theoretische opgave). Deze opgave is toegevoegd aan tabel 1.

Tabel 1: Uitwerking instandhoudingsdoelen Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Code	Habitatype	Doelstelling	Theoretische opgave (ha)
H3140	Kranswierwateren	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	18
H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	95
H4010B	Vochtige heiden (laagveengebied)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	19
H6410	Blauwgraslanden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	57
H6430A	Ruigten en zomen (moerasspirea)	Behoud oppervlakte en kwaliteit	34
H6430B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje) ¹	Behoud oppervlakte en kwaliteit	niet gekwantificeerd
H7140A	Overgangs- en trilvenen (trilvenen)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	2
H7140B	Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit	362
H7210	Galigaanmoerassen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	67
H91D0	Hoogveenbossen	Behoud oppervlakte en kwaliteit	18

Code	Habitatsoort	Doelstelling
H1016	Zeggekorfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1082	Gestreepte waterroofkever	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie
H1134	Bittervoorn	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1149	Kleine modderkruiper	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1163	Rivierdonderpad ¹	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1318	Meervleermuis	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1340	Noordse woelmuis	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie
H1903	Groenkolorchis	Behoud omvang en kwaliteit biotoop voor behoud populatie
H4056	Platte schijfhoren	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie

Code	Soort	Doelstelling
A021	Roerdomp	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 6 paren (territoria)
A029	Purperreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 120 paren
A176	Zwartkopmeeuw	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 9 paren
A197	Zwarte Stern	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 115 paren
A292	Snor	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 25 paren
A295	Rietzanger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 680 paren

Code	Soort	Doelstelling	Functie
A027	Grote zilverreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 60 vogels (seizoensmaximum)	Slaap- en rustplaats
A041	Kolgans	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.000 vogels (seizoensmaximum)	Slaap- en rustplaats
A050	Smient	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.500 vogels (seizoensmaximum)	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A051	Krakeend	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 90 vogels (seizoensmaximum)	Foerageergebied

1) toegevoegd in Ontwerp-wijzigingsbesluit Habitatrichtlijngebieden vanwege aanwezige waarden (Ministerie van LNV, 2018)

3.1.2 Systeemanalyse

Uit de landschapsecologische systeemanalyse (Van den Broek et al., 2021) volgen onderstaande generieke knelpunten:

- Waterkwaliteit: te hoge nutriëntenconcentraties, te hoge sulfaatconcentratie, weinig buffering
- Isolatie: door geïsoleerde ligging zijn populaties minder robuust
- Peilbeheer: weinig peilfluctuatie mogelijk vanwege bebouwing en overige functies
- Verzuring en vermisting door stikstofdepositie (en overige zure depositie)

Daarnaast zijn er enkele specifieke knelpunten voor individuele doelen. Dit betreft o.a. aanwezigheid exoten, gebrek aan geschikt leefgebied en opslag van struiken/bomen (beschaduwing).

3.1.3 Huidige staat van instandhouding

De huidige staat van instandhouding van alle Natura 2000-doelen voor Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is samengevat in onderstaande tabellen.

De conclusie is dat er met name een grote opgave ligt ten aanzien van de habitattypen kranwierwateren (geheel verdwenen), blauwgrasland, trilvenen (vrijwel geheel verdwenen), veenmosrietland en hoogveenbos. Voor soorten is er een grote opgave voor zeggekorfslak, Noordse woelmuis, zwarte stern en roerdomp. Om de opgaven te kunnen halen zijn maatregelen nodig om de waterkwaliteit te verbeteren (kranwierwateren, trilvenen), geschikt leefgebied in te richten (blauwgrasland, Noordse woelmuis, roerdomp) en optimalisatie leefgebied door gerichte maatregelen (zeggekorfslak, zwarte stern, hoogveenbos). Daarnaast geldt voor alle stikstof- en verzuringsgevoelige vegetatietypen dat de stikstofdepositie flink moet worden verminderd, met name om verdere verzuring tegen te gaan.

Tabel 2A. Samenvatting oppervlak en kwaliteit habitattypen en opgave (=theoretische opgave doel minus aanwezig oppervlak (2019))

Code	Oppervlak 2019 (ha) en trend	Opgave oppervlak (ha)	Kwaliteit
H3140 Kranwierwater	1,91 Trend negatief	16,32	Vegetatie: goed Typische soorten: slecht Abiotiek: fosfaatgehalte is lokaal te hoog Structuur en functie: lokaal te weinig doorzicht en onvoldoende waterkwaliteit, onvoldoende oppervlak.
H3150 Meren met krabbenscheer	96,50 Trend neutraal/ licht positief	Geen	Vegetatie: matig (deels goed) Typische soorten: goed (deels matig) Abiotiek: fosfaatgehalte is lokaal te hoog Structuur en functie: lokaal te weinig doorzicht en onvoldoende waterkwaliteit
H4010B Vochtige heide (laagveen)	23,40 trend positief	Geen	Vegetatie: goed (klein deel matig) Typische soorten: goed Abiotiek: verdroging Structuur en functie: te hoge bedekking grassen, lokaal opslag appelbes
H6410 Blauwgrasland	13,38 trend negatief	44,07	Vegetatie: matig (deels goed) Typische soorten: goed (deels matig) Abiotiek: er is sprake van verzuring en verdroging waardoor ook de nutriëntenbeschikbaarheid lokaal toeneemt evenals de productie Structuur en functie: onvoldoende aanvoer basenrijk water
H6430A Ruigten en zomen (moerasspirea)	44,11 trend positief	Geen	Vegetatie: goed/matig Typische soorten: matig Abiotiek: lijkt te voldoen Structuur en functie: lijkt te voldoen

H6430B Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	0,00 trend onbekend	Onbekend	Vegetatie: geen gegevens Typische soorten: geen gegevens Abiotiek: geen regelmatige tot incidentele overstroming mogelijk Structuur en functie: eisen gelijk aan subtype A
H7140A Trilveen	0,00 trend negatief	1,97	Vegetatie: geen gegevens Typische soorten: geen gegevens Abiotiek: te zwakke buffering door ontbreken basenrijk opp. water, verzuring. Structuur en functie: oppervlak voldoet niet
H7140B Veenmosrietland	232,86 trend positief	129,83	Vegetatie: goed (deels matig) Typische soorten: goed (deels matig en slecht) Abiotiek: verzuring Structuur en functie: lokaal opslag appelbes
H7210 Galgaanmoeras	0,01 trend lijkt positief	0,20	Vegetatie: goed Typische soorten: slecht Abiotiek: voldoet in zeer smalle randzone, percelen te droog en te weinig buffering Structuur en functie: kensoorten van <i>Caricion davallianae</i> ontbreken in het habitatype, er is onvoldoende dynamiek, oppervlak voldoet niet
H91D0 Hoogveenbos	15,94 trend negatief	51,06	Vegetatie: matig (klein deel goed) Typische soorten: slecht Abiotiek: alkaliniteit en nutriëntenbeschikbaarheid is lokaal te hoog, waarschijnlijk door verdroging Structuur en functie: weinig veenmosrijke bossen, oppervlak voldoet niet lokaal opslag appelbes

Tabel 2B: Overzicht van de doelstellingen en trends van de Habitatrictlijnsoorten binnen Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en de opgave om aan deze doelstelling te voldoen.

Code	Habitatrictlijnsoort	Trend	Opgave
H1016	Zeggekorfslak	Negatief	Vergroten omvang leefgebied (grote zeggepollen) en verbeteren kwaliteit leefgebied (buffering), want deze zijn achteruitgegaan. Ook verbeteren connectiviteit, zodat de soort nieuwe locaties kan bereiken en de populatie minder kwetsbaar wordt.
H1082	Gestreepte waterroofkever	Positief	Geen, draagkracht voldoet. Populatie wel goed monitoren
H1134	Bittervoorn	Stabiel	Geen, draagkracht voldoet. Populatie en zoetwatermosselen wel goed monitoren, doorzicht is een aandachtspunt
H1149	Kleine modderkruiper	Stabiel	Geen, draagkracht voldoet. Populatie wel goed monitoren
H1163	Rivierdonderpad	Stabiel	Geen, draagkracht voldoet. Populatie wel goed monitoren. Behoud van oeverstructuren waar de soort is aangetroffen
H1318	Meervleermuis	Negatief	Geen, draagkracht als foerageergebied voldoet, afname komt door externe factoren. Populatie wel goed monitoren, in beeld brengen waar verblijven zich bevinden.
H1340	Noordse woelmuis	Negatief	Connectiviteit verbeteren, zodat verbindingen met andere populaties ontstaan. Vergroten omvang leefgebied (o.a. Westveen en Meijgraslanden) en verbeteren kwaliteit leefgebied, want deze zijn achteruitgegaan. Populatie goed monitoren.
H1903	Groenkolorchis	Stabiel	Huidige draagkracht voldoet, echter creëren van pionier situaties door middel van plaggen en het graven van nieuwe petgaten is noodzakelijk voor behoud. Ook moet de buffering van het oppervlaktewater worden verbeterd.

Code	Habitatrichtlijnsoort	Trend	Opgave
H4056	Platte schijffloren	Stabiel	Geen, draagkracht voldoet. Populatie wel goed monitoren

Tabel 2C: Overzicht van de doelstellingen en trends (lange termijn) van de broedvogels binnen Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en de opgave om aan deze doelstelling te voldoen.

Code	Soort	Aantal 2006-2008	Aantal 2016-2019	Trend	Boven/Onder IHD	Opgave
A021	Roerdomp	2	2	Onduidelijk	Onder IHD	Ja, voldoende geschikt foerageergebied aanwezig, maar broedhabitat is ontoereikend. Broedbiotoop (waterriet) dient ontwikkeld te worden.
A029	Purperreiger	120	148	Positief	Boven IHD	Geen, draagkracht voldoet. Punt van aandacht is behoud van goed foerageergebied in een ruim gebied rondom het N2000 gebied.
A176	Zwartkopmeeuw	15	113	Positief	Boven IHD	Geen, draagkracht voldoet
A197	Zwarte Stern	33	24	Negatief	Onder IHD	Ja, huidige draagkracht is ontoereikend voor doelstelling. Creëren van geschikt natuurlijke broedbiotoop en foerageergebied (openheid creëren in combinatie met open water). Monitoren of nieuwe locaties nestvlotjes (2020) het broedsucces verhogen.
A292	Snor	22	54	Positief	Boven IHD	Geen, draagkracht voldoet
A295	Rietzanger	576	683	Positief	Gelijk aan IHD	Geen, draagkracht voldoet

Tabel 2D: Overzicht van de doelstellingen en trends (lange termijn) van de niet-broedvogels binnen Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en de opgave om aan deze doelstelling te voldoen.

Code	Soort	Trend	Aantallen	Opgave
A027	Grote zilverreiger	Positief	Boven IHD	Geen, draagkracht voldoet
A041	Kolgans	Negatief	Onder IHD	Draagkracht binnen N2000 lijkt te voldoen al zit het aantal onder de IHD. De soort lijkt pioniermoerassen in de omgeving als slaapplek te prefereren, wellicht omdat zich hier in de nabijheid meer geschikt foerageergebied bevindt dan binnen het N2000-gebied
A050	Smient	Positief	Boven IHD	Geen, draagkracht binnen het N2000-gebied voldoet
A051	Krakeend	Onzeker	Boven IHD	Geen, draagkracht binnen het N2000-gebied voldoet

3.1.4 Maatregelen

In onderstaande tabel zijn de (no regret) maatregelen voor de komende jaren samengevat. Deze maatregelen zijn afgestemd met gebiedspartijen via de Gebiedsgerichte Aanpak Nieuwkoopse Plassen en omgeving (stikstof en bodemdaling). Naast deze geplande maatregelen, is al een aantal maatregelen in gang gezet en worden gesprekken gevoerd over vervolg maatregelen. In de komende jaren is ingezet op voortzetten maatregelen uit vigerend beheerplan, onderzoek en 'no regret'-maatregelen, zodat vooruitlopend op de exacte uitkomsten van het gebiedsproces al zoveel mogelijk maatregelen kunnen worden uitgevoerd.

Tabel 3: Overzicht maatregelen korte termijn.

Maatregel	Categorie	Financieringsbron	Kosten t/m 2025	Verwacht effect
Afvoeren ipv branden sluis	beheer	Natuurpact	1.527.000	

Aangepast beheer tbv zeggekorfslak	beheer	Natuurpact	0	
Instandhouden relevante oeverstructuren (rivierdonderpad)	beheer	Natuurpact	0	
Openheid landschap vergroten door kleinschalig verwijderen bosjes en solitaire bomen (zwarte stern)	beheer	Natuurpact	60.000	
Inrichting Meijegraslanden	inrichting	Natuurpact (NNN)	PM	
Proefproject petgaten 0.5 ha	beheer	Programma natuur	100.000	
Ecohydrologische systeemanalyse	onderzoek	Programma natuur	300.000	
Plaggen voor trilveen in visgraatmotief	beheer	Programma natuur	500.000	
Monitoring maatregelen aan waterkwaliteit: prioriteit op trilveen en kalk/pilot bekalken	onderzoek	Programma natuur	240.000	
Exotenbestrijding (inclusief deelname aan OBN onderzoek)	exotenbestrijding	Programma natuur	225.000	
Waterkwaliteitsmaatregelen de Pot (isolatie de Pot, optimalisatie defosfatering)	hydrologie	Natuurpact/KRW	PM	
Sifon en retourpomp Schraallanden langs de Meije	hydrologie	LNV subsidie	PM	
Inrichting (hydrologische) bufferzone Schraallanden langs de Meije	inrichting	Natuurpact (prov.Utrecht)	onbekend	

3.1.5 Conclusies doelrealisatie

In de natuurdoelanalyses is ook gekeken naar de haalbaarheid van de theoretische opgave. In enkele gevallen is de theoretische opgave niet haalbaar binnen het Natura 2000-gebied. In die gevallen zal eerst gekeken worden of het mogelijk is de opgave in een ander Natura 2000-gebied te realiseren. Die analyse is op dit moment nog niet gemaakt, omdat nog niet alle natuurdoelanalyses zijn afgerond. Als ook dat niet mogelijk is, zal moeten worden bekeken of de opgave buiten Natura 2000 kan worden gehaald. Daarbij zal eerst worden gekeken naar mogelijkheden binnen het NNN en vervolgens ook daarbuiten. In onderstaande tabel zijn de conclusies van de natuurdoelanalyse (Van den Broek et al., 2021) samengevat.

Tabel 4A: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitattypen.

Habitattype	Meest recente kartering (2017/2019) (ha)	Theoretische opgave(ha)	Restopgave (ha)	Te realiseren met maximale inzet maatregelen (ha)	Is opgave haalbaar?
H3140 Kranswierwateren	1,9	18,2	16,3	18	Ja
H3150 Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	96,5	95,5	Geen	115	Ja
H4010B Vochtige heiden (laagveengebied)	23,4	18,9	Geen	>23,4	Ja
H6410 Blauwgraslanden	13,4	57,5	44,1	35	Nee
H6340A Ruigten en zomen (moerasspirea)	44,1	34,4	Geen	>44,1	Ja
H6430B Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	0,0	Onbekend	Onbekend	>0	Onbekend
H7140A Overgangs- en trilvenen (trilvenen)	0,0	2,0	2,0	2	Ja

H7140B Overgangs- en trilvenen (veenmos-rietlanden)	232,9	362,7	129,8	273	Nee
H7210 Galigaanmoerassen	0,01	0,21	0,2	>0,2	Ja
H91D0 Hoogveenbossen	15,9	67,0	51,1	28,4	Nee

Tabel 4B: Conclusie natuurdoelanalyse voor habitatrichtlijn- en vogelrichtlijnsoorten.

Soort	Trend	Opgave	Is opgave haalbaar?
H1016 Zeggekorfslak	Negatief	Vergroten omvang leefgebied en verbeteren kwaliteit leefgebied, want deze zijn achteruitgegaan. Verbeteren connectiviteit	Ja
H1082 Gestreepte waterroofkever	Positief	Geen	Ja
H1134 Bittervoorn	Stabiel	Geen	Ja
H1149 Kleine modderkruiper	Stabiel	Geen	Ja
H1163 Rivierdonderpad	Stabiel	Oeverstructuren in stand houden	Ja
H1318 Meervleermuis	Negatief	Geen binnen gebied, extern wel een opgave (afname verblijfplaatsen)	Ja, extern onduidelijk
H1340 Noordse woelmuis	Negatief	Connectiviteit verbeteren. Vergroten omvang leefgebied en verbeteren kwaliteit leefgebied, want deze zijn achteruitgegaan.	Ja
H1903 Groenknolorchis	Stabiel	Huidige draagkracht voldoet, echter creëren van pionier situaties door middel van plaggen en het graven van nieuwe petgaten is noodzakelijk voor behoud.	Ja
H4056 Platte schijfhoren	Stabiel	Geen	Ja
A021 Roerdomp	Stabiel, aantal onder IHD	Broedbiotoop (pioniermoeras, waterriet) dient ontwikkeld te worden.	ja*
A029 Purperreiger	Positief, aantal boven IHD	Geen	Ja
A176 Zwartkopmeeuw	Positief, aantal boven IHD	Geen	Ja
A197 Zwarte Stern	Negatief, aantal onder IHD	Creëren van geschikt natuurlijk broedbiotoop en foerageergebied (creëren openheid binnen straal van 650 m van (geschikte) nestlocaties). Monitoren of nieuwe locaties nestvlotjes (2020) het broedsucces verhogen.	Ja
A292 Snor	Positief, aantal boven IHD	Geen	Ja
A295 Rietzanger	Positief, aantal gelijk aan IHD	Geen	Ja
A027 Grote zilverreiger	Positief, aantal boven IHD	Geen	Ja
A041 Kolgans	Negatief, aantal onder IHD	Geen, draagkracht binnen N2000 lijkt te voldoen al zit het aantal onder de IHD. De soort lijkt pioniermoerassen in de omgeving als slaapplek te prefereren, wellicht omdat zich hier in de nabijheid meer geschikt foerageergebied bevindt dan binnen het N2000-gebied	Ja

Soort	Trend	Opgave	Is opgave haalbaar?
A050 Smient	Positief, aantal boven IHD	Geen	Ja
A051 Krakeend	Onzeker, aantal boven IHD	Geen	Ja